

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ

**ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ: ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ ΑΘΗΝΑ
ΑΛΙΜΠΕΡΤΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ**

**ΘΕΜΑ: ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΚΡΗΝΩΝ
ΣΤΗΝ ΜΑΡΩΝΕΙΑ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ
ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ-ΤΡΟΠΟΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ**

**ΕΙΣΗΓΗΣΗ-ΕΠΙΒΛΕΨΗ: Dr.ΒΑΡΕΛΙΔΟΥ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ**

ΑΘΗΝΑ 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	σελ. 3
Προσδιορισμός της έννοιας των κρηνών	σελ. 3
Ιστορική αναδρομή – Ομηρικός λόγος	σελ.10
Οι κρήνες στην αρχαία Ελλάδα και τη Ρωμαϊκή εποχή	σελ.12
Ο ρόλος κρηνών – νερού στο Βυζάντιο	σελ.16
Φιάλες αγιασμού	σελ.17
Οι φιάλες στην Τουρτοκρατία	σελ.18
Οθωμανικά λουτρά – Χαμάμ	σελ.22
Οι θαυματουργές ιδιότητες του νερού	σελ.23
Βάπτιση : "Μυστήριο των υδάτων"	
I) Τα ύδατα και ο συμβολισμός τους	σελ.26
II) Ο συμβολισμός της τελετής του χριστιανικού βαπτίσματος	σελ.30
Η εξέλιξη των κρηνών από το μεσαίωνα ως σήμερα	σελ.31
Οι ιδιότητες του νερού	
I) Φυσικές – Χημικές	σελ.32
II) Ο άνθρωπος και οι μαγικές ιδιότητες του νερού	σελ.33
Έθιμα, δοξασίες και θρύλοι για τις κρήνες	σελ.35
Προσφορές στις κρήνες	σελ.36
Οι γάμοι και οι βρύσες	σελ.39
Οι κρήνες στην οθωμανική αρχιτεκτονική παράδοση – φιλόνηρωπη προσφορά	σελ.40
Κατηγορίες κρηνών	σελ.42
Κοινά στοιχεία κρηνών	σελ.45
Βρύσες Μαρώνιας	σελ.47
"Πάνω βρύση"	σελ.49
"Του Ξαμένη η βρύση"	σελ.51
"Του Τζιρήνη η βρύση"	σελ.52
"Του Χατζέα η βρύση"	σελ.53
"Η παλιά η βρύση – Δείγμα κακού εκμοντερνισμού"	σελ.54
"Η κάτω βρύση"	σελ.56
Χαραγμένοι βράχοι κυκλώνουν το προϊστορικό αγίασμα	σελ.60
Θρησκευτικές και λαϊκές γιορτές που γίνονται στην κάτω βρύση της αγοράς	σελ.61
Στοιχεία εγκατάστασης γύρω από την κάτω βρύση	σελ.63
Λαϊκές λατρείες	σελ.64
Πειρατικές επιδρομές στη Νέα Μαρώνια	σελ.70
Επίλογος : Παρακμή και αναβίωση των κρηνών	σελ.73

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΡΗΝΕΣ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ - ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το αντικείμενο μελέτης της εργασίας αυτής αφορά τις κρήνες της Μαρώνειας, ενός χωριού λίγο έξω απ' την Κομοτηνή.

Η προσέγγιση του θέματος έγινε αρχικά με βιβλιογραφική έρευνα όσον αφορά την ιστορική αναδρομή των κρηनों απ' την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, το ρόλο τους, πληροφορίες γενικότερα γύρω απ' το νερό και τους συμβολισμούς του κ.α . Στη συνέχεια έγινε επιτόπια έρευνα που περιλάμβανε αποτυπώσεις των κρηनों της Μαρώνειας, φωτογραφίες και τέλος συναντήσεις με ντόπιους κατοίκους του χωριού, που μας έδωσαν χρήσιμα ιστορικά στοιχεία και όχι μόνο, για την κάθε κρήνη.

Επιλέχθηκε το θέμα αυτό, διότι δεν έχει ξαναμελετηθεί στο παρελθόν, παρόλο που το χωριό φημίζεται για την αρχαία του ιστορία και το πλήθος των αρχαίων ευρυμάτων του. Επιπροσθέτως, θέλαμε να συμβάλουμε έστω και λίγο στη διάσωσή τους μέσω αυτής της καταγραφής και γνωστοποίησης της όμορφης ιστορίας της κάθε κρήνης ξεχωριστά.

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΩΝ ΚΡΗΝΩΝ

Κρήνη ονομάζουμε την κατασκευή ύδρευσης που χρησιμεύει στη συγκέντρωση, φύλαξη, λήψη και διανομή του νερού. Άλλες συνηθισμένες ονομασίες της είναι "βρύση", "κρυόβρυση", "πηγή", "κρυοπηγή", "κρουνός", και "κεφαλάρι". Η ετυμολογική ανάλυση των λέξεων αυτών οφείλει να αναζητηθεί στις ρίζες της ελληνικής γλώσσας. Η λέξη "κρήνη", που είναι και η αρχαιότερη εξ' αυτών, προέρχεται από τη ρίζα "κρας" του Ιωνικού και επικού τύπου "κάρη - κάρητος", (κάρη = κεφάλι), εννοώντας κυρίως το κεφαλό-βρυσο, το κεφαλάρι, απ' όπου έβγαινε πολύ νερό. Η "βρύση" προέρχεται από το αρχαίο ρήμα "βρύω" (= αναβλύζω) και δηλώνει το μέρος που ρέει λίγο νερό. [1]

Η δημόσια κρήνη, από τους προϊστορικούς ακόμη χρόνους, προϋποθέτοντας ως έργο κοινοφελές ένα σοβαρό προγραμματισμό, σύμπνοια και συνεργασία για την κατασκευή και συντήρησή της, έγινε συνεκτικό υφάδι της κοινότητας, αλλά και συμβολικός χώρος κοινωνικής σύγκλισης, κυρίως των γυναικών. Ως υπέργεια, συνήθως, υψηλή σχετικά κατασκευή, ορατή μακρόθεν και χτισμένη σε πλατείες και κεντρικές αρτηρίες, αναδείχθηκε σε εξέχον τοπογραφικό σημείο αναφοράς και διεκδίκησε παραδοσιακά το μερτικό της στο τοπωνυμικό

μιας περιοχής. η ονομασία της μπορεί να σχετίζεται με τη μορφή της, τον αριθμό των κρουνών, τον κατασκευαστή ή δωρητή της, την ποιότητα ή τις ιδιότητες των νερών της κ.ο.κ.

Στην ιδιαίτερη ταυτότητα των κρηνών , πλάι στο όνομα, συμβάλλει και η ιδιότυπη μυθολογία που αναπτύσσουν, με διακριτά χαρακτηριστικά και ιδιότητες, παράδοξα και θαυμαστές φανταστικές ιστορίες. Στο λαϊκό φαντασιακό η κρήνη, όπως άλλωστε και τα πηγάδια και άλλοι ζωτικοί νερότοποι, είναι χώροι αμφίσημοι, φορτισμένοι θετικά και αρνητικά. Το νερό είναι πέρασμα, είναι και κατοικία, στοιχειώνει και στοιχειώνεται. Ο αρχέγονος φόβος, η αγωνία στέρησης ή αλλοίωσής του γέννησαν τα αγαθοποιά πνεύματα που θα το προστατεύσουν, θα εξασφαλίσουν τη ζωοδότρα ροή και την καθαρότητά του. Εκεί επενεργούν ευεργετικά και σωτήρια οι νύμφες, ρητά μαρτυρημένες ήδη από τον Όμηρο, αναφορά στον οποίο ακολουθεί παρακάτω, οι καλές νεράιδες της λαϊκής παράδοσης κι αργότερα , ακολουθώντας αρχαιότατα μυθοπλαστικά πρότυπα, θα εισβάλει καβαλάρης κι ο Αι Γιώργης να ελευθερώσει τα νερά της πηγής από το δράκοντα και να σώσει τη βασιλοκόρη.[2]

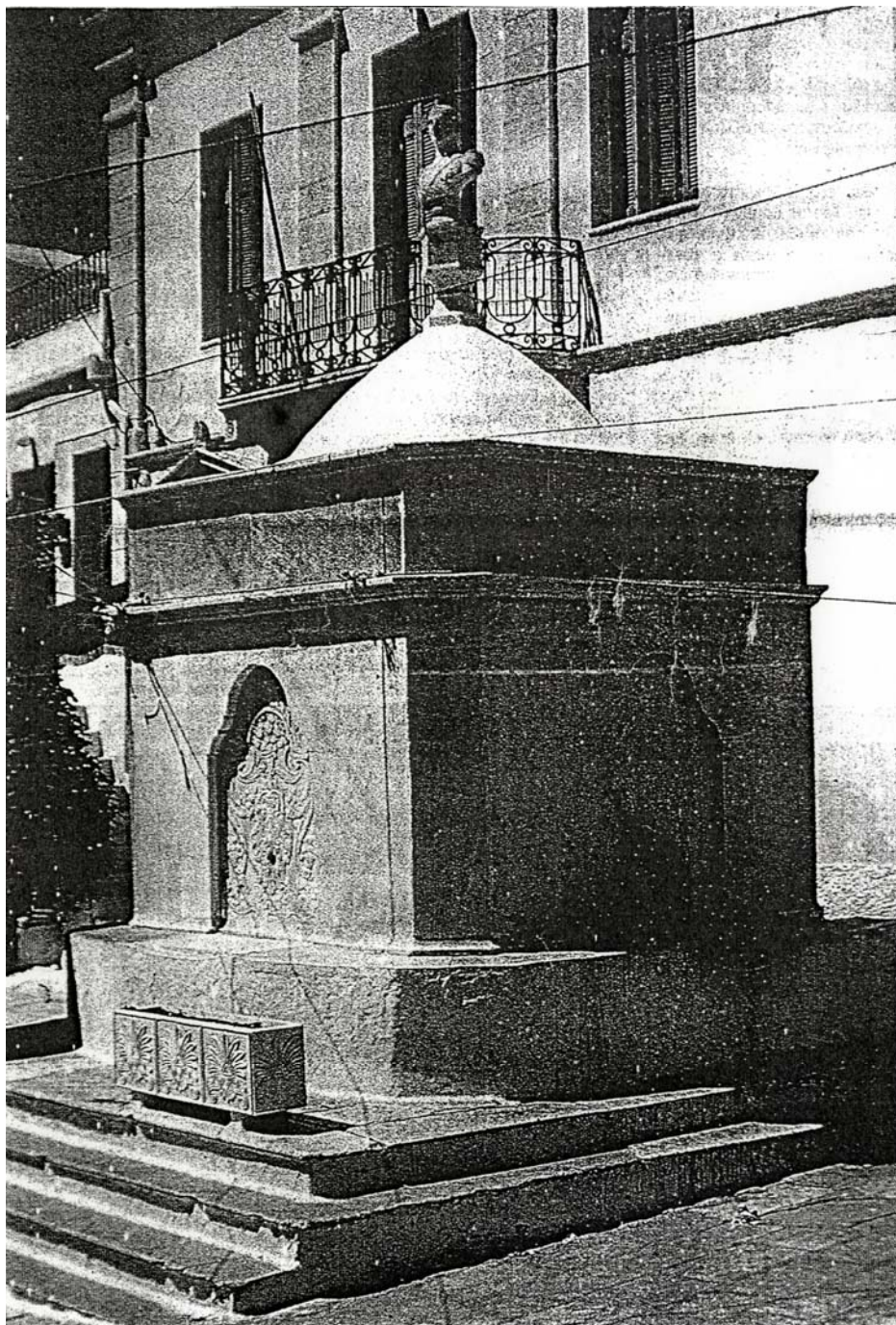
Στην Ελλάδα απαντώνται παραδοσιακές κρήνες που παρουσιάζουν αρκετά μεγάλο ενδιαφέρον, σημαντικότερες εκ των οποίων είναι της Πελοποννήσου, της Κρήτης, της Ηπείρου, του Πηλίου, της Τήνου, της Θεσσαλονίκης και φυσικά της Κομοτηνής, οι οποίες αποτελούν και το αντικείμενο μελέτης μας.

Η βαθύτερη κατανόηση και μελέτη των παραδοσιακών κρηνών της Κομοτηνής προϋποθέτει μια γενικότερη ιστορική αναδρομή στο ρόλο, τη χρήση και την εξέλιξη των κρηνών από την αρχαιότητα μέχρι τα σημερινά χρόνια, καθώς και την αναφορά στη σημασία και τις ζωογόνες ιδιότητες του νερού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Σαργιανός Σ. και Γκουγκούσης Π.
"ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΡΗΝΕΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ"
ΑΘΗΝΑ 1999, σελ.2

[2] Χρήστου Μπουλώτη, Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, Σταύρου Μαμαλούκου, Ευαγγελίας Μπαλτά, Γεωργίου Ν. Αικατερινίδη.
ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ
"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
ΑΘΗΝΑ 2002, σελ. 4

Φωτογραφία 1: Η τετράπλευρη "Κάτω Βρύση" της Χώρας της Τήνου με τρεις ανάγλυφες πλάκες στους αντίστοιχους κρουνοούς και μπαρόκ διάκοσμο. Η κατασκευή χρονολογείται το 1798 και αποδίδεται στο "εργαστήριο του τέμπλου των Δύο Χωριών" (Φωτ. Αλ. Φλωράκης).
ΠΗΓΗ : "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
Αφιέρωμα: ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Φωτογραφία 2 : Η κρήνη Μοροζίνι, τα "Λιοντάρια" όπως είναι γνωστή, στο κέντρο του Ηρακλείου. Σπουδαίο τεχνικό και αρχιτεκτονικό έργο της περιόδου της Βενετοκρατίας (πρώτο τέταρτο του 17ου αιώνα), αποτελεί σημείο αναφοράς στη ζωή της πόλης.

ΠΗΓΗ : "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002

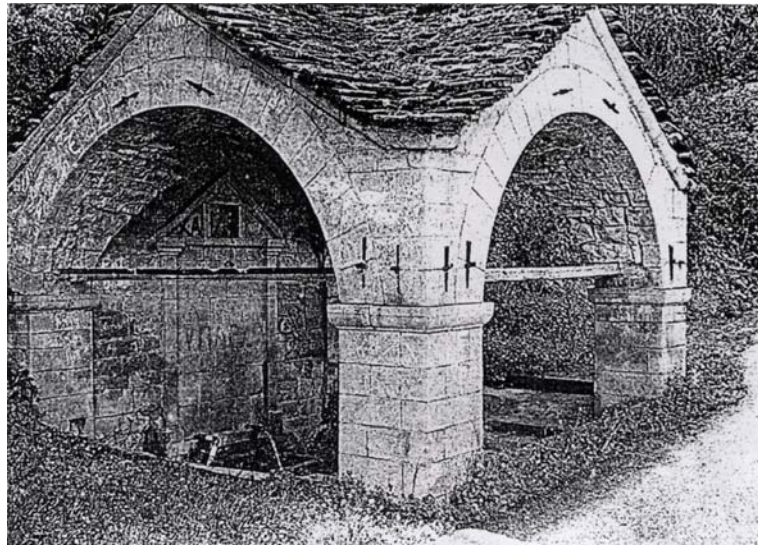
Αφιέρωμα: ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΥΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Φωτογραφία 3: Η βρύση στην πλατεία των Πινακωτών Κτισμένη το 1894, έχει μορφή αρχαίου ναού, ενώ η επιγραφή την παρουσιάζει ως "εύθυμον κόρην που δια των μαστών της δροσίζει τους προσερχομένους" (φωτ. Αρχείο 5ης Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων, ΥΠ. ΠΟ.).
ΠΗΓΗ : "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
Αφιέρωμα: ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Φωτογραφία 4: Η νεοκλασική κρήνη στον Άγιο Γεώργιο Νηλείας με μαρμάρινη "γούβα" και λεοντοκεφαλή σα στόμιο εκροής του νερού. Κατασκευάστηκε το 1881 με αφορμή την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας (φωτ. Αρχείο 5ης Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων ΥΠ. ΠΟ.).
ΠΗΓΗ : "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
Αφιέρωμα: ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Φωτογραφία 5: Η βρύση "Στο Πηγάδι", στην Εξοχή της επαρχίας Κόνιτσας. Κτίστηκε το διάστημα 1850-1860 και καλύπτεται κατά ασυνήθιστο τρόπο με σταυροθόλιο και αυτό με σταυρόσχημη, επίσης σπάνια, στέγη. (φωτ. Δανάη Μαρίτσα).

ΠΗΓΗ : "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002

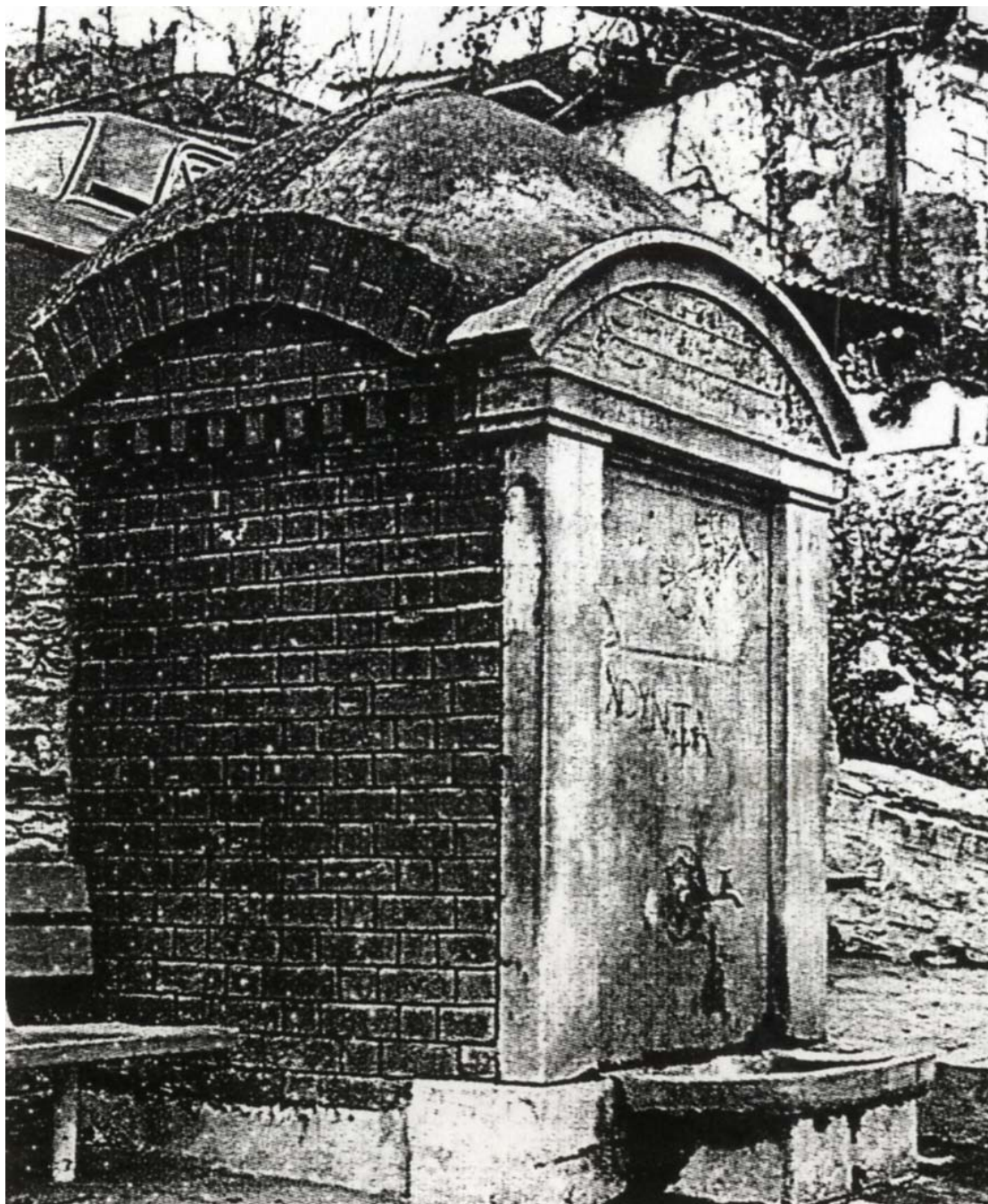
Αφιέρωμα: ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Φωτογραφία 6 : Η κοινόχρηστη βρύση του Χατζή Μεχμέτ στη συμβολή των οδών Διονυσίου και Ηγουμενίου, στην Άνω Πόλη (φωτ. Α. Στεφανίδου).

ΠΗΓΗ : "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002

Αφιέρωμα: ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Φωτογραφία 7: Η βρύση του Ναμικά Χανίμ στην Άνω Πόλη. Περίτεχνη κατασκευή με μαρμάρινη πρόσοψη, κτισμένη το 1910 από την εγγονή του μουφτή Ιμπραχίμ μπέη. Βρίσκεται στην οδό Ακροπόλεως και είναι γνωστή ως "κόκκινη βρύση" (φωτ. Α. Στεφανίδου).

ΠΗΓΗ : "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002

Αφιέρωμα: ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΑΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

ΟΜΗΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Αναφορές στις κρήνες μέσω γλαφυρών εικόνων γίνονται από τον Όμηρο σε Οδύσσεια και Ιλιάδα. Εν πρώτοις, περιγράφεται η ειρηνική εικόνα γυναικών που πηγαίνουν για νερό, άλλοτε η κόρη του βασιλιά των Λαιστρυγόνων που κατεβαίνει μόνη της στην κρήνη (Οδ. κ 107-108), άλλοτε πάλι πολλές γυναίκες μαζί, παρέα, μέχρι και είκοσι, στο ανάκτορο του Οδυσσέα (Οδ. υ 158). Όμως, απ' την άλλη, το κουβάλημα νερού λογίζεται ντροπή για την Ανδρομάχη, λέει ο Έκτορας, αν δούλη δύσμοιρη στο Άργος το κάνει στανικώς (Ιλ. Ζ 456-457). Η κρήνη, δε, μπορεί να είναι *τυκτή* (κτιστή) *καλλίρροος*, *καλλιρρέεθρος*, και *μελάνυδρος* (μαυρονερούσα). Αποτελεί σήμα για ξένους και για ντόπιους, όπως εκείνη η κτιστή και καλλίρροος της Ιθάκης που συνάντησαν τυχαία στο δρόμο τους ο Οδυσσέας με το χοιροβοσκό Εύμαιο (Οδ. ρ 205-207) και γίνεται επώνυμη αναφορά στους τρεις κατασκευαστές της ιθακήσιας κρήνης, γιατί ήταν καλοχτισμένη, κεφαλόβρυσο ασφαλώς, νερομάνα απ' όπου υδρεύονταν οι πολίτες. Κάποιες κρήνες μάλιστα αποκτούν πιο συγκεκριμένη ταυτότητα, καθώς αναφέρονται με το ιδιαίτερο όνομά τους: η κρήνη Αρέθουσα στη Ιθάκη (Οδ. ν 408), η κρήνη Αρτακίη στη χώρα των Λαιστρυγόνων (Οδ. κ 108), Υπέρεια και Μεσσηίδα στο Άργος (Ιλ. Ζ 457), ενώ μια ακόμη με το όνομα Υπέρεια αλλού (Ιλ. Β 734). Δυο κρήνες στο ανάκτορο του Αλκίνοου, η μια για να ποτίζεται ο κήπος η άλλη για τον κόσμο, έργο κοινωφελές. Τέλος, τέσσερις κρήνες στη σειρά, ξεχύνοντας τα γάργαρα νερά τους, εμφανίζουν την εικόνα της παραδείσιας φύσης γύρω από τη σπηλιά της Καλυψώς (Οδ. ε 70-71).

Όπου νερά και κρήνες, εκεί η βλάστηση δοξαστική τόπος να κατοικήσουν νύμφες και να λατρεύονται. Η Οδύσσεια μας εισάγει ρητά πρώτη φορά στο θρησκευτικό - συμβολικό περίβλημα της κρήνης με την αναφορά στα αγαθοποιά πνεύματά της. Τις κρηναίες νύμφες, κόρες του Δία επικαλείται ο Εύμαιο, υπενθυμίζοντας τις θυσίες που ετέλεσε για χάρη τους παλιά ο Οδυσσέας (Οδ. ρ 240-242), ενώ λίγο πιο πάνω, στο περιβάλλον της μεγάλης ιθακήσιας κρήνης, αναφέρεται ιερό άλσος και βωμός των νυμφών, όπου θυσίαζαν όλοι οι οδίτες (Οδ. ρ 210-211). Ξέρει όμως και η Ιλιάδα για βωμούς πλάι σε κρήνη στην Αυλίδα (Β 305). Φυσικά, ο ανεξάντλητος εικονοπλαστικός λόγος του Ομήρου δε θα μπορούσε να αφήνει ανεκμετάλλευτη στις παρομοιώσεις του την εικόνα της μαυρονερούσας κρήνης. Έτσι, ο Αγαμέμνονας μπροστά στους Αχαιούς χύνει μαύρο δάκρυ, τρέχουν τα μάτια ου σαν κρήνη μελάνυδρος (Ιλ. Ι 14-15), το ίδιο και ο Πάτροκλος μπροστά στον Αχιλλέα (Ιλ. Π 3 4).

[1]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Χρήστου Μπουλώτη, Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, Σταύρου
Μαμαλούκου, Ευαγγελίας Μπαλτά, Γεωργίου Ν. Αικατερινίδη.
ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ
"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
ΑΘΗΝΑ 2002, σελ. 5

ΟΙ ΚΡΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Για πολλούς αιώνες οι φυσικές πηγές των λιμνών και των ποταμών αποτέλεσαν το μοναδικό τρόπο εφοδιασμού του απαραίτητου προς το ζην νερού, το οποίο μεταφέρονταν σε φλασκιά, ξύλινα δοχεία και αγγεία. Με την πάροδο των αιώνων οι φυσικές πηγές άρχισαν να διαμορφώνονται ως αρχιτεκτονήματα, τόσο για την καλύτερη εξυπηρέτηση των κατοίκων μιας περιοχής, όσο και για τη οικονομικότερη διαχείριση του νερού. Αρχικά υπήρχε μια μόνο διαμορφωμένη εκροή απ' όπου τρέχει το νερό, συνήθως απευθείας πάνω στην πηγή, όπως είναι η αρχαϊκών χρόνων κρήνη Κασταλία στους Δελφούς και η κρήνη στο ναό του Απόλλωνα στην Ερέτρια.

Αργότερα οι κρήνες άρχισαν να οργανώνονται συστηματικά με μια δεξαμενή στο πίσω μέρος τους και να διακοσμούνται με αρχιτεκτονικά στοιχεία. Τέτοιου είδους έργα ήταν ιδιαίτερα αγαπητά στους τυράννους. Καθώς ο πληθυσμός της πόλης αυξανόταν, η φυσική πηγή έπρεπε να συμπληρωθεί με επιπλέον προμήθειες νερού που μεταφέρονταν από μακριά. Η Εννεάκρουνος των Αθηνών δεν τροφοδοτούνταν μόνο από την τοπική πηγή της Καλλιρρόης, αλλά επιπλέον από τον Υμηττό ή το Πεντελικό. Η πιο συνηθισμένη μέθοδος μεταφοράς νερού από μακριά ήταν με πήλινους αγωγούς, διαμέτρου 20-25 εκ., που ανά τακτά διαστήματα είχαν ανοίγματα καθαρισμού κλεισμένα με καπάκι. Σε αυτό το πολύ απλό σύστημα προστέθηκε σιγά-σιγά και μια δεξαμενή, επειδή το τρεχούμενο νερό δεν επαρκούσε για τις καθημερινές ανάγκες και χρειαζόταν αποθήκευση. Πολύ γνωστή κρήνη με δεξαμενή είναι του Θεαγένη στα Μέγαρα, μια κατασκευή του ύστερου βου αιώνα π.Χ. που αποδίδεται στον τύραννο Πausανία.

Κατά την αρχαϊκή και την κλασική περίοδο, σπάνια βρίσκει κανείς ένα οργανωμένο υδροδοτικό σύστημα, ένα υδραγωγείο δηλαδή που μετέφερε το νερό από πολύ μακριά και κατέληγε σε κρήνες σε συγκεκριμένα σημεία της πόλης ή ακόμη και μέσα στα ίδια τα δημόσια ή τα ιδιωτικά οικοδομήματα. Τέτοιου είδους παροχές άρχισαν να εξασφαλίζονται με την ανάπτυξη των επιστημών, εξαπλώθηκαν αρκετά στους μέσους και ύστερους ελληνιστικούς χρόνους και έφθασαν σε υψηλό βαθμό τελειότητας στα ρωμαϊκά χρόνια.

Οι περισσότερες αρχαϊκές και κλασικές πόλεις είχαν τοπικές πηγές στο κέντρο τους και αυτός πιθανότατα υπήρξε ένας απ' τους βασικούς λόγους ανάπτυξης μιας πόλης γύρω απ' την πηγή. Η όψη των κρημών ήταν αρχικά απολύτως εργονομική, σταδιακά όμως, καθώς αποτελούσε σημείο αναφοράς δημοσίων χώρων, άρχισε να γίνεται περισσότερο σύνθετη και να αποτελεί μέσον επιβολής εξουσίας του εκάστοτε άρχοντα

της πόλης. Έτσι, με την πάροδο των χρόνων, ορισμένα οικοδομήματα κρηνών γίνονται ολοένα και πιο περίτεχνα και τις περισσότερες φορές συνδυάζονται με ένα ολοκληρωμένο σύστημα άντλησης και αποθήκευσης νερού. Ανάλογα με τις εκάστοτε οικονομικές δυνατότητες της πόλης ή των ιδιωτών που τις προσέφεραν, ακολουθώντας την αρχιτεκτονική παράδοση ενός τόπου και τα υλικά που χρησιμοποιούνταν, υπάρχουν κρήνες με ένα πτερό (μονόπτεροι) σε ευθύγραμμη ή κυκλική διάταξη στον τύπο της εξέδρας, ή με ορθογώνιες ή ημικυκλικές κόγχες, απ' όπου με λεοντοκρουνοί ή από απλούστερες εκροές έτρεχε διαρκώς το πολύτιμο νερό. Παραδείγματα κρηνών με ένα πτερό συναντά κανείς στην Ολυμπία (η εξέδρα του Ηρώδη του Αττικού) και στο Άργος, όπου το μονόπτερο οικοδόμημα θεωρείται Νυμφαίο, δηλαδή ιερό των Νυμφών.

Ειδικότερα, στα ελληνιστικά χρόνια, γίνεται μια αξιοσημείωτη τομή. Μέσα στο πλαίσιο μιας εκτεταμένης αστικοποίησης που επικράτησε στα χρόνια των επιγόνων, οι πόλεις εφοδιάστηκαν με νέα έργα ή ανανεώθηκαν πολλά παλαιά. Τα υδραγωγεία και τροφοδοσία της πόλης με επαρκείς ποσότητες νερού έπαιξε καθοριστικό ρόλο σε αυτή τη νέα κίνηση. Επιπλέον η πρόοδος της υδραυλικής επιστήμης έδωσε στα συστήματα άντλησης και τροφοδοσίας νερού μια τελείως νέα διάσταση, που θα προετοιμάσει το έδαφος για τα επόμενα χρόνια, αυτά της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, οπότε κατασκευάζονται μεγαλόπρεπα υδραγωγεία που καταλήγουν σε δημόσιες ή ιδιωτικές κρήνες. Πάντως σε αυτά τα συστήματα δε χρησιμοποιούν ακόμη τις τοξωτές ή θολωτές κατασκευές για την οικοδόμηση κτιστών υδραγωγείων προκειμένου να μεταφέρουν νερό από μακρινές περιοχές, όπως θα επικρατήσει κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους. Ένα διακοσμητικό τόξο, με δωρικούς κίονες και θριγκό, είναι γνωστό από την ελληνιστική Πριήνη. Μεγάλα κρηναία οικοδομήματα κατασκευάζονται στους ελληνιστικούς χρόνους στην Έφεσο, τη Μήθυμνα, τη Μαγνησία στη Σίπυλο, στη Φιλαδέλφεια, στην Αντιόχεια στον Μαϊάνδρο, στα Πάταρα, στη Σμύρνη, στις Τράλλεις, στη Λαοδίκεια και στην Πέργαμο.

Στα ρωμαϊκά χρόνια στην Ελλάδα υπάρχουν τέσσερα γνωστά παραδείγματα κρηναίων οικοδομημάτων στον τύπο της εξέδρας: στην Αγορά των Αθηνών, στη Ολυμπία, στην Κόρινθο και στη Θεσσαλονίκη. Παρόμοιου τύπου θα πρέπει να ήταν και η κρήνη στο ιερό της Αμφιτρίτης και του Ποσειδώνα στην Τήνο. Στην εποχή αυτή, οι αγωγοί μεταφοράς του νερού είναι κτιστοί και καλυμμένοι για την προστασία μιας πόλης από τις μολύνσεις. Αργότερα θα επινοήσουν τους αγωγούς από μόλυβδο που θα επικρατήσουν στις περισσότερες περιοχές της αυτοκρατορίας. Στις πόλεις υπάρχουν σε πολλά σημεία μικρές κρήνες με ορθογώνιες δεξαμενές μπροστά τους, απ' όπου οι κάτοικοι μπορούν εύκολα να προμηθευτούν το νερό, δηλαδή κυριαρχούν οι δημόσιες

κρήνες, με ωφελιμιστικό χαρακτήρα. Σε μεγάλα αστικά κέντρα εφαρμόζεται το σύστημα της ιδιωτικής υδροδότησης όπως για παράδειγμα στην Πομπηία, όπου το κάθε σπίτι έχει τη δική του κρήνη με τρεχούμενο νερό.

Παρ' όλα αυτά εξακολουθούν να κτίζονται μεγαλειώδη οικοδομήματα από τους αυτοκράτορες ή πλούσιους Ρωμαίους αξιωματούχους τόσο μέσα στις πόλεις (π.χ. στις βίλλες των πατρικίων) όσο και στα ιερά. Στα ιερά και ιδιαίτερα στα Ασκληπιεία, οι κρήνες απαντούν το ίδιο πρώιμα όσο και στις πόλεις. Στο Ασκληπιείο των Αθηνών ανασκάφηκε ένα νυμφαίο του 6ου αι. π.Χ., στον Δελφών υπάρχει κρήνη του 5ου αι. π.Χ., στην Επιδαύρου μία δωρικού ρυθμού του 3ου αι. π.Χ. και στο αντίστοιχο ιερό στην Κω υπάρχει κρήνη ελληνιστικών χρόνων. Εκτός όμως από τα Ασκληπιεία, κρήνες απαντούν και σε πολλά άλλα ιερά: στο Πτόιον, στο ιερό του Απόλλωνα Μαλαέατα στην Επίδαυρο, στην Αλέας Αθηνάς στην Τεγέα, στην Αθηνάς Χαλινίτιδος και του Ποσειδώνος στην Κόρινθο, στο ναό της Αρτέμιδος στους Λουσούς, στην Ερέτρια και στην Αυλίδα, στο Ηραίο της Σάμου και βέβαια στην Ολυμπία.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι για την καλή λειτουργία των κρηνών είχαν θεσπιστεί και οι κατάλληλοι θεσμοί. Στην Αθήνα υπήρχε επιμελητής κρηνών, ενώ στην Πέργαμο, στους ελληνιστικούς χρόνους, υπήρχαν "αστυνόμοι", οι οποίοι επέπτευσαν για την καλή λειτουργία των κρηνών και απαγόρευαν τη χρήση τους για πότισμα ζώων, για τα οποία υπήρχαν σχετικές κατασκευές. Όσον αφορά στο κόστος κατασκευής των οικοδομημάτων των κρηνών, σύμφωνα με μια επιγραφή της Επιδαύρου που αναφέρεται σε αυτό στο Ασκληπιείο και χρονολογείται στο 370 με 360 π.Χ., φαίνεται πως ήταν αρκετά ψηλό, αφού σε μια στήλη αναφέρονται 3.000 δραχμές και σε μια άλλη 5.200. Για παρόμοιο κτίσμα στη ρωμαϊκή αγορά των Φιλίππων μαρτυρείται σε επιγραφή του 2ου αι. π.Χ. το καθόλου ευκαταφρόνητο ποσό των 30.000 σηστερτίων.

Οι κρήνες απεικονίστηκαν συχνά στην ελληνική αγγειογραφία, προπαντός των κλασικών και αρχαϊκών χρόνων. Έχουμε έτσι τη δυνατότητα και μιας ακόμη εικόνας, εκτός από της ανασκαφικής, αυτών των τόσο χαρακτηριστικών, όσο και απαραίτητων κτιρίων που κοσμούσαν τις πόλεις και τα ιερά και αποτέλεσαν σημαντικότατο πόλο κοινωνικής ζωής και επικοινωνίας από τους πρώιμους χρόνους της αρχαιότητας και για πολλούς μετέπειτα αιώνες. [1]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Χρήστου Μπουλώτη, Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, Σταύρου
Μαμαλούκου, Ευαγγελίας Μπαλτά, Γεωργίου Ν. Αικατερινίδη.
ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ
"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
ΑΘΗΝΑ 2002, σελ. 6-8

Ο ΡΟΛΟΣ ΚΡΗΝΩΝ - ΝΕΡΟΥ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Τα σημεία πρόσβασης στο νερό κατά την βυζαντινή περίοδο και στους χρόνους της Τουρκοκρατίας βρίσκονταν συνήθως σε ανοιχτούς, δημόσιους χώρους και προορίζονταν να καλύψουν τις βασικές καθημερινές ανάγκες ολόκληρων κοινωνικών ομάδων, χωριών ή γειτονιών. Οι ανάγκες υδροδότησης καλύπτονταν από πηγάδια, στέρνες και κρήνες, ενώ σπάνιες ήταν οι περιπτώσεις που τα σημεία πρόσβασης στο νερό εντάσσονταν σε ιδιωτικό χώρο για ένα νοικοκυριό. Περιγραφές βυζαντινών συγγραφέων μαρτυρούν ότι στους κήπους και στις αυλές των σπιτιών των πλουσίων υπήρχαν πηγάδια, αλλά και πολυτελείς κρήνες, στις οποίες το νερό συχνά έρεε από το στόμα αγαλματίων που είχαν τη μορφή πτηνών ή ερπετών, όπως για παράδειγμα ο ιστορικός Προκόπιος, ο οποίος αναφέρει στο έργο του *Περί κτισμάτων* ότι στους δρόμους της Αντιόχειας υπήρχαν κρήνες. Ωστόσο, σπανίζουν τα σχετικά αρχαιολογικά ευρήματα και οι γνώσεις μας για τη μορφή των κρηνών κατά τη βυζαντινή εποχή είναι ελλιπείς και βασίζονται κυρίως στην εικονογραφία. Η τρέχουσα μορφή κρήνης πάντως, φαίνεται πως ήταν η φιάλη, δηλαδή μια ανοιχτή ημισφαιρική ή σπανιότερα πολύπλευρη λεκάνη ή περισσότερες υπερκείμενες (για τις φιάλες αγιασμού ακολουθεί εκτενής ανάλυση).

Αντίθετα, πλήθος κρηνών της Τουρκοκρατίας διατηρούνται σε πολλές περιοχές της Ελλάδας από τις οποίες ενδεικτικά αναφέρουμε τη Θεσσαλονίκη, την Κομοτηνή, την Κρήτη, τη Ρόδο, τη Χίο, την Κόρινθο, το Μυστρά και την Κυπαρισσία. Πρόκειται συχνά για κλειστές δεξαμενές - κρήνες, ορθογώνιας, τετραγωνικής ή πολυγωνικής κάτοψης. Οι κρήνες αυτές είναι περίοπτες ή εντοιχισμένες σε κτίσματα (οχυρώσεις κάστρων, σπίτια). Στην τελευταία περίπτωση, ορατή παραμένει η κύρια όψη τους, από την οποία έρεε το νερό και η οποία έφερε συνήθως πλαστικό διάκοσμο και κτητορική επιγραφή. Στην πίσω όψη ορισμένων υδατο - δεξαμενών - κρηνών έχει αποκαλυφθεί τοξωτό άνοιγμα, το οποίο χρησίμευε ίσως για τον καθαρισμό τους. Οι κρήνες, είτε κατασκευάζονταν σε χώρο όπου υπήρχαν κατά χώρα πηγαία ύδατα, είτε τροφοδοτούνταν μέσω υδραγωγείων και υπόγειων αγωγών από απομακρυσμένες πηγές. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας υπήρχαν κρήνες που κάλυπταν τις ανάγκες πόλεων, ειδικών δημόσιων κτισμάτων όπως τα μουσουλμανικά τεμένη ή τα χαμάμ, αλλά και ιδιωτικών σπιτιών. Εκτός από το βασικό τύπο κρήνης (tsesme), κατά την ίδια περίοδο απαντούν και "σαντιρβάνια" (sandırvan), που παρουσιάζουν πολλές αντιστοιχίες προς τις βυζαντινές φιάλες, αλλά και τα λεγόμενα "σεμπίλια" (sebili),

κυκλικής ή πολυγωνικής κάτοψης περίοπτα κτίσματα με θύρα και παράθυρα που έκλειναν με κιγκλιδώματα.

Κρήνες, πηγάδια αλλά και μεγάλες στέρνες υπήρχαν κι στα μοναστήρια, χώρους όπου συμβίωνε μεγάλος αριθμός ατόμων και όπου προσέρχονταν συχνά επισκέπτες, με αποτέλεσμα να υπάρχουν αυξημένες ανάγκες για νερό. Επίσης, κρήνες ή άλλης μορφής οργανωμένα σημεία πρόσβασης στο νερό, υπήρχαν και στην ύπαιθρο παραπλεύρως των δρόμων για την εξυπηρέτηση των ταξιδιωτών.

Ανοιχτό παραμένει το θέμα του κόστους του νερού στα βυζαντινά χρόνια. Για την περίοδο της Τουρκοκρατίας γνωρίζουμε από καταγραφές στα ιεροδικαστικά τεφτέρια ότι η ποσότητα του νερού που χρησιμοποιούσε ο καθένας υπολογιζόταν σε μασούρια. Ένα μασούρι είχε τέσσερις βελόνες και τέσσερα μασούρια αποτελούσαν ένα κρουνό. Αν και δεν είναι σαφές σε τι ποσότητα νερού αντιστοιχούσαν οι παραπάνω μονάδες μέτρησης, καθένας ήταν υποχρεωμένος να πληρώσει για τις επιδιορθώσεις και τις επεκτάσεις των υδραγωγείων το ποσόν που αναλογούσε στην ποσότητα νερού που κατανάλωνε.

Η χωροθέτηση των σημείων πρόσβασης στο νερό έξω από το σπίτι και συχνότατα σε δημόσιους χώρους επέδρασε και σε κοινωνικά φαινόμενα και συνήθειες. Οι κρήνες και τα πηγάδια, που συχνά βρίσκονταν σε ένα πλάτωμα των οικισμών, αποτέλεσαν για αιώνες σημεία συνάθροισης του πληθυσμού και χώρους πραγματοποίησης ποικίλων κοινωνικών εκδηλώσεων. [1]

Φιάλες Αγιασμού

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε σε Φιάλες του Αγιασμού ή απλώς Φιάλες, δηλαδή τα προσαρτημένα στους χριστιανικούς ναούς κτίσματα που στεγάζουν αναβρυτήρια στα οποία τελείται ο αγιασμός των υδάτων κατά την εορτή των Θεοφανίων, αλλά και στην αρχή του κάθε μηνός. Οι Φιάλες είναι περίκεντρα κτίρια μικρών σχετικά διαστάσεων. Συνήθως έχουν σε κάτοψη σχήμα οκταγωνικό ή κυκλικό και η κάλυψή τους γίνεται έναν ημισφαιρικό θόλο ο οποίος βαίνει σε οκτώ τόξα ποτ φέρονται από ισάριθμους κίονες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού αποτελούν οι Φιάλες των περισσότερων μονών του Αγίου Όρους.

Υπάρχουν, ωστόσο, αν και πολύ σπάνια και Φιάλες που δεν ανήκουν στο συνήθη αυτό τύπο. Τέτοιες είναι η Φιάλη της Μονής Βατοπαιδίου, στην οποία γύρω από τον κεντρικό κυκλικό πυρήνα αναπτύσσεται θολωτό περιμετρικό πτερό, αρχικά τετράγωνο και

αργότερα, μετά τις εργασίες του 1810, κυκλοτερές και η προσκολλημένη στη βόρεια πτέρυγα, εντελώς ιδιαίτερη Φιάλη της Μονής Δοχειαρίου.

Οι Φιάλες, όπως τις γνωρίζουμε σήμερα, προέρχονται από τη μετεξέλιξη των Κρηνών Καθαρού των Παλαιοχριστιανικών βασιλικών. Όπως είναι γνωστό, κρήνες στις οποίες οι χριστιανοί τελούσαν την κάθαρση, δηλαδή τη νύψη, πριν εισέλθουν στο ναό, υπήρχαν σε διάφορες θέσεις στα αίθρια των βασιλικών. Σε αρκετές περιπτώσεις αυτές είχαν τη μορφή ασκεπών περιραντηρίων και βρίσκονταν στο μέσον των αιθρίων. Μια τέτοια περίπτωση φαίνεται ότι αποτελεί η γνωστή από παλαιές φωτογραφίες Φιάλη της βασιλικής του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Το κλειστό κουβούκλιο της Φιάλης του Αγίου Δημητρίου, το οποίο δυστυχώς κατεδαφίστηκε κατά τις εργασίες της εκτεταμένης ανακατασκευής του μνημείου μετά την πυρκαγιά του 1917, ήταν ενδεχομένως κτίσμα μεταγενέστερο του ναού, αναμφίβολα όμως βυζαντινής εποχής.

Οι φιάλες στην Τουρκοκρατία

Αν και διάφορες πηγές παρέχουν αρκετές πληροφορίες σχετικά με μεσοβυζαντινές, μοναστηριακές κυρίως Φιάλες, κτίσματα, χρονολογημένα με ασφάλεια στην εποχή αυτή, δε φαίνεται να έχουν διασωθεί. Αντίθετα, διατηρούνται πολυάριθμα μεταβυζαντινά τα οποία βρίσκονται όλα σε μοναστήρια, καθώς στην εποχή της τουρκοκρατίας οι Φιάλες έγιναν βαθμηδόν χαρακτηριστικά κτίσματα της μοναστηριακής αρχιτεκτονικής. Έτσι, τα σημαντικότερα μοναστήρια απέκτησαν από το 17ο και κυρίως κατά το 18ο και τον 19ο αιώνα Φιάλες που αποτελούν αξιόλογα μνημεία αρχιτεκτονικής και πολύ συχνά και γλυπτικής και ζωγραφικής. Εξαιρετική θέση μεταξύ αυτών κατέχουν οι Φιάλες των μοναστηριών του Αγίου Όρους. Ιδιαίτερα αξίζει να αναφερθούν η Φιάλη της Μεγίστης Λαύρας, κτίσμα πιθανότατα του πρώιμου 17ου αιώνα, με τοιχογραφίες του 1635, η αρχιτεκτονική της οποίας έχει ισλαμικά στοιχεία, οι Φιάλες των Μονών Ξηροποτάμου του 1783, Χελανδαρίου του 1784 και Κουτλουμουσίου του 1813 με χαρακτηριστικά στοιχεία τουρκομπαρόκ και η Φιάλη της Μονής Ιβήρων του 1865, με αρχιτεκτονική επηρεασμένη από τον κλασικισμό.

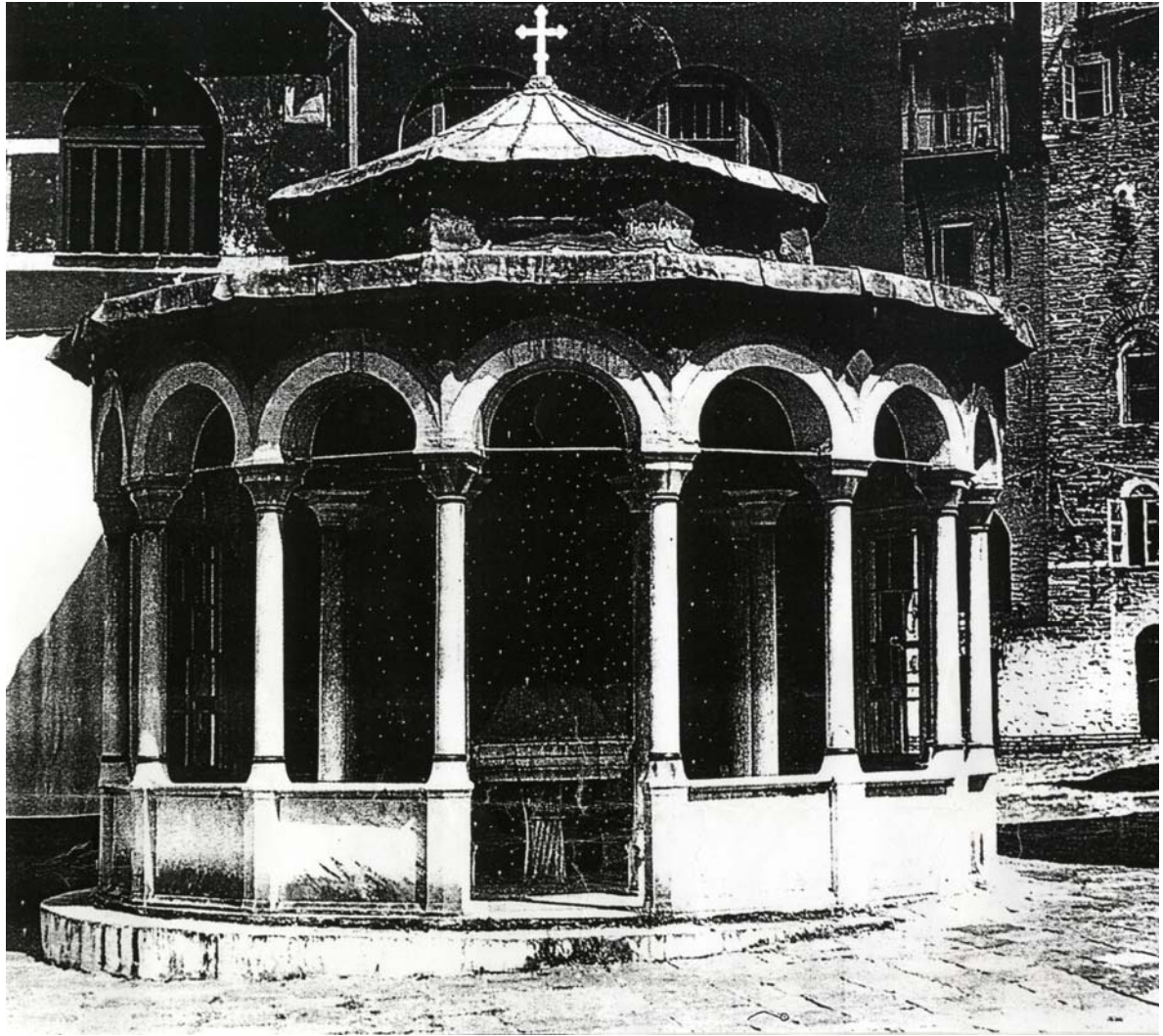
Οι Φιάλες συχνά κοσμούνται με τοιχογραφίες στο θεματολόγιο των οποίων κεντρική θέση κατέχει η παράσταση της Βαπτίσεως του Χριστού. Κάποτε παριστάνονται και διάφορα θαύματα δια του ύδατος ίασεων. Απαραίτητο στοιχείο εξοπλισμού κάθε Φιάλης είναι βεβαίως η μαρμάρινη λεκάνη που γεμίζεται με το "προς αγιασμόν ύδωρ". Κάποτε το νερό προσάγεται στη λεκάνη με συστήματα σωλήνων που καταλήγουν

σε στροβύλια, τα οποία περιστρέφονται καθώς το νερό εκτινάσσεται από ειδικά διατεταγμένα στόμια. Ένα τέτοιο, βυζαντινής εποχής, στροβύλιον σώζεται κατά χώραν στη Φιάλη της Μεγίστης Λαύρας. Οι μαρμάρινες λεκάνες, οι οποίες αποκαλούνται επίσης φιάλες, έχουν ποικίλες μορφές, σύμφωνα με το συρμό της κάθε εποχής. Καθώς είναι λαξευμένες σε ολόσωμους όγκους μαρμάρου αποτελούσαν ανέκαθεν αντικείμενο ιδιαίτερου θαυμασμού και εκτιμήσεως, όπως προκύπτει από σχετικές επιγραφές. Από αυτές ως σημειωθεί η χαρακτηριστική όσο και χαριτωμένη επιγραφή του 1778, που ο γνωστός λόγιος του 18ου αιώνα Καισάριος Δαπόντες χάραξε στο χείλος της κατασκευασμένης από χιώτικο μάρμαρο λεκάνης της Φιάλης της Μονής Ξηροποτάμου, η οποία αναφέρει: "Χιώτις είμαι χιώτισσα, τι μ' ερωτάς παπά μου, για τούτο είμαι ως θωρείς, εύμορφη, δέσποτά μου, θυγάτηρ Καισαρίου δε Δαπόντε, γέροντά μου και μ' έφερε να κάθομαι εις του Χλωροποτάμου, για να θωρούν να επαινούν την ωραιότητά μου, λέγεται δε, αν ερωτάς, Φιάλη τ' όνομά μου". [2]

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] "ΠΕΡΙ ΥΔΑΤΩΝ": Το νερό στο βυζάντιο
Υπουργείο πολιτισμού-Διεύθυνση βυζαντινών &
μεταβυζαντινών μνημείων σελ.73-77

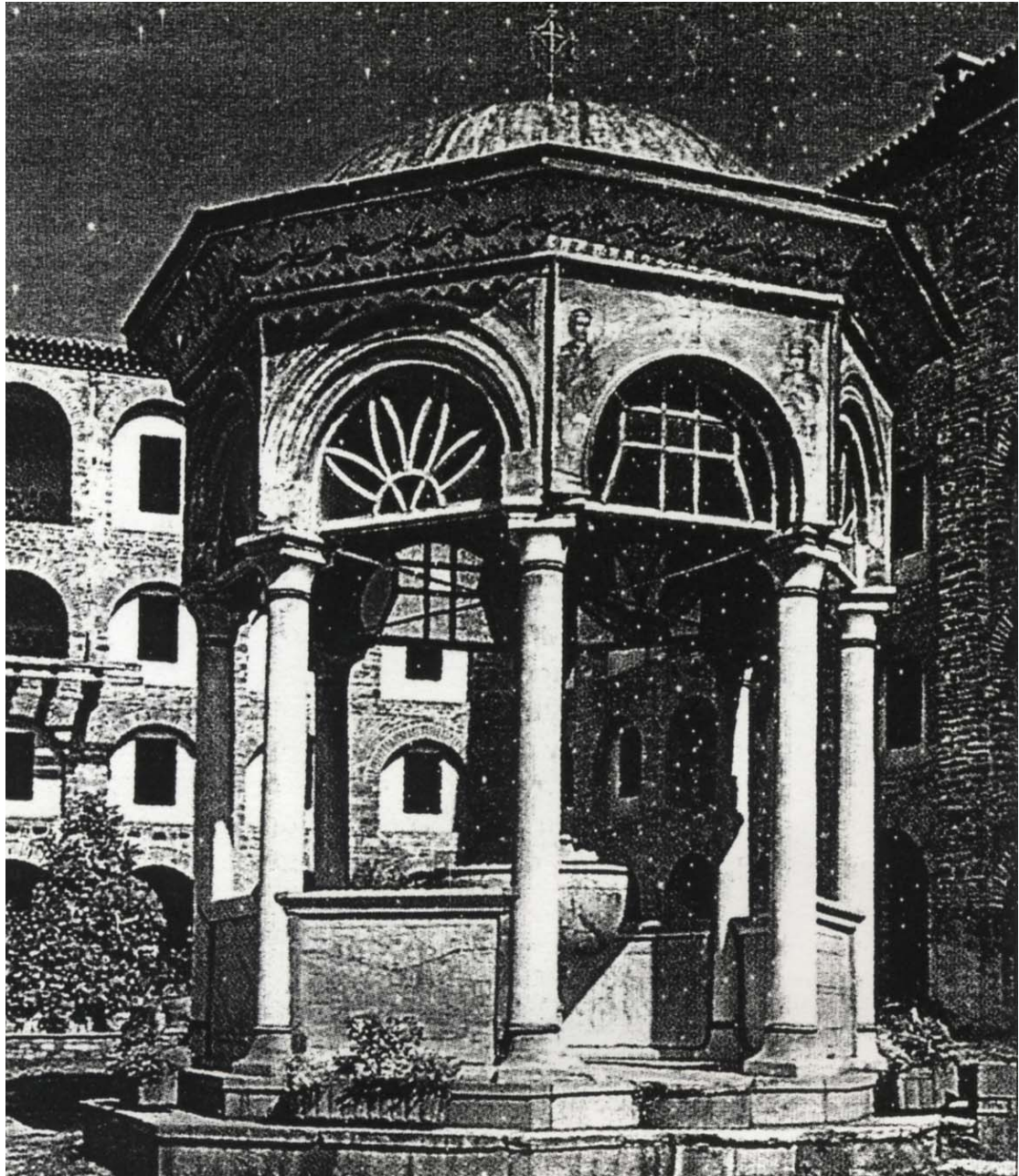
[2] Χρήστου Μπουλώτη, Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, Σταύρου
Μαμαλούκου, Ευαγγελίας Μπαλτά, Γεωργίου Ν. Αικατερινίδη.
ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ
"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
ΑΘΗΝΑ 2002, σελ. 9-10

Φωτογραφία 8: Η Φιάλη της Μονής Βατοπαιδίου συγκαταλέγεται στις λίγες που δεν ανήκουν στο συνήθη τύπο του Αγίου Όρους. Γύρω από τον κεντρικό κυκλικό πυρήνα, αναπτύσσεται θολωτό περιμετρικό πτερό, αρχικά τετράγωνο και μετά τις εργασίες του 1810, κυκλοτερές (φωτ. Στ. Μαμαλούκος).

ΠΗΓΗ : "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002

Αφιέρωμα: ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Φωτογραφία 9: Φιάλη αγιασμού με περιστύλιο στη μονή Ξηροποτάμου του Αγίου Όρους. Τη λεκάνη από κόκκινο μάρμαρο έφερε από τη Χίο ο λόγιος μοναχός Καισάριος Δαπόντες το 1763, ενώ το περιστύλιο κτίστηκε το 1783 με δαπάνη του Σεραφείμ Κεφαλληνίου (φωτ. "Θησαυροί του Αγίου Όρους", 1997, ΥΠ. ΠΟ.).

ΠΗΓΗ : "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
Αφιέρωμα: ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Οθωμανικά λουτρά - Χαμάμ

Στο σημείο αυτό, αξίζει να γίνει μια συνοπτική αναφορά στα οθωμανικά λουτρά, πάντα σε σχέση με τη συμβολική ιδιότητα της κάθαρσης της ψυχής που αποκτά το νερό.

Η βυζαντινή παράδοση των λουτρών, παράδοση που έκρυβε μέσα της εμπειρίες και γνώση αιώνων, επιβίωσε σε μεγάλο βαθμό στα οθωμανικά αυτά λουτρά, περισσότερο γνωστά ως χαμάμ, αλλά και τα κτίρια των βυζαντινών λουτρών εξακολούθησαν να λειτουργούν για πολλούς αιώνες αργότερα. Οι Τούρκοι, μετά την προσχώρησή τους στο Ισλάμ (10ος - 11ος αι.) και τη βαθμιαία εδραίωσή του στη Μικρά Ασία, υιοθέτησαν επιλεκτικά στοιχεία της τοπικής αρχιτεκτονικής ανάλογα με τις ανάγκες τους, τα οποία επεξεργάστηκαν με την πάροδο των χρόνων και δημιούργησαν την καθαρά οθωμανική αρχιτεκτονική, που σαφώς διακρίνεται από την εν γένει ισλαμική αρχιτεκτονική.

Σημαντικός και ελκυστικός τομέας αυτής της αρχιτεκτονικής είναι τα λουτρά, τα οποία συγκαταλέγονταν, μαζί με τα τεμένη και τα φρούρια, στα αξιοθέατα μιας πόλης, χωρίς να σημαίνει αυτό ότι έχασαν το χρηστικό τους χαρακτήρα. Η ίδρυση των λουτρών δεν αποτελούσε μόνο κοινωνική ανάγκη, αλλά κυρίως επιβάλλονταν για θρησκευτικούς λόγους δεδομένου ότι σύμφωνα με το Κοράνι ο πιστός πρέπει να είναι καθαρός όταν προσεύχεται, πέντε φορές τη μέρα. Έτσι στα προαύλια των τζαμιών χτίζονταν πολυγωνικές ή κυκλικές κρήνες και κοντά σε αυτά χτίζονταν τα δημόσια λουτρά, τα οποία βαθμιαία εξελίχθηκαν σε ένα χώρο κοινωνικής συναναστροφής, τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες (και κυρίως για εκείνες που δε μπορούσαν να συχνάζουν σε δημόσιους χώρους).

Κάθαρση του σώματος λοιπόν, αλλά και κάθαρση της ψυχής. Χώρος αυτοσυγκέντρωσης, ανάπαυσης, φυγής από την καθημερινότητα με ιδιαίτερη ατμόσφαιρα, την οποία υποβοηθούσε και το σύστημα χαμηλού φυσικού φωτισμού, από τις φωτιστικές θυρίδες (καλυμμένες με καμπάνες γυάλινες) στους τρούλους των θολωτών αιθουσών. Μια ολόκληρη φιλοσοφία, αλλά και μια προσωπική ανάγκη ακολουθούσε αυτή τη συνήθεια της εβδομαδιαίας τουλάχιστον επίσκεψης στο λουτρό, συνήθεια όχι μόνο των μουσουλμάνων αλλά και των χριστιανών υπηκόων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι μουσουλμάνοι ερμηνεύοντας επαναλαμβανόμενους στίχους του Κορανίου, που περιέγραφαν τον προορισμένο για τους δικαίους Παράδεισο ως ένα κήπο που διαρρέεται από ρυάκια και τρεχούμενα νερά, επέβαλαν την πλύση του σώματος, όχι με στάσιμο νερό (μέσα σε μπανιέρες) αλλά μόνο με τρεχούμενο.

Η ερμηνεία αυτή οδήγησε στη διαμόρφωση της ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής των λουτρών και αποτέλεσε τη θεμελιώδη διαφορά μεταξύ των ρωμαϊκών - βυζαντινών και των οθωμανικών λουτρών, ενώ ως προς την υπόλοιπη εσωτερική διαμόρφωση οι ομοιότητες είναι προφανείς. Η οικοδόμηση ενός λουτρού κατέληξε να αποτελεί κλειστό επάγγελμα, που μεταβιβάζονταν από πατέρα σε γιο. Για το λόγο αυτό δεν παρατηρείται ουσιώδης εξέλιξη στη αρχιτεκτονική των λουτρών, πράγμα που δυσκολεύει και τη χρονολόγησή τους.

Μικρότερα ή μεγαλύτερα δημόσια λουτρικά συγκροτήματα, μονά (που λειτουργούσαν διαφορετικές ώρες για τους άντρες και τις γυναίκες), ή διπλά (δίδυμα με χωριστά διαμερίσματα για τους άντρες και τις γυναίκες), σώζονται πολλά στον ελληνικό χώρο. Επίσης, εκτός από το πρόσφατα αναστηλωμένο μοναδικό σωζόμενο λουτρό των Αέρηδων στην Αθήνα, λουτρά σώζονται στη Μακεδονία, την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, καθώς και στα Δωδεκάνησα, στη Μυτιλήνη και την Κρήτη. Πολλά είναι πλούσια διακοσμημένα, γεγονός που αντανακλά την αγάπη των Οθωμανών προς τη λεπτομέρεια. Οι τοίχοι φέρουν πολύχρωμες ορθομαρμαρώσεις, γύψινες διακοσμητικές ζώνες περιέτρεχαν τη βάση των θόλων και δεν έλειπαν οι χαρακτηριστικοί της ισλαμικής διακοσμητικής σταλακτίτες. Τέλος θα πρέπει να αναφέρουμε τα εξαιρετικά δείγματα δίδυμων λουτρών της Βέροιας και τα Λουτρά "Παράδεισος" στη Θεσσαλονίκη, που "οι τοίχοι μοσχοβολούν από διάφορα μπαχάρ και το δάπεδό του είναι στρωμένο με χιλιάδες χρωματιστά μάρμαρα".

Οι θαυματουργικές ιδιότητες του νερού

Στα χνάρια αρχαιοελληνικής παράδοσης, οι χριστιανοί απέδωσαν στο νερό ορισμένων πηγών θαυματουργικές ιδιότητες, οι οποίες συνδέθηκαν με τη θεία δύναμη. Οι πηγές αυτές, γνωστές ως *αγιάσματα*, ενσωματώθηκαν σε πολλές περιπτώσεις σε σημαντικά εκκλησιαστικά καθιδρύματα του βυζαντινού κόσμου, ναούς και μοναστήρια. Τα μοναστήρια της Ζωοδόχου Πηγής, των Βλαχερνών και των Οδηγών στην Κωνσταντινούπολη, ο ναός του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στις Χώνες της Μικράς Ασίας ήταν από τα σπουδαιότερα βυζαντινά ιερά που σχετίζονταν με θαυματουργικές πηγές και εξελίχθηκαν με το λόγο αυτό σε σημαντικά κέντρα προσκυνήματος.

Σημαντικότερη θέση στη βυζαντινή θρησκευτική και κοινωνική ζωή κατείχε το αγίασμα της Ζωοδόχου Πηγής. Σύμφωνα με παλαιά βυζαντινή

παράδοση, που μας διέσωσε ο εκκλησιαστικός συγγραφέας του 14ου αιώνα Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος, η πηγή αυτή βρισκόταν έξω από τα χερσαία τείχη της Κωνσταντινούπολης, σε μικρή απόσταση από την πύλη της Συληβρίας, η οποία επονομάστηκε από τους Βυζαντινούς σε *Πύλη της Πηγής*. Ο τόπος περιγράφεται ειδυλλιακός, κατάφυτος από κάθε είδους ανθοφόρα φυτά, πλατάνια και κυπαρίσσια. Αυτόπτης μάρτυρας θαύματος της Θεοτόκου, χάρη στο οποίο ένας τυφλός θεραπεύτηκε με το νερό της πηγής, ο κατοπινός αυτοκράτορας Λέων Α' (457-174) ίδρυσε εκεί το ναό της Ζωοδόχου Πηγής. Ευεργετημένος επίσης από το νερό του αγιάσματος, με το οποίο θεραπεύτηκε από λιθίαση, ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός Α' έχτισε, τον 6ο αιώνα, το ναό αυτό μεγαλύτερο και λαμπρότερο. Οικοδομικές επεμβάσεις στο ναό έγιναν και από άλλους αυτοκράτορες, η σημερινή, όμως, μοναστηριακή εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής χρονολογείται στο 1833.

Τα πρωιμότερα ιαματικά θαύματα του αγιάσματος της Ζωοδόχου Πηγής ανάγονται στα χρόνια του Ιουστινιανού. Το αγίασμα ήταν ένα απ' τα εστιακά σημεία του εκκλησιαστικού αυτού συγκροτήματος. Βρισκόταν μέσα σε ένα είδος κρύπτης, ανοιχτής προς τα επάνω, στο κέντρο ενός περικαλλούς οικοδομήματος με θόλο. Αποτελούνταν από μια τετράγωνη δεξαμενή πάνω σε ψηλή βαθμιδωτή κρηπίδα, μέσα στην οποία διαμορφωνόταν κρήνη από όπου ανέβλυζε το θαυματουργό νάμα.

Ο Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος απαριθμεί 63 θαύματα της Ζωοδόχου Πηγής, 48 από τα οποία ήταν παλαιότερα, ενώ 15 συνέβησαν επί των ημερών του. Τα θαύματα είχαν διακοπεί κατά τη λατινοκρατία αλλά και επί της εποχής του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' (1259-1282-), ο οποίος υπέγραψε το 1274 στη Λυών την ταπεινωτική για το Βυζάντιο Ένωση των Εκκλησιών. Συνεχίστηκαν όμως μετά το 1282, οπότε η συνθήκη της Λυών ακυρώθηκε από τον ευσεβή αυτοκράτορα Ανδρόνικο Β' Παλαιολόγο, προσδίδοντας στο ναό της Ζωοδόχου πηγής νέα αίγλη. Στο πλαίσιο αυτό, στην εποχή του Ανδρονίκου Β' και πιθανότατα γύρω στο 1300, η εορτή της Ζωοδόχου Πηγής καθιερώθηκε να τελείται την Παρασκευή της Διακαινησίμου με ιδιαίτερη λαμπρότητα. Την ημέρα αυτή, ο αυτοκράτορας, επικεφαλής μεγάλης πομπής από αυλικούς, στρατιωτικούς και πλήθος λαού, κατευθυνόταν προς το ναό της Παναγίας *εν τη Πηγή*. Εκεί παρακολουθούσε τη Θεία Λειτουργία, η οποία τελούνταν πιθανότατα από τον πατριάρχη. Από την εποχή του Ανδρονίκου Β' η φήμη των θαυμάτων του αγιάσματος διαδόθηκε σε όλο το χριστιανικό κόσμο. Πολυάριθμοι προσκυνητές συνέρρεαν στο κωνσταντινουπολίτικο αυτό θρησκευτικό κέντρο της ίασης και της παρηγοριάς, λαμπρύνοντάς το με τα αφιερώματά τους, κτίσματα, εικόνες, ενδυτές, ιερά σκεύη.

Το υπέργειο οικοδόμημα που κάλυπτε την κρύπτη και το αγίασμα της Θεοτόκου της Πηγής καταστράφηκε πριν από τη Άλωση, με

συνέπεια τη διακοπή της έντονης αυτής λατρευτικής παράδοσης. Αποκαταστάθηκε το 1727. Τότε η λατρεία της Ζωοδόχου Πηγής σημείωσε νέα έξαρση, απόηχος της οποίας βιώνουμε έως σήμερα.

Το νερό, με τις ζωογόνες του ιδιότητες αλλά και με την άγρια ορμή και δύναμή του, κατέχει στα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης μια σημαντική θέση. Όντας βασική προϋπόθεση για την ύπαρξη ζωής, η "συναγωγή" των υδάτων συντελέστηκε την τρίτη ημέρα της Δημιουργίας. Συμφορά θεόσταλη για την τιμωρία της ανθρώπινης κακίας, ο κατακλυσμός *νέκρωσε κάθε σάρκα κινουμένη επί της γης*, εκτός της κιβωτού του Νώε. Θεϊκό μέσον πίεσης και πάλι, πληγή του Φαραώ, ήταν η μετατροπή του νερού όλων των ποταμών της Αιγύπτου σε αίμα, ώστε ο αιγύπτιος μονάρχης να αναγκαστεί να λύσει την αιχμαλωσία του περιούσιου λαού.

Πολλές θρησκείες πρόβαλαν τον καθαρισμό με νερό ως μέσον εξαγνισμού. Το δε βάπτισμα του Ιωάννη του Προδρόμου στα νερά του Ιορδάνη είχε ηθικό χαρακτήρα, ήταν βάπτισμα μετάνοιας και άφεσης αμαρτιών. Η αντίληψη αυτή πέρασε και στο χριστιανισμό με το παράδειγμα του Χριστού, του οποίου η βάπτισμα από τον Πρόδρομο, τα *Θεοφάνια* είναι μια από τις μεγαλύτερες εορτές του λειτουργικού έτους. Θα ακολουθήσει εκτενέστερη αναφορά στη βάπτισμα και το συμβολισμό των υδάτων σε αυτή.

Τέλος, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο ίδιος ο Χριστός, στη συνάντησή του με τη Σαμαρείτιδα, μιλώντας αλληγορικά για τη σωτήρια διδασκαλία του, την παρομοίωσε με νερό που απαλλάσσει για πάντα από τη δίψα. Δεν ήταν λίγες, εξάλλου, οι περιπτώσεις στην επίγεια ζωή Του, κατά τις οποίες η θαυματουργική επίδρασή του πάνω στο νερό έγινε η απόδειξη της θείας φύσης του. Για παράδειγμα, στο γαμήλιο τραπέζι της Κανά, δοχεία με νερό γέμισαν μονομιάς με κρασί για τους προσκεκλημένους, ενώ κατ' εντολήν Του, η νύψη των ματιών του εκ γενετής τυφλού, τον θεράπευσε τελικά από τη χρόνια πάθηση.[1]

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] "ΠΕΡΙ ΥΔΑΤΩΝ": Το νερό στο βυζάντιο
Υπουργείο πολιτισμού-Διεύθυνση βυζαντινών &
μεταβυζαντινών μνημείων σελ.70, 71, 89, 94-96

Βάπτιση: "Μυστήριο των υδάτων"

1) Τα ύδατα και ο συμβολισμός τους

Η έρευνα πάνω στις κύριες γραμμές του συμβολισμού των υδάτων μας φέρνει στην κατανόηση της καινούριας θρησκευτικής αξιοποίησης του μεγάλου συμβόλου του νερού που καθιέρωσε ο Χριστιανισμός με τη βάπτιση. Οι συμβολικές σημασίες του νερού μπορούν να προσδιοριστούν μέσα σε τρεις θεμελιώδεις κατηγορίες : (α) Τα ύδατα είναι σε κοσμολογικό και ανθρωπολογικό επίπεδο η Πηγή της Ζωής, ο φορέας της Ζωής: μέσα και από αυτά γεννιέται η Ζωή, από αυτά συντηρείται στις ήδη δημιουργημένες μορφές, αυτά γονιμοποιούν τη γη για να γεννήσει κι άλλες. (β) Τα ύδατα είναι Καθαρτικά: πλένουν το σώμα από το ρύπο, την ψυχή από την αμαρτία, καθαρίζουν και εξαγνίζουν ταυτόχρονα. (γ) Τα ύδατα είναι Καταλυτικά και Αναγεννητικά: διαλύουν τη μορφή, την προηγούμενη κατάσταση ύπαρξης, για να δώσουν ζωή σε μια νέα βαθμίδα: είναι Θάνατος, ταφή, καταποντισμός, βύθισμα με σκοπό την ανάσταση.

Αυτά τα τρία θέματα συναντώνται μέσα στις παραδόσεις τις πιο παλαιές και σχηματίζουν τους πιο ποικίλους συνδυασμούς και συγχρόνως τους πιο συναφείς. Τα ύδατα, αδιαφοροποίητη μάζα, αντιπροσωπεύουν την απειροσύνη του δυνατού, περιέχουν όλες τις υποσχέσεις για εκδήλωση, αλλά επίσης και όλες τις απειλές για απορρόφηση. Το να βυθιστείς μέσα στα ύδατα, για να αναδυθείς πάλι χωρίς να διαλυθείς ολοκληρωτικά, εκτός από ένα συμβολικό θάνατο, σημαίνει να ξαναγυρίσεις στις πηγές, να αναβαπτισθείς σε μια πελώρια δεξαμενή δυναμικού και να αντλήσεις μια νέα δύναμη: πρόσκαιρη φάση οπισθοδρόμησης και αποσύνθεσης που σταθεροποιεί μια μεταγενέστερη φάση ανασύνθεσης και αναζωογόνησης. Τα ύδατα συνεπώς συμβολίζουν το παγκόσμιο σύνολο των εν δυνάμει καταστάσεων. Είναι η από καταβολής κόσμου δεξαμενή, η μήτρα όλων των δυνατοτήτων της ύπαρξης.

Οι παραλλαγές των διαφορετικών πολιτισμών πάνω σ' αυτά τα ουσιαστικά θέματα θα μας βοηθήσουν να συλλάβουμε καλύτερα, σε βάθος, τις διαστάσεις και τις αποχρώσεις αυτής της συμβολικής του νερού.

Στην Αφρική και την Ασία, οι απόψεις του συμβολισμού του συμβολισμού του νερού είναι πολλές και διάφορες. Το νερό είναι η ουσιαώδης μορφή της εκδήλωσης, η έναρξη της ζωής και το στοιχείο της σωματικής και πνευματικής αναγέννησης, το σύμβολο της γονιμότητας και της καθαρότητας, της σοφίας, της χάριτος και της αρετής.

Στα αιγυπτιακά ιερογλυφικά, το σύμβολο για το νερό είναι μια μικρή κυματιστή γραμμή με μικρές μυτερές κορφές, που αναπαριστούν την επιφάνεια του νερού. Το ίδιο σημείο, όταν τριπλασιαστεί, συμβολίζει τον πρωταρχικό ωκεανό και την πρώτη ύλη. Σύμφωνα με την ερμητική παράδοση, ο Θεός Νους, το νερό, ήταν η ουσία από την οποία προέκυψαν οι Θεοί της πρώτης εννεάδας.

Το νερό είναι η *materia prima*, η Πράκριτι: Όλα είναι νερό, λένε τα ινδικά κείμενα. Η Μπραχμάντα, το Αυγό του Κόσμου, επωάζεται στην επιφάνεια των Υδάτων.

Στις Βέδες, το νερό αναφέρεται ως *Matritaman* (το πιο μητρικό), γιατί στην αρχή το παν ήταν σα μια θάλασσα χωρίς φως. Στην Ινδία θεωρείται γενικότερα ως ο συντηρητής της ζωής που ανακυκλώνεται, δια μέσου όλης της φύσης, με τη μορφή της βροχής, του χυμού των δέντρων, του γάλακτος και του αίματος. "Νερό, είσαι η πηγή κάθε πράγματος και κάθε ύπαρξης!", λέει ένα ινδικό κείμενο, απηλώντας την αρχαία βεδική παράδοση. Τα ύδατα είναι θεμέλια του κόσμου ολόκληρου, είναι η ουσία της βλάστησης, το ελιξίριο της αθανασίας, το νέκταρ των θεών και η αρχή κάθε θεραπείας. Ένα μεγάλο μέρος της θρησκευτικής ζωής των Ινδών περιστρέφεται γύρω από το Γάγγη, Ιερό Ποταμό, Θεό που κατέβηκε από τον ουρανό, του οποίου το νερό θεωρείται αγίασμα. Τα ύδατα είναι σπερματικο-βλαστικά, πηγή ζωής σε όλα τα επίπεδα της ύπαρξης.

Η ινδική μυθολογία έχει εκλαϊκεύσει σε πολλές παραλλαγές το θέμα των πρωταρχικών υδάτων, πάνω στα οποία έπλεε ο *Narayana*, από τον ομφαλό του οποίου ξεπηδούσε το Κοσμικό Δέντρο. Στην εικονογραφία το φυτό ή το δέντρο βγαίνει από το στόμα ή τον ομφαλό ενός *Yaksa* (προσωποποίηση της γόνιμης ζωής), από το λάρυγγα ενός θαλάσσιου τέρατος (*makara*), ή ενός "γεμάτου βάζου" - αλλά ποτέ κατ' ευθείαν από ένα σύμβολο, που θα αντιπροσώπευε τη γη, γιατί τα ύδατα προηγούνται και στηρίζουν κάθε δημιουργία.

Η παράδοση των πρωταρχικών υδάτων, απ' όπου γεννήθηκαν οι κόσμοι συναντάται σε πολλές παραλλαγές στις αρχαϊκές και "πρωτόγονες" κοσμογονίες. Η αναγνώριση των πρωταρχικών Υδάτων, σαν Ωκεανό της απαρχής, είναι έτσι παγκόσμια. Την ξαναβρίσκουμε ως την Πολυνησία και οι περισσότεροι από τους αυστραλο-ασιατικούς λαούς τοποθετούν στο νερό την κοσμική δύναμη. Στις παραδόσεις του Ισλάμ το νερό συμβολίζει επίσης πολυάριθμες πραγματικότητες. Το Κοράνι προσδιορίζει το αγιασμένο νερό που πέφτει από τον Ουρανό σα Θείο σημάδι. Οι Κήποι του Παραδείσου έχουν ζωντανά νερά και πηγές. Φυσικά, όπως έχει ήδη αναφερθεί, το νερό συμβολίζει την αγνότητα και χρησιμοποιείται σα μέσο καθαρισμού. Η τελετική μουσουλμανική προσευχή δε μπορεί να γίνει κανονικά παρά μόνον όταν ο δεόμενος έχει

ολοκληρώσει τελετικούς καθαρμούς και νίψεις, τους οποίους προδιαγράφουν λεπτομερείς κανόνες.

Μέσα στις Εβραϊκές και Χριστιανικές παραδόσεις το νερό συμβολίζει πρώτα την αρχή της Δημιουργίας. Το Εβραϊκό *men* συμβολίζει το αισθητό νερό: είναι μητέρα και μήτρα. Πηγή όλων των πραγμάτων εκδηλώνει το υπέρτερο και απ' αυτό το γεγονός και μόνον, η εμφάνισή του πρέπει να θεωρείται "ιεροφάνεια".

Μέσα στη Βίβλο, τα πηγάδια μέσα στην έρημο, οι πηγές που προσφέρονται στους νομάδες είναι χώροι ζωτικοί, ιεροί. Κοντά στις πηγές και στα πηγάδια λαμβάνουν χώρα σημαντικές συναντήσεις ή αποκαλύψεις. Η πορεία των Εβραίων και ο δρόμος κάθε ανθρώπου στη διάρκεια της γήινης πορείας του είναι στενά συνδεδεμένα με την εξωτερική ή εσωτερική επαφή με το νερό.

Η Παλαιστίνη είναι μια γη όλο χειμάρρους και πηγές. Οι ποταμοί είναι θείας προελεύσεως, οι βροχές και η πάχνη φέρνουν γονιμότητα και εκδηλώνουν τη μεγαλοθυμία του Θεού. Χωρίς νερό ο ομάς θα ήταν καταδικασμένος, Έτσι το νερό που συναντά στο δρόμο του συγκρίνεται με το "μάννα", γι' αυτό το νερό το ζητούν στην προσευχή, είναι αντικείμενο παράκλησης. Η φιλοξενία δε, απαιτεί να προσφερθεί δροσερό νερό στον επισκέπτη και να πλυθούν τα πόδια του, ώστε να εξασφαλισθεί η ειρήνη της ανάπαυσής του.

Τα ύδατα είναι η αρχική μορφή του ορατού κόσμου, αλλά και το στοιχείο που καθαρίζει τα πάντα, χωρίς το ίδιο να χρειάζεται κανέναν καθαρμό. Στη χριστιανική τέχνη και φιλολογία, βρίσκονται πολλές αναφορές στην απολυτρωτική δύναμη του ύδατος, το οποίο στον αγιασμό του γίνεται "ύδωρ απολυτρώσεως και ... πηγή ζωής".

Αρχή του αδιαφοροποίητου και του εν δυνάμει, θεμέλιο κάθε κοσμικής εκδηλώσεως, δοχείο όλων των σπερμάτων, τα ύδατα συμβολίζουν την πρωταρχική ουσία απ' όπου γεννώνται όλες οι μορφές αλλά και όπου επιστρέφουν με παλινδρόμηση ή κατακλυσμό: υπήρξαν στην αρχή και ξαναγυρίζουν στο τέλος κάθε ιστορικού κύκλου, είναι αρχή των όντων, όπως τα ονομάζει ο Θαλής ο Μιλήσιος.

Ο συμβολισμός των υδάτων σημαίνει τόσο το θάνατο, όσο και την αναγέννηση. Η επαφή με το νερό συνεπάγεται πάντοτε την αναγέννηση, από το ένα μέρος, γιατί η διάλυση ακολουθείται από μια "καινούρια γέννηση", από το άλλο μέρος, γιατί η κατάδυση γονιμοποιεί και αυξάνει το δυναμικό της ζωής και της δημιουργίας. Το νερό δίνει μια "καινούρια γέννηση" με ένα μυητικό τυπικό, θεραπεύει με ένα μαγικό τυπικό, βεβαιώνει την αναγέννηση μετά θάνατον με νεκρώσιμα τυπικά. Ο Τερτυλλιανός θέλοντας να δικαιολογήσει τη χρήση του νερού στο βάπτισμα, στηρίζεται στη διήγηση της Δημιουργίας στη Γένεση. Το νερό είναι το αρχέγονο στοιχείο όπου εμφανίζεται η ζωή και επίσης είναι καθαγιασμένο από το Άγιο Πνεύμα.

Τόσο στο κοσμολογικό επίπεδο, όσο και στο ανθρωπολογικό, η βύθιση στα ύδατα ισοδυναμεί, όχι με μια οριστική καταστροφή, αλλά με μια προσωρινή επανείσδυση στο ακαθόριστο, που ακολουθείται από μια καινούρια δημιουργία, μια καινούρια ζωή ή έναν καινούριο άνθρωπο, ανάλογα αν πρόκειται για μια στιγμή κοσμική, βιολογική ή σωτηριολογική. Καταλύοντας κάθε μορφή και καταργώντας "κάθε ιστορία", τα ύδατα κατέχουν την αρετή της κάθαρσης, της ανανέωσης και της αναγέννησης γιατί καθετί που βυθίζεται σ' αυτό, "πεθαίνει" και βγαίνοντας από τα ύδατα είναι ίδιο με ένα παιδί χωρίς αμαρτήματα κι χωρίς "ιστορία", άξιο να δεχθεί μια καινούρια αποκάλυψη και να αρχίσει μια καινούρια "καθαρή" ζωή.

Η ιδιότητα του ύδατος να αποκαθαίρει - δηλαδή να ξεπλένει - απτά πραγματοποιεί τον εξαγνισμό κάθε υλικού σώματος, αλλά συμβολικά και του ψυχοπνευματικού όντος. Σε όλους τους αρχαίους ναούς και οπωσδήποτε στις μυστηριακές εγκαταστάσεις υπήρχε ρέον ύδωρ. Σε όλους τους λαούς της αρχαιότητας συναντούμε τον καθαρό με το ύδωρ στα πλαίσια της Λατρείας: οι ναοί κτίζονται κοντά σε θάλασσα, ρεύμα ποταμού, πηγή ή πηγάδι. Στη Μινωϊκή Κρήτη, η αίθουσα του θρόνου - μάλλον χώρος τελετικής μύησης - περιέχει λουτρό. Αλλά και η Φιάλη των Χριστιανικών Ναών, ιδίως μάλιστα της Αγίας Σοφίας με την επιγραφή ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ αποτελεί μαρτυρία ότι οι πρώτοι Χριστιανοί είχαν ακολουθήσει τις αρχαίες συνήθειες αναφορικά με τον καθαρό πριν μπουν στο Ναό.

Συμπερασματικά, τα ύδατα προϋπάρχουν κάθε δημιουργίας και τη συγχωνεύουν, απορροφώντας την πάλι περιοδικά, ώστε μέσα τους αυτή να αναπλαστεί, να εξαγνιστεί, να εμπλουτιστεί ταυτόχρονα με νέες δυνατότητες και να ξαναγεννηθεί. Η ανθρωπότητα εξαφανίζεται περιοδικά μέσα στον κατακλυσμό εξαιτίας των αμαρτιών της. Δε χάνεται όμως ποτέ οριστικά, αλλά εμφανίζεται πάλι με νέα μορφή για να ξαναπιάσει το νήμα του ίδιου πεπρωμένου, γιατί η μοίρα των μορφών είναι να χάνονται, να διαλύονται, για να μπορέσουν να ξαναφανούν. Αν οι μορφές δε ξαναγεννιόντουσαν μέσα από την περιοδική τους απορρόφηση μέσα στα ύδατα, θα έφθιναν, χάνοντας όλες τις δημιουργικές τους δυνατότητες και θα έσβηναν για πάντα. Οι κακίες και τα αμαρτήματα θα κατέληγαν να παραμορφώσουν την ανθρωπότητα, να την αδειάσουν από σπόρους και δυνάμεις γεννητορικές κι ο κόσμος θα γινόταν στείρος. Ο κατακλυσμός, με την αστραπιαία απορρόφηση των μορφών μέσα στα ύδατα που καθαρίζουν τις αμαρτίες, αναγεννά μια νέα ανθρωπότητα.

II) Ο συμβολισμός της τελετής του χριστιανικού βαπτίσματος

Ο πανάρχαιος και οικουμενικός συμβολισμός της κατάδυσης στα ύδατα σα μέσο εξαγνισμού και αναγέννησης, έγινε δεκτός από το Χριστιανισμό και πλουτίστηκε με νέες θρησκευτικές αξίες. Το βάπτισμα του Προδρόμου δεν επιδίωκε τη θεραπεία σωματικών ασθενειών, αλλά τη λύτρωση της ψυχής, την άφεση των αμαρτιών.

Τα τυπικά της βάπτισης περιέχουν δύο πράξεις ή φάσεις με αξιοσημείωτο συμβολισμό, την ανάδυση και την και την κατάδυση. Η κατάδυση έχει μεγάλο πλούτο σημασιών :δείχνει τη κάθαρση του όντος από την αμαρτία μέσα στα ύδατα του θανάτου, τον εξαγνισμό διαμέσου του καθαρτικού ύδατος, την αναβάπτιση του όντος στις πηγές της ζωής. Η ανάδυση δείχνει την εμφάνιση του νέου όντος της χάρις, εξαγνισμένου από μια πηγή θείας νέας ζωής.

Η κατάδυση συμβολίζει τον εξαγνισμό από τις αμαρτίες. Το βάπτισμα είναι κάθαρση. Αυτή ήταν και η έννοια του ιουδαϊκού τύπου του βαπτίσματος των προσηλύτων. Η Κ. Διαθήκη ονομάζει το βάπτισμα λουτρό. Η ανάδυση σημαίνει την κοινωνία του Αγίου Πνεύματος που εξασφαλίζει στον άνθρωπο την υιοθεσία. Δημιουργεί από τον βαπτιζόμενο ένα καινούριο δημιούργημα, με μια καινούρια γέννηση.

Συνεπώς, στο χριστιανισμό, το βάπτισμα γίνεται το κυριότερο μέσο της πνευματικής αναγέννησης, μιας ανάστασης δηλαδή, καθώς η κατάδυση στο νερό της κολυμπήθρας εξομοιώνεται με την ταφή του Χριστού. Συμβολικά, ο άνθρωπος με την κατάδυση πεθαίνει, με την ανάδυση ξαναγεννιέται, καθαρισμένος και ανανεωμένος, όπως ο Χριστός αναστήθηκε από τον τάφο. [1]

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Γεώργιου Προκοπίου
"Σύμβολο και μορφή στο παλαιοχριστιανικό βαπτιστήριο"
ΑΘΗΝΑ 1999 σελ.47-60

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΚΡΗΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Κατά το Μεσαίωνα στη Δύση περιορίστηκαν σε ταπεινές λεκάνες, εξάρτημα των εκκλησιών ή κοντά στις πηγές. Αργότερα, όμως, αποκαταστάθηκαν οι παλιές και εμφανίστηκαν οι επιβλητικές κρήνες, όπως για παράδειγμα η Φόντε Ματζόρε της Περούτζια, των Νικόλα και Τζοβάνι Πιζάνο (1278) και η κρήνη της Ακουίλα με τους 99 κρουνοί στην Ιταλία.. Επίσης, υπήρχαν και οι γοθτικές κρήνες, πλούσιες σε οβελίσκους, πτερύγια, γλυπτά ,π.χ. η κρήνη της Νυρεμβέργης και άλλες στεγασμένες με κιόσκια στις μεσογειακές χώρες, π.χ. στην Ελλάδα, που είναι μουσουλμανικής προελεύσεως.

Κατά την Αναγέννηση, με τη βελτίωση της υδραυλικής τέχνης, ξαναεμφανίστηκε η διάκριση δημόσιας και ιδιωτικής κρήνης. Η κρήνη τοποθετούνταν στο κέντρο της πλατείας ως διακοσμητική σύνθεση, ουσιαστικά αναγόμενη στο παραδοσιακό σχέδιο της λεκάνης με την απλή περιμετρική διαμόρφωση κι ένα απλό γλυπτό στοιχείο απ' όπου έτρεχε το νερό. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την κρήνη του Νετούνο στην πλατεία ντέλα Σινιβρία στη Φλωρεντία.

Με το πέρασμα απ' τη ζωντανή μεγαλοπρέπεια του μπαρόκ στο ατέλειωτο παιχνίδισμα του ροκοκό και μετά στην ανάδειξη της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής, η κρήνη ακολούθησε κι αυτή το ρυθμό: σπηλιές, βράχοι, μικροί καταρράκτες, σκιές υπήρξαν στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για το περιβάλλον του ρομαντικού κήπου. Ο εκλεκτισμός του 19ου αιώνα δεν προσέφερε τίποτα νέο, ενώ με την επικράτηση των πολεοδομικών αντιλήψεων της εποχής, η κρήνη περιέπεσε στο επίπεδο του αστικού διακόσμου στο κέντρο ενός αδιαφοροποίητου χώρου που πήρε τελικά τη μορφή κυκλοφοριακού κόμβου. Ούτε η σύγχρονη αρχιτεκτονική προσέφερε τίποτα, παρά τις προσπάθειες κάποιων αρχιτεκτόνων να ξαναζωντανέψουν τις δυνατότητες του νερού με μοντέρνο πνεύμα. [1]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] "ΝΕΑ ΔΟΜΗ", Εγκυκλοπαίδεια τόμος 15ος.

ΟΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

1) Φυσικές - Χημικές

Πλάι στις θαυματουργικές που αναφέρθηκαν παραπάνω, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε και στις λοιπές ιδιότητες του νερού και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Το νερό είναι ανόργανη χημική ένωση η οποία εμφανίζεται σε όλα τα τμήματα της βιόσφαιρας, δηλαδή την ατμόσφαιρα, την υδρόσφαιρα και τη λιθόσφαιρα με τρεις φάσεις, τη στερεή, την υγρή και την αέρια. Το φυσικό νερό είναι συνήθως άοσμο, άγευστο, σχεδόν χωρίς χρώμα και είναι το μόνο υγρό που βρίσκεται άφθοο στη φύση. Χάρη στη γεωμετρία των ατόμων υδρογόνου και οξυγόνου που το αποτελούν (γωνία χημικού δεσμού 105 μοίρες), το νερό είναι ο "παγκόσμιος διαλύτης". Με αυτή την ιδιότητα το νερό έχει μεγάλη διαλυτική ικανότητα, η οποία εξηγεί κατά ένα μέρος τη δράση του νερού πάνω στο έδαφος, τη γνωστή διάβρωση. [1]

Ο άνθρωπος, ανακαλύπτοντας σιγά-σιγά τις ιδιότητες του νερού, άρχισε να το χρησιμοποιεί στη μεταλλουργία. Χρησιμοποιώντας το για την ψύξη λιωμένων ή ζεστών μετάλλων, βρήκε πως το νερό είχε την ικανότητα να διαλύσει έστω και μικρές ποσότητες μετάλλων που παρέμεναν σαν κατακάθια όταν το νερό εξατμιζόταν. Διάφοροι συνδυασμοί των παρατηρήσεων αυτών σε διάφορες εποχές και κάτω από διαφορετικές συνθήκες, δημιούργησαν τη βάση της υδρομεταλλουργίας, της υδροχημικής βιομηχανίας και της υδροβιολογίας, γιατί η ίδια η ζωή βασίζεται στη σε διαλύσεις διαφόρων αλάτων και οργανικών ουσιών στο νερό. [2]

Το νερό της βροχής δεν είναι ποτέ καθαρό. Κατά τη διαδρομή του στον υδρολογικό κύκλο του νερού, εμπλουτίζεται, σε αστικές και βιομηχανικές περιοχές, με διαλυμένα αέρια σκόνη, με διοξείδιο του θείου, οξείδιο του αζώτου, κ.α. Εξάλλου, τα υπόγεια νερά περιέχουν συνήθως μεταξύ των άλλων σε υψηλές συγκεντρώσεις, διοξείδιο του άνθρακα, θειικό ασβέστιο, χλωριούχο μαγνήσιο, τα οποία έχουν διαβρωτικό ρόλο στις κατασκευές. Συνήθως τα επιφανειακά φυσικά νερά δεν είναι και αυτά απολύτως καθαρά, αλλά περιέχουν διαλυμένες ενώσεις, όπως για παράδειγμα χλώριο και νάτριο που προέρχονται από τη θάλασσα, ενώσεις του ασβεστίου, μαγνησίου, καλίου και οργανικές ενώσεις από τις εδαφικές εκτάσεις της ξηράς, ενώσεις αζώτου και θείου από τις βιομηχανικές και τις γεωργικές πρακτικές.[1]

Με το πέρασμα των αιώνων, οι ιδέες και οι θεωρίες σχετικά με την ουσία του νερού, τόσο στον ανθρώπινο οργανισμό, όσο και σε άλλες ζώσες ή μη ουσίες, άλλαξαν, αλλά η παράδοση έμεινε. Ακόμα και το πιο απλό εργαστήριο χημείας έπρεπε να έχει φωτιά και νερό για να μπορέσει να κάνει κάτι. Οι περίεργες ιδιότητες του νερού, που ήταν η μοναδική

ουσία που μπορούσε να είναι υγρό, στερεό και αέριο και να υπάρχει σε όλες τις ενδιάμεσες καταστάσεις, προβλημάτισε πολλούς στο πέρασμα των αιώνων. Ακόμα και σήμερα με τα μέσα που διαθέτει η επιστήμη, τα πιο πολλά προβλήματα σχετικά με τις φυσικές και χημικές ιδιότητες του νερού έχουν μάλλον πολλαπλασιαστεί παρά λυθεί, γιατί διαρκώς ανακαλύπτονται και νέες ιδιότητές του που μερικές φορές δε μπαίνουν σε καμιά από τις παλιές και γνωστές κατηγορίες ιδιοτήτων.

II) Ο άνθρωπος και οι μαγικές ιδιότητες του νερού.

Το νερό, αρχετυπικό συμβολικό στοιχείο της ζωής, συνδέεται με πάμπολλες δοξασίες των Βυζαντινών και με τη μαγική του δύναμη παίρνει κεντρική θέση στις σχετικές ιεροτελεστίες. Οι ιεροτελεστίες αυτές είχαν ως σκοπό, άλλοτε την πρόβλεψη του μέλλοντος, άλλοτε τον εξορκισμό ενός ορατού ή αόρατου κακού και μερικές φορές την ευόδωση κάποιων επιθυμιών. Κοινός παρονομαστής της χρήσης του νερού στις πράξεις αυτές είναι η καθαρτική του λειτουργία, η ιδιότητα φυσική, η οποία μεταφέρεται και στο συμβολικό επίπεδο.

Οι δοξασίες των Βυζαντινών έλκουν την καταγωγή τους από αυτές των αρχαίων Ελλήνων. Ακόμη και σήμερα σε κάποιες σύγχρονες δικές μας τελετουργίες μπορεί να διαπιστώσει κανείς την παρουσία πολλών παρόμοιων δοξασιών που, έστω κι αν γίνονται ασυνείδητα, αποτελούν τη συνέχεια των παλαιών, πιθανώς μάλιστα, όχι μόνο στο τελετουργικό επίπεδο, αλλά και στην καθημερινή ζωή.

Ορισμένες από αυτές τις δοξασίες είναι ο Κλήδονας, η κριθομαντεία, η τεφρομαντεία, η κατοπτρομαντεία, λεκανομαντεία, η νεφομαντεία και η βασκανία. Ο Κλήδονας ήταν μια από τις πιο ονομαστές ιεροτελεστίες. Το σούρουπο της 23ης Ιουνίου παραμονή του Άι Γιάννη συναθροίζονταν στα στολισμένα σπίτια και στους δρόμους άνδρες και γυναίκες και έντυναν ένα μικρό κορίτσι νύφη. Μετά έτρωγαν, έπιναν και χόρευαν και έβαζαν σε ένα αγγείο ο καθένας; από ένα αντικείμενο, ρωτώντας αν θα πραγματοποιηθεί κάποια τους επιθυμία. Μετά την ερώτηση, το κορίτσι έβγαζε ένα-ένα τα αντικείμενα και ο κάτοχος μάντευε το τι θα συμβεί. Η γιορτή τέλειωνε την επομένη, όταν οι κληδονιζόμενοι συνοδεία μουσικών οργάνων πήγαιναν στη θάλασσα και γυρίζοντας έραιναν με νερό τα σπίτια τους. Παράλληλα στην κριθομαντεία, τοποθετούσαν αντιδιαμετρικά δύο κόκκους κριθαριού μέσα σε ένα ποτήρι ή λεκάνη γεμάτη νερό. Εάν οι δύο πλέοντες κόκκοι συναντιόνταν ή όχι, σήμαινε αντίστοιχα την εκπλήρωση ή μη της επιθυμίας των συμμετεχόντων στην τελετή.

Κατά την τεφρομαντεία, που γινόταν την ίδια περίοδο με τον Κλήδωνα, έβαζαν τέφρα μέσα σε λεκάνη με νερό και την εξέθεταν νύχτα στον έναστρο ουρανό. Το πρωί της επομένης, η τεφρομάντισσα παρατηρούσε τα γράμματα ή τα σχήματα που είχαν γίνει στον πάτο της λεκάνης και ερμηνεύοντάς τα προέβλεπε ανάλογα τα μέλλοντα να συμβούν. Με την κατοπτρομαντεία, τοποθετώντας ένα κάτοπτρο στο νερό της πηγής, οι μεν αρχαίοι Έλληνες έβλεπαν αν κάποιος άρρωστος θα ζούσε ή θα πέθαινε, οι δε ανύπαντρες γυναίκες στα βυζαντινά χρόνια, ποιον θα παντρευτούν. Κατά τη λεκανομαντεία χρησιμοποιούνταν λεκάνη με νερό και από την αντανάκλαση του φωτός πάνω στην επιφάνειά του ή το θόρυβο που παρήγαγε αναδευόμενο, ο λεκανομάντης ερμήνευε τη σημασία των ειδώλων και των ήχων αυτών.

Η νεφομαντεία ήταν η μέθοδος πρόβλεψης των μελλούμενων από τα χαρακτηριστικά της νέφωσης κατά τη δύση του ηλίου. Για παράδειγμα, εάν το νέφος έμοιαζε με άτομο που κρατά ξίφος, αυτό σήμαινε πόλεμο, αν έπαιρνε τη μορφή λιονταριού, σήμαινε βασιλική ενέργεια και αν θύμιζε περιστέρι σήμαινε σύντομα κάποιο περιστατικό. Τέλος, οι Βυζαντινοί, ακολουθώντας τη συνήθεια των προγόνων τους, των αρχαίων Ελλήνων, όταν ήθελαν να αποτρέψουν τη βασκανία έφτυναν τρεις φορές τη μασχάλη τους. Αυτές ήταν κάποιες από τις δοξασίες των Βυζαντινών και των αρχαίων Ελλήνων που σχετίζονται με το νερό. Αλλά και σήμερα συναντάμε στον τόπο μας παρόμοιες δοξασίες. Ας θυμηθούμε τους στίχους του Λορέντζου Μαβίλη: "Εψές είδα στον ύπνο μου ένα βαθύ ποτάμι. Θεός να μην το κάμει να γίνει αληθινό." [3]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Θεόδωρος Σ. Κουσούρης
"ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ": Το νερό στη φύση, στην ανάπτυξη, στην προστασία του περιβάλλοντος.
ΑΘΗΝΑ 1998 σελ 29-30

[2] Αλέξης Καραγιάννης
"ΤΟ ΝΕΡΟ" Εισαγωγή στο θέμα του νερού από γεωχημική, βιολογική οικονομική & περιβαντολογική σκοπιά .
ΑΘΗΝΑ 1990 σελ 356

[3]"ΠΕΡΙ ΥΔΑΤΩΝ": Το νερό στο βυζάντιο. Υπουργείο πολιτισμού- Διεύθυνση βυζαντινών & μεταβυζαντινών μνημείων. Σελ 97-99

ΕΘΙΜΑ, ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΘΡΥΛΟΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΡΗΝΕΣ

Η βασική σημασία του νερού για την ίδια την ύπαρξη του ανθρώπου συνετέλεσε ώστε γύρω απ' αυτό να διαμορφωθούν ποικίλες δοξασίες και λατρευτικές συνήθειες. Είναι γνωστοί οι αρχαίοι μύθοι για "όρκια" και "στύγια" ύδατα, για δαίμονες και νύμφες των νερών, για προσωποποιήσεις λιμνών και ποταμών. Πολλές είναι και οι αναφορές σε παράδοξα φαινόμενα, που συνδέονται με την πίστη σε υπερφυσικές ιδιότητες του νερού.

Η αρχαία δοξασιολογία με τις αρχέγονες ρίζες απηχείται και σε νεότερες λαϊκές αντιλήψεις για πηγές - αγιάσματα και για νερά που χαρίζουν υγεία ή για αθάνατο νερό, όπως εκφράζονται σε πλήθος μαγικών και συμβολικών πράξεων. Με τις δοξασίες αυτές συνδέονται άμεσα οι κρήνες και μάλιστα οι κοινόχρηστες, που αποτελούσαν κέντρα εθιμικών εκδηλώσεων με ατομικό ή ομαδικό χαρακτήρα.

Οι κρήνες, που είχαν λύσει το πρόβλημα της ύδρευσης των οικισμών ("Από μια βρύση πίνουν όλοι" λέει μια παροιμία), περίτεχνες ή απλές στην κατασκευή, με γλυπτικό διάκοσμο ή απέριττες στη λειτουργική χρήση τους, αποτελούσαν μέχρι πρότινος τόπο καθημερινής συνάντησης των κατοίκων. Οι γυναίκες ιδιαίτερα, περνούσαν εκεί πολύ χρόνο, περιμένοντας να πάρουν νερό για το σπίτι ή ασχολούμενες με το πλύσιμο των ρούχων της οικογένειας στις παρακείμενες "πλύστρες" που υπήρχαν σε πολλές κρήνες με συνεχώς τρεχούμενο νερό. Ανάλογη λειτουργικότητα και σημασία είχαν και οι κρήνες έξω από οικισμούς, σε οδικές αρτηρίες που συνέδεαν χωριά και περιοχές, προσφέροντας δροσιά και ξεκούραση σε οδοιπόρους και υποζύγια.

Σε κάθε κρήνη, γενικά σε κάθε πηγή, πιστεύεται ότι ενοικεί κάποιο έμψυχο ον, ένα στοιχείο, με μορφή νεράιδας ή κάποιου ζώου μικρού ή μεγάλου, που είναι φύλακας και προστάτης του νερού. Ευρύτατα διαδεδομένη είναι η πίστη ότι το νερό κοιμάται κάποιες στιγμές, γι' αυτό, πριν πει κανείς, "πρέπει να το ταράξει με το χέρι για να το ξυπνήσει", γιατί αλλιώς το νερό αγανακτεί και του παίρνει το νου του" (Κρήτη). Με τη δοξασία αυτή για τον ύπνο του νερού συνδέεται προφανώς η πίστη στο αμίλητο (ή άκριτο, βουβό, άλαλο) νερό, αυτό που παίρνουν και μεταφέρουν με απόλυτη σιγή, για λατρευτικούς και μαντικούς ή και μαγικοδαισιδαίμονικούς σκοπούς. Με τη σιγή επιδιώκεται να μη διαταραχτεί το στοιχείο του νερού κι έτσι να μην εναντιωθεί στον επιδιωκόμενο σκοπό.

Από τις παραπάνω δοξασίες ερμηνεύονται πολλές εθιμικές εκδηλώσεις, που συνεχίζουν αρχαιότατες συνήθειες.[1] Στην Κομοτηνή, στην περιοχή της Μαρώνειας, οι γυναίκες, τα ξημερώματα της Μεγάλης

Πέμπτης, έπαιρναν το αμίλητο νερό και γυρίζοντας στο σπίτι, έριχναν κόκκινο χρώμα και μ' αυτόν τον τρόπο έβαφαν πασχαλινά αυγά. Το χρωματιστό νερό το φύλαγαν σε θέση περιωπής για να ξαναβάψουν αυγά αν χρειαζόταν αλλά και έπρεπε να φυλαχτεί για 40 μέρες μέχρι την ημέρα της Αναλήψεως του Χριστού.[2] Στη Μύκονο, αναφέρει ξένος περιηγητής του 18ου αιώνα, πριν πάρουν νερό χαιρετούσαν τρεις φορές το "τελώνι" του πηγαδιού και στην Κάλυμνο άναβαν για το στοιχείο της κρήνης καντήλι, που κρεμόταν από τη μέση του θόλου της. Παρόμοια συνήθεια επιβιώνει και σε άλλα μέρη, όπως στη Τήνο, όπου σε πολλές βρύσες υπάρχει εικόνισμα με αναμμένο πάντοτε καντήλι "για να προστατεύει η Παναγιά το νερό". Πρόκειται για συνήθεια που θυμίζει τη μαρτυρία του Ιωάννου Χρυσοστόμου ότι πολλοί από τους συγχρόνους του άναβαν στις πηγές λύχνους και λούζονταν. Ανάλογη είναι και η μαρτυρία του Ζακυνθίου μοναχού Παχωμίου Ρουσάνου (17ος αιώνας) ότι "προφάσει ευλαβείας", οι επισκέπτες θυμιάτιζαν τις πηγές των μοναστηριών, συνήθεια την οποία και ψέγει.[1]

Προσφορές στις κρήνες

Ιδιαίτερα διαδεδομένες είναι οι προσφορές στις κρήνες, που είναι συνήθεια επίσης παλιά. Σε αρκετά μέρη, πρωί - πρωί την Πρωτοχρονιά ρίχνουν στη βρύση πολυσπόρια, με την ευχή "όπως τρέχει το νερό, να τρέχει και το βιος" (Αιτωλία, Μικρά Ασία, κ.α.), ή αφήνουν "σύκα, σταφίδες, καρύδια και ότι άλλα καλούδια έχουν για να γλυκάνουν τα νερά" (Σκύρος).

Στον Πόντο έκαναν το λεγόμενο "καλαντίασμα" της βρύσης, πήγαιναν δηλαδή τη νύχτα της Πρωτοχρονιάς οι γυναίκες αμίλητες στη βρύση και πρόσφεραν ψωμί, βούτυρο, γλυκίσματα, φρούτα και ξερούς καρπούς στην "κυρα - Πεγαδίστρα", τη Νεράιδα ("Μάισσα") της βρύσης. Φεύγοντας, αμίλητες πάλι, έφερναν στο σπίτι το "καλαντόνερο" και ράντιζαν όλους τους χώρους του σπιτιού, λέγοντας επωδικά: "Κάλαντα και καλός καιρός, πάντα και του χρόνου". Υπήρχε η πίστη ότι το βράδυ αυτό, της Πρωτοχρονιάς, οι Πεγαδίστρες σταματούσαν το νερό τη πηγής ή της βρύσης και όποιος βρισκόταν εκεί αυτήν την ώρα, μπορούσε να κάνει όποια ευχή ήθελε, που εκπληρωνόταν μόλις το νερό άρχιζε και πάλι να ρέει.

Προσφορές συνηθίζονται και την Πρωτομαγιά, καθώς και στην εορτή των Εισοδίων της Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου), η οποία προσωνυμείται ως "Αρχισπορίτισσα", "Μεσοσπορίτισσα", ή "Ξεσπορίτισσα", ανάλογα σε ποιο στάδιο βρίσκεται τη μέρα αυτή η σπορά. Οι προσφορές αυτές ειδικότερα είναι φανερό ότι αποσκοπούν άμεσα στην ευδοκίμηση της σποράς και στην πλούσια καρποφορία.

Στη βρύση αφιερώνονται και ειδικά ψωμιά ή πίτες, από το πρώτο σιτάρι της χρονιάς, με ευχές για πλούσια παραγωγή και καλή υγεία: "Τώρα που αλωνίζουν, από το πρώτο σιτάρι φτιάχνουμε μια πίτα και την πάμε στη βρύση. κόβουμε ένα κομματάκι, το βουτάμε στο νερό και το αφήνουμε εκεί. Την πίτα τη μοιράζουμε στον μαχαλά και εύχονται". (Μικρό Σούλι Σερρών, επιτόπια έρευνα - αυτοψία, Ιούλιος 1963).[1]

Στη Μαρώνια τη Κομοτηνής, το πρώτο σιτάρι της νέας σοδειάς που καθάριζαν στο αλώνι το πήγαιναν στο νερόμυλο, το έφτιαχναν αλεύρι και το πήγαιναν στο σπίτι. Η οικοδέσποινα, αφού έπαιρνε αμίλητο νερό από την κάτω βρύση της αγοράς, το ζύμωνε, το φούρνιζε και το πρώτο ψωμί που έβγαζε από το φούρνο το έβαζε χωριστά γιατί γινόταν προσφορά στη βρύση αυτή. Ειδικότερα, πήγαινε το φρεσκοψημένο ψωμί και το άφηνε στο έδρανο της βρύσης ευχόμενη: "Θεέ μου να μας έχεις όλους γερούς και δυνατούς και τα ζωντανά μας, να σπείρουμε και να θερίσουμε του χρόνου και να αξιωθώ να κάνω την προσφορά μου στο άγιο νερό". Ο πρώτος περαστικός που έβλεπε το ψωμί, έχοντας υπόψη του το έθιμο της προσφοράς, σταυροκοπιόταν, το έπαιρνε, το σταύρωνε, το έκοβε κομμάτια με το χέρι - ήταν αμαρτία ζεστό ψωμί να κοπεί με το μαχαίρι - και υπομονετικά περίμενε και άλλους περαστικούς για να μοιραστεί μαζί του στο ψωμί. Όλοι μαζί ευχότανε να γεμίσουν οι αποθήκες αυτού που άφησε το ψωμί και του χρόνου να σπείρει και να αλωνίσει περισσότερα.[2]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Χρήστου Μπουλώτη, Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, Σταύρου Μαμαλούκου, Ευαγγελίας Μπαλτά, Γεωργίου Ν. Αικατερινίδη
ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ
"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
ΑΘΗΝΑ 2002, σελ. 14-15

[2] ΦΩΤΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ
"Η ΚΑΤΩ ΒΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΣΤΗ ΜΑΡΩΝΕΙΑ"
(Λαϊκό προσκύνημα)
ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1991 σελ. 402, 407

Φωτογραφία 10: Προσφορά ψωμιού του γάμου στη βρύση των Πύργων Δράμας. Το έθιμο θέλει τα κορίτσια του χωριού να πηγαίνουν ψωμί στη βρύση και αφού το βρέξουν τρεις φορές, να αφήνουν εκεί το πρώτο κομμάτι και το υπόλοιπο να το μοιράζουν. 1964 (φωτ. Γ. Ν Αικατερινίδης).

ΠΗΓΗ : "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002

Αφιέρωμα: ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Οι γάμοι και οι βρύσες

Με τη βρύση συνδέεται και η γαμήλια εθιμολογία. Το νερό για το ζύμωμα των ψωμιών του γάμου το παίρνουν τρία αρσενικά παιδιά, αμφιθαλή (Πυλία Μεσσηνίας), ή παίρνει ένα παιδί το νερό από τρεις βρύσες (Φλώρινα) σε καινούρια συνήθως στάμνα. Το νερό αυτό μπορεί να είναι και "αμίλητο" (Σκύρος) και η όλη τελετουργία να συνοδεύεται από ειδικά τραγούδια (Πελοπόννησος): "Τρέχουν τα νερά, τρέχουν και οι βρύσες, τρέχει κι ο γαμπρός να πάει στη νύφη..".

Σε ορισμένα μέρη προσφέρουν στη βρύση και ψωμί του γάμου: "Το Σάββατο το πρωί ζυμώνουν τα ψωμιά του γάμου. Όταν τα βγάλουν από το φούρνο, πηγαίνουν τα κορίτσια ένα πλαστό, ένα ψωμί και το βρέχουν τρεις φορές. Μετά το πρώτο κομμάτι που θα κόψουν, το αφήνουν στη βρύση και το άλλο το μοιράζουν στον κόσμο". (Πύργοι Δράμας, επιτόπια έρευνα-αυτοψία, 1963).

Στη βρύση επίσης πηγαίνει η νύφη κατά την πρώτη έξοδό της και τελετουργικά παίρνει νερό για το καινούριο σπιτικό της. Χαρακτηριστικά είναι τα εθιζόμενα στο Μελενικίτσι Σερρών: "Την Τρίτη το βράδυ μαζεύονται κορίτσια, τραγουδάνε και πηγαίνουν τη νύφη με μια κανάτα άδεια στη βρύση. Μόλις φτάσουν εκεί, θα προσκυνήσει η νύφη στη βρύση τρεις φορές και θα ρίξει τρεις κανάτες νερό πίσω της, δεξιά και αριστερά. Μετά θα γεμίσει την κανάτα τρεις φορές και θα το χύσει. Αφήνει την τρίτη φορά λίγο νερό και πηγαίνει και στην άλλη βρύση, όπου κάνει τα ίδια. Μετά γεμίζει την κανάτα νερό από τη δεύτερη βρύση και πηγαίνουν στο σπίτι, όπου η νύφη ρίχνει νερό στο γαμπρό. Πηγαίνουν μέσα τα κορίτσια, τα κερνάει η νύφη, κάνουν από κανένα τραγούδι και χορό και τελειώνει ο γάμος." (επιτόπια έρευνα-αυτοψία, 1963).

Στην Ήπειρο τη νύφη συνοδεύουν κορίτσια με τραγούδια την Τρίτη ημέρα και μέχρι να φτάσουν στη βρύση, η νύφη χύνει στο δρόμο νερό από ένα μπρίκι. Όταν φτάσουν εκεί, σπέρνει ρύζι γύρω από τη βρύση και μετά ρίχνει στο νερό τρία κομμάτια ψωμί. Κατόπιν γεμίζει το μπρίκι της νερό, γυρίζει με κλαδιά κρυνιάς στον ώμο και χύνει του πεθερού και της πεθεράς της να νιοτούν. ("Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου" Β', 1940).[1]

Στη Μαρώνια της Κομοτηνής, κάθε κοπέλα που παντρεύεται, ακολουθεί τον άντρα της στο πατρικό του σπίτι. Η πεθερά βάζει τη νύφη να ζυμώσει τα πρώτα της ψωμιά στο νέο της νοικοκυριό. Η νύφη πηγαίνει στην κάτω βρύση της αγοράς, παίρνει αμίλητη νερό και με αυτό ζυμώνει τα ψωμιά. Τα φουρνίζει και τα πρώτο ψωμί που βγάζει, το παίρνει και το βάζει σε μια καθαρή πετσέτα και πηγαίνει στο κοντινότερο τρίστρατο. Στέκει και μοιράζει το ψωμί στους περαστικούς και αυτοί με τη σειρά τους της εύχονται: "Στερεωμένος ο γάμος, καλή ζωή και πολλά

παιδιά". Εάν δεν περνούσαν εκείνη τη στιγμή άνθρωποι, τότε έκοβε το ψωμί στα τρία και το άφηγε στην άκρη των τριών δρόμων. [2]

Η μαγικοδαιμονική λατρεία του νερού, που αποβλέπει στην ευμένεια του φύλακα-στοιχείου του, επηρεάζει και το διάκοσμο της κρήνης που πλουτίζεται με συμβολικές και αποτρεπτικές παραστάσεις, χριστιανικής ή ανατολικής προέλευσης, χωρίς να απουσιάζει και η δυτική επίδραση. Αποτρεπτικά-φυλακτικά σύμβολα και διακοσμητικές παραστάσεις σχετίζονται, όπως είναι φυσικό με το χρόνο κατασκευής της κρήνης και με τις ιστορικές συγκυρίες της εποχής (τουρκοκρατία, ενετοκρατία κ.λ.π.). Σε αρκετές περιπτώσεις συμφύρονται στοιχεία διαφορετικής προέλευσης: κύκλοι, σταυροί, φυτικοί διάκοσμοι, δικέφαλοι αετοί, ρόδακες, δράκοντες και αρκετά άλλα. Στοιχεία που αποτελούν έκφραση, όχι μόνο καλαισθησίας, αλλά και λαϊκής δοξασιολογίας για το νερό, το ύψιστο φυσικό αγαθό γι' αυτή την ίδια τη ύπαρξη του ανθρώπου. [1]

ΟΙ ΚΡΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ **ΠΑΡΑΔΟΣΗ - ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ**

"Παίρνοντας οι Τούρκοι το Γαλαξείδι, το είχανε στην αυθεντία τους και το όριζε ο μπέης, που τον ελέγασε Ιζαρμπέη, πολλά καλός άνθρωπος και αυτός έφτιασε με ειδικά του έξοδα το κανάλιο το λιθαρένιο, που κατεβαίνει από το μετόχι της Αγίας Τριάδος το γλυκό νερό ως τ' αμπέλια. Και έφκιασε και μια βρύση, που φαίνεται ακόμα το όνομά του με τούρκικα γράμματα και ρωμέικα, λέγοντας: "Αυτή τη βρύση την έφκιασε με ειδικές του εξόδευες ο Ιζάρ μπέης, για σεμπάπι των γονικών του και όποιος στρατοκόπος πίνει διψασμένος να τον συγχωράει μνημονεύοντάς τον. Αφβ [1502], μήνας γενάρης κθ'".

Δεν είναι τυχαίο που ο ιερομόναχος Ευθύμιος στο "Χρονικό του Γαλαξειδίου" καταγράφει αυτή την αφιέρωση και κατατάσσει την υδροδότηση του Γαλαξειδίου στα σπουδαία και αξιομνημόνευτα γεγονότα της ιστορίας του.

Η δωρεά χρημάτων για την κατασκευή βρύσης ή μιας νέας παροχής νερού θεωρούνταν ιερή πράξη για τους μουσουλμάνους. Ανάγεται στα χρόνια της εγκαθίδρυσης του μωαμεθανισμού, όταν ο Αλ-Χουσεϊν και οι σίιτες οπαδοί του αποκλεισμένοι στα υψώματα του Κερμπαλά πέθαναν από τη δίψα. Σ' αυτό το παραπέμπει και η φράση "Sebilullah, sehidani Dest-i Kerbela ervahi icin sebil" (για τις ψυχές των μαρτύρων που πέθαναν από δίψα στην έρημο του Κερμπελά), που ψιθύριζαν οι δερβίσηδες στα σεμπίλια, προσφέροντας νερό στους περαστικούς.

Ο σουλτάνος και τα μέλη της σουλτανικής οικογένειας, ανώτατοι αξιωματούχοι έχτιζαν βρύσες και η προσφορά υψηλών χρηματικών ποσών για την κατασκευή τους συνέτεινε ώστε οι κρήνες να αποτελέσουν ένα σπουδαίο κεφάλαιο στην αρχιτεκτονική οθωμανική παράδοση. Κοσμούσαν εξωτερικούς δημόσιους χώρους, όπως για παράδειγμα πλατείες, αλλά και εσωτερικούς ιδιωτικούς και εποίκιλαν ανά αποχή ως προς το στυλ και την αρχιτεκτονική τους μορφή. μετά την άλωση της Πόλης, ο Μωάμεθ ο Β' επισκέυασε υδραγωγεία και στέρνες που υπήρχαν στη Βασιλεύουσα από τους ρωμαϊκούς και βυζαντινούς χρόνους. Κυρίως όμως, όπως υποστηρίζει ο Ρομπέρ Μαντράν, ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής είναι αυτός που φρόντισε να κατασκευαστούν υδραγωγεία στα οποία συγκεντρωνόταν το νερό από τους λόφους γύρω από την πρωτεύουσά του για να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες του πληθυσμού, που συσσωρευόταν μέσα στα τείχη της. Έναν αιώνα μετά, ο Ελβιγιά Τσελεμπί, θέλοντας να δείξει την επάρκεια της Πόλης σε νερό, αναφέρει, υπερβάλλοντας στους αριθμούς του, 4.000 βρύσες στο παλάτι, 9.995 ιδιωτικές και δημόσιες και 7.989 κρουνοί.

Κατά τον 16ο αιώνα, γνωρίζουμε από τις υπάρχουσες πηγές ότι η Υψηλή Πύλη ευνοούσε την κατασκευή δημοσίων κρηνών από τη ύδρευση των σπιτιών, για την οποία απαιτούνταν σουλτανική άδεια. Η πολιτική αυτή κατέστησε τη δημόσια βρύση των οθωμανικών χρόνων το κομβικό σημείο της κάθε γειτονιάς και φυσικά αναπόσπαστο στοιχείο της. Κτισμένη σε πλατεία, συνήθως κοντά σε τζαμί, περιτριγυρισμένη με δέντρα που σκίαζαν τον τόπο γύρω της, αποτελούσε η δημόσια βρύση σημείο συνάντησης, αλλά και κοινωνικής συνεύρεσης στις βαλκανικής και μικρασιατικές πόλεις μέχρι τελευταία.[1]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Χρήστου Μπουλώτη, Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, Σταύρου Μαμαλούκου, Ευαγγελίας Μπαλτά, Γεωργίου Ν. Αικατερινίδη
ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ
"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
ΑΘΗΝΑ 2002, σελ. 11-12, 15

[2] ΦΩΤΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ.
"Η ΚΑΤΩ ΒΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΣΤΗ ΜΑΡΩΝΕΙΑ"
(Λαϊκό προσκύνημα). ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1991 σελ. 407

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΡΗΝΩΝ

Οι κρήνες διαιρούνται σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με τους χρήστες τους, την τροφοδοσία και την αρχιτεκτονική τους μορφή.

Ως προς τους χρήστες, οι κρήνες διαιρούνται σε δύο κατηγορίες: σ' αυτές που χρησιμοποιούσε το κοινό και σε εκείνες που εκμεταλλεύονταν αποκλειστικά οι νερουλάδες, οι σακάδες (saka), οι οποίοι μετέφεραν από τις βρύσες το νερό στα σπίτια. Απαγορευόταν συνήθως στους νερουλάδες και ιδιαίτερα σ' αυτούς που χρησιμοποιούσαν άλογα για τη μεταφορά του νερού, να γεμίζουν τα δερμάτινα ασκιά τους από δημόσιες βρύσες, γιατί καταρχήν έπρεπε να εξασφαλιστεί το νερό του τοπικού πληθυσμού, για τον οποίο είχε κατασκευαστεί βρύση. Γι' αυτό και συχνά οι ιδρυτές στις επιγραφές που κοσμούσαν τις κρήνες, απαγόρευαν στους σακάδες να παίρνουν νερό από το αφιέρωμά τους. Στις επιγραφές χαράσσονταν και κατάρες για τους σακάδες που δε σέβονταν την επιθυμία του αφιερωτή και τις ανάγκες των κατοίκων της γειτονιάς.

Αλλά και ως προς την τροφοδοσία, δύο είναι οι κατηγορίες: στην πρώτη ανήκαν όσες τροφοδοτούνταν με νερό ιδιωτικών πηγών, που ανήκαν σε άτομα (μούλκια) ή βακούφια και στη δεύτερη όσες έπαιρναν νερό από το υπάρχον υδρευτικό σύστημα, που ανήκε στο δημόσιο.

Ως προς την αρχιτεκτονική τους μορφή κατατάσσονται στις εξής ομάδες:

- Εντοιχισμένες βρύσες: ενταγμένες στους τοίχους κτιρίων, κήπων και αυλών είχαν τη δεξαμενή του νερού στο πίσω μέρος του τοίχου.
- Γωνιακές βρύσες: χτισμένες σε γωνιές δρόμων, είχαν στην αρχή μια επιφάνεια ως πρόσοψη, ενώ αργότερα απέκτησαν δυο και τρεις.
- Σεμπίλια: περίπτερα που στην πρόσοψή τους είχαν καγκελόφρακτα ανοίγματα, απ' όπου ειδικοί υπάλληλοι, οι σεμπιλτζήδες, διένειμαν στους διαβάτες μέσα σε κούπες νερό, σερμπέτια, χυμούς φρούτων. Τα σεμπίλια συνδύαζαν στην κατασκευή τους και βρύσες. Συνήθως τα σεμπίλια βρίσκονταν στις εισόδους τζαμιών, στις γωνιές κεντρικών και πολυσύχναστων δρόμων. Αρκετά σώζονται σε καλή κατάσταση στην Κωνσταντινούπολη.
- Βρύσες σε πλατείες (meydan cesme): αυτόνομη κτιριακή κατασκευή που θύμιζα κιόσκι, ήταν ελεύθερη από τις τέσσερις πλευρές και συνδύαζε τις περισσότερες φορές βρύση και σεμπίλι, όπου δερβίσηδες πρόσφεραν νερό στους περαστικούς. Κυρίως όμως από τις μεγάλες κάνουλες αυτής της κατηγορίας των κρηνών ήταν δυνατόν να εφοδιαστούν με νερό τόσο οι περαστικοί, όσο και όσο και ο γύρω εγκαταστημένος πληθυσμός. Τέτοιες μνημειώδεις

βρύσες είναι κατασκευές του 18ου αιώνα. Χαρακτηριστική είναι αυτή που κατασκεύασε το 1728 ο σουλτάνος Αχμέτ ο Γ' στην κύρια είσοδο του Τόπχανε, την οποία περιγράφει και ο Σκαρλάτος Βυζάντιος.

Βρύσες προσευχής (namazgah cesme): δίπλα σε αυτές τις βρύσες είχαν κατασκευαστεί τaráτσες που ήσαν τόποι προσευχής. Βρίσκονταν κοντά σε δρόμους караβανιών, σε σταθμούς (menzil) για να μπορούν οι ταξιδιώτες να εφοδιαστούν με νερό, να ποτίσουν τα άλογά τους και τα μεταφορικά τους ζώα, αλλά και να ασκήσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Μπορούσαν να προσευχηθούν, αφού πρώτα είχαν πλυθεί στη βρύση, όπως το απαιτούσε το λειτουργικό της μουσουλμανικής θρησκείας.

- Εσωτερικές βρύσες: Τις βρίσκουμε σε κεντρικές αίθουσες παλατιών και πολυτελών κατοικιών. Το νερό τους εξυπηρετούσε τις ανάγκες των ενοίκων και από την άλλη η συνεχής ροή του έντυνε μουσικά το χώρο και μετρίαζε την ένταση του ήχου από τις κουβέντες των παρακαθήμενων, χαρίζοντας συγχρόνως δροσιά.
- Κολονάτες βρύσες: εμφανίστηκαν το 18ο αιώνα και αντικατέστησαν τις βρύσες των πλατειών. Οφείλουν την ύπαρξή τους σε δυτικές επιρροές και θυμίζουν έντονα τις βρύσες στις πλατείες των μεγάλων δυτικών πόλεων με τα μνημειώδη αγάλματα.
- Σέλσεμπιλ: πρόκειται για ένα είδος στεγασμένου σιντριβανιού στους κήπους πολυτελών κατοικιών το οποίο είχε μόνο διακοσμητικό χαρακτήρα. [1]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Χρήστου Μπουλώτη, Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, Σταύρου Μαμαλούκου, Ευαγγελίας Μπαλτά, Γεωργίου Ν. Αικατερινίδη
ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ
"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
ΑΘΗΝΑ 2002, σελ. 12-13

Φωτογραφία 11: Βρύση προσευχής από τον Jean Baptiste Hilaire. Τέτοιες βρύσες βρίσκονταν συνήθως σε δρόμους καραβανιών και σε σταθμούς. Εξυπηρετούσαν τους ταξιδιώτες στον εφοδιασμό και στην άσκηση των θρησκευτικών τους καθηκόντων.

ΠΗΓΗ : "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002

Αφιέρωμα: ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΑΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

ΚΟΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΡΗΝΩΝ

Όσο κι αν εποίκιλαν οι βρύσες ανά τους αιώνες ως προς τα υλικά, τα διακοσμητικά τους στοιχεία, την αρχιτεκτονική τους μορφή, έφεραν τα εξής τέσσερα βασικά κοινά σημεία.

Μια δεξαμενή όπου αποθηκευόταν το νερό και η οποία αποτελούσε το πρωτεύον αρχιτεκτονικό στοιχείο των πρώιμων κρηνών. Σε ορισμένες περιπτώσεις η ταράτσα αυτών των δεξαμενών εξυπηρετούσε διπλό σκοπό, αφού ήταν και τόπος προσευχής, ναμαζιού.

Μια μαρμαρένια ή πέτρινη πλάκα γνωστή ως *musluk tasi* ή *ayna tasi*, όπου προσαρμοζόταν η κάνουλα μέσα σε μια κόγχη που σχημάτιζε αψίδα, ή κάποιο άλλο γεωμετρικό σχήμα ανάλογα με την εποχή. Οι κάνουλες ήταν δυο λογιών, αυτές που έτρεχαν συνεχώς, ασταμάτητα, γνωστές ως *σαλμά* (*salma*) και αυτές που έκλειναν, οι *μπουρμά* (*burma*). Παρενθετικά πρέπει να αναφερθεί ότι οι βρύσες της πρώιμης περιόδου στην Κωνσταντινούπολη έτρεχαν συνεχώς νερό. Ο Σουλείμάν ο Μεγαλοπρεπής επέβαλε να τοποθετηθούν κάνουλες για να μη σπαταλιέται το νερό, μέτρο που πήρε όταν έκανε τα μεγάλα έργα ύδρευσης της πρωτεύουσάς του.

Μια επιγραφή εγχάρακτη στη μαρμάρινη πλάκα όπου εγγραφόταν το όνομα του δωρητή που με δαπάνες του κατασκευάστηκε η βρύση, η χρονολογία, η πηγή του νερού, στίχοι από το Κοράνι κ.α. Στις περισσότερες επιγραφές η αριθμητική αξία των αραβικών γραμμάτων δίνει τη χρονολογία κατασκευής της βρύσης.

Κάτω από την κάνουλα της κρήνης υπήρχε η γούρνα (*kuyna* στα τουρκικά) και γύρω απ' αυτήν υπερυψωμένες θέσεις, σα σκαλοπάτια, για να κάθονται όσοι περίμεναν να γεμίσουν τα δοχεία τους νερό.

Το σχέδιο και η σύνθεση των στοιχείων που αναφέρθηκαν ποίκιλε ανάλογα με τους συρμούς της αρχιτεκτονικής κάθε εποχής και το προσωπικό γούστο του ιδρυτή. Συνήθως οι βρύσες κατασκευάζονταν σε πλατείες που είχαν εμπορική κίνηση, κοινωνική ή τελετουργική σπουδαιότητα. Χτίζονταν κοντά σε τζαμιά και σε άλλα θρησκευτικά καταστήματά τους, μεντρεσέδες, ιμαρέτια κ.α., ή σε σημεία όπου κανείς μπορούσε να απολαύσει τη θέα της πόλης.

Με τους αιώνες οι αλλαγές που επήλθαν στη χρήση των υλικών και τον τύπο των κρηνών επέφεραν αντιστοίχως αλλαγές και στα τέσσερα βασικά στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω. Τον 15ο, 16ο και 17ο αιώνα η πλάκα (*ayna tasi* ή *musluk tasi*) με την κάνουλα του νερού τοποθετούνταν στην κλασική κόγχη που είχε σχήμα αψίδας. Η επιγραφή βρισκόταν πάνω από την κάνουλα και κάτω ήταν η γούρνα περιτριγυρισμένη από ανυψωμένα επίπεδα. Στη διάρκεια των τριών

πρώτων αυτών αιώνων υπήρχαν επίσης δεξαμενές νερού, οι οποίες καταργήθηκαν στα μέσα του 19ου αιώνα, όταν πλέον το σύστημα ύδρευσης λειτουργούσε ικανοποιητικά και δεν υπήρχε λόγος αποθήκευσης. Τον 18ο αιώνα, οι βρύσες κατασκευάζονταν από μάρμαρο, ο τύπος της πρόσοψής τους διαφοροποιήθηκε και την απλή πέτρα με την κάνουλα του νερού διαδέχτηκαν οι πλάκες μαρμάρου με διάφορα διακοσμητικά μοτίβα, όπως τριαντάφυλλα, ανθοθήκες με λουλούδια, βάζα με φρούτα. Επίσης η πρώτη κόγχη, η οποία είχε κάποιο βάθος, αντικαταστάθηκε με μια πιο ρηχή, πεποικιλμένη με στοιχεία μπαρόκ. Επιπλέον αυξήθηκε ο αρχιτεκτονικός όγκος της βρύσης και η επιγραφή που άλλοτε ήταν πάνω από την κάνουλα του νερού, απέκτησε αυτονομία διεκδικώντας περίοπτη θέση στην πρόσοψη της κρήνης. [1]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Χρήστου Μπουλώτη, Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, Σταύρου Μαμαλούκου, Ευαγγελίας Μπαλτά, Γεωργίου Ν. Αικατερινίδη
ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ
"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
ΑΘΗΝΑ 2002, σελ. 13

ΒΡΥΣΕΣ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ

Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να αναφερθούμε στις κρήνες της Μαρώνας, για τις οποίες έχουν ήδη αναφερθεί στοιχεία, αφού μάλλον παρουσιάζουν και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον.

Στην περιοχή της Μαρώνας συναντάμε βασικά πέντε σημαντικές βρύσες: Την "Πάνω βρύση", του "Ξαμένη τη βρύση", του "Τζιρήνη τη βρύση", του "Χατζέα τη βρύση,την "παλιά βρύση" και την "Κάτω βρύση".

Νωρίτερα, όμως, θα πρέπει να γίνει μια σύντομη ιστορική αναδρομή της Μαρώνας.

Μια φορά κι έναν καιρό στην ακρογιαλιά της ομηρικής Μαρώνας έφερε ο άνεμος τα πλοία του βασιλιά της Ιθάκης Οδυσσέα, όταν απέπλευσαν από το Ίλιο, παίρνοντας το περίφημο κρασί του Μάρωνα που μέθυσε αργότερα τον κύκλωπα Πολύφημο (Οδύσσεια 8.39-73 και 196-211).

Της Μαρώνας των Κικόνων τα σύνορα ήταν πάρα πολύ μεγαλύτερα από τα σημερινά, από τα ανατολικά του όρους Ισμάρου, φθάνοντας στα δυτικά μέχρι το ανατολικό άκρο της χερσονήσου "τηγάρι", όπως τη λένε οι Μαρωνίτες -τη Μολυβωτή όπου η αρχαία Στρύμη-, έχοντας στα νότια τη θάλασσα του Θρακικού πελάγους και βόρεια έφτανε τα νότια πόδια της Ροδόπης.

Έλληνες άποικοι από τη Χίο, ίδρυσαν το πρώτο μισό του 7ου π.Χ. αιώνα την πόλη Μαρώνα, μια από τις πιο μεγάλες και αξιόλογες πόλεις της Θράκης. Δε γνωρίζουμε την ακριβή έκτασή της. Η Μαρώνα κατά τον 4ο π.Χ. αιώνα περιλάμβανε μεγάλη έκταση, όπως μαρτυρείται από το δυνατό της κάστρο, που άρχιζε από τη θάλασσα του Αγίου Χαραλάμπους για να σταματήσει πάνω στην πιο ψηλή κορυφή του Ισμάρου που ήταν η ακρόπολη. Ένα κάστρο με συνολικό μήκος περιβόλου δέκα και μισό χιλιομέτρων. Πόλις - κράτος η αρχόντισσα του Θρακικού πελάγους Ακολουθεί η ελληνοιστική εποχή και έχει την ίδια έκταση. Στα σύνορα των μεγάλων πόλεων - κρατών της Θράκης, της Θάσου και της Σαμοθράκης η αρχαία Μαρώνα αναδείχθηκε από την αρχαϊκή έως τη ρωμαϊκή εποχή σε μεγάλη οικιστική μονάδα και σε σπουδαίο πολιτικό και οικονομικό κέντρο. Στη βυζαντινή εποχή είναι μια μικρή πόλη, έδρα επισκόπου, στη θέση της αρχαίας κοντά στο λιμάνι της. Κατά το δεύτερο μισό του 5ου αιώνα αποσπάστηκε από τη δικαιοδοσία της Τραϊανουπόλεως και αποτέλεσε αυτοκέφαλη αρχιεπισκοπή που εξαρτιόταν μόνο από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Η βυζαντινή Μαρώνα καταστρέφεται από πειρατικές επιδρομές και περί το 1513 μετατοπίζεται για να ιδρυθεί η Νέα Μαρώνα στη δυτική

πλευρά της κορυφής του Ισμάρου. Στα λίγα χρόνια κατόρθωσε να αναπτυχθεί, ώστε τελικά να γίνει δήμος προς τα τέλη του 18ου μ.Χ. αιώνα έχοντας στη δικαιοδοσία της 17 χωριά. Στις μέρες μας, η Νέα Μαρώνεια βρίσκεται ΝΑ της Κομοτηνής περί τα 30 χλμ. και στη βορειοδυτική πλαγιά της ψηλότερης κορυφής του όρους Ισμάρου.[1]
Σε ό,τι αφορά στις βρύσες της Μαρώνειας, θα ακολουθήσει περιγραφή και των πέντε, με ιδιαίτερη ανάλυση της "Κάτω βρύσης", η οποία παρουσιάζει και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] ΦΩΤΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ.
"Η ΚΑΤΩ ΒΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΣΤΗ ΜΑΡΩΝΕΙΑ"
(Λαϊκό προσκύνημα).ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1991 σελ. 375-376

➤ "Πάνω βρύση"

Ονομάστηκε "πάνω" για τον πολύ απλό λόγο ότι έπρεπε οι χωρικοί να την ξεχωρίζουν από την "κάτω". Η πηγή αυτή χτίστηκε το 1905, όπως προκύπτει από επιγραφή σε εντοιχισμένη πλάκα, με δωρεές ενός τοπικού άρχοντα, του Χατζέα. Τυπολογικά φέρει στοιχεία νεοκλασικισμού και παρουσιάζει μνημιακό χαρακτήρα. Είναι μαρμαρόκτιστη με ύψος 1,70 m και λέγεται ότι τα μάρμαρα από τα οποία κατασκευάστηκε είχαν κλαπεί από το αρχαίο θέατρο που βρίσκεται στην περιοχή, στα νότια του χωριού στην Αρχαία Μαρώνεια. Πρόκειται για συνήθεια που ακολουθούσαν καθ'όλη τη διάρκεια της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου. Έπαιρναν τα spolia (θραύσματα) και τα εντοίχιζαν στα διάφορα κτίρια. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να διασωθούν ως σήμερα πολλά απ'αυτά που προέρχονταν από κλασσικές, βυζαντινές περιόδους.

Τα υψηλόρυφα κατασκευάσματα και τα ακρωτήρια στις γωνίες (που φαίνονται και στη φωτογραφία) είναι ανατολικής προελεύσεως, πιθανότατα από την Τουρκία. η πηγή αυτή τροφοδοτούνταν από καμαρόκτιστη ασβεστόκτιστη πηγή νερού, η οποία σήμερα έχει καταστραφεί. Έτσι, στην "επάνω βρύση" δε ρέει πια νερό.

Η βρύση αυτή λέγεται επίσης και του "Μάινα η βρύση" διότι δίπλα ακριβώς υπήρχε μεγάλο αρχοντικό του Μάινα.

Σ' ένα παλιό καφενείο του χωριού, κάποιοι ηλικιωμένοι μας διηγήθηκαν ότι κάποτε η γυναίκα του Χατζέα αρρώστησε βαριά από μολυσμένο νερό. Ο άρχοντας Χατζέας προσευχόταν στην Παναγία να θεραπεύσει τη γυναίκα του. Μετά από λίγο καιρό η γυναίκα του θεραπεύτηκε και τότε ο Χατζέας έχτισε τη βρύση, η οποία με το τρεχούμενο νερό συμβολίζει τη ζωή. Την έχτισε δε, απέναντι ακριβώς από την Εκκλησία της Παναγίας (η οποία σώζεται μέχρι και σήμερα) για να αγιάζει τα νερά και να μη μολύνεται ο κόσμος.

Φωτογραφία 12 : Η "πάνω" βρύση

Φωτογραφία 13 : Επιγραφή της "πάνω βρύσης"

➤ "Του Ξαμένη η βρύση"

Ονομάστηκε έτσι επειδή ήταν η πρώτη βρύση της Μαρώνειας που έκανε δεξαμενή και ντεπόζιτο. Η βρύση αυτή έχει κρουνό για ελεγχόμενη ροή και είναι χτισμένη με λαξευτές πέτρες. Έχει απλή, εξυπηρετική μορφή, χωρίς ειδικά διακοσμητικά στοιχεία και μπροστά έχει χτιστή δεξαμενή από σκυρόδεμα.

Χτίστηκε το 1870 περίπου (σύμφωνα με τα λεγόμενα του αρχαιολόγου της περιοχής Κωνσταντινίδη Φώτη) και χρησίμευε κυρίως για το πότισμα των ζώων αλλά και των εκτάσεων της γύρω περιοχής, γι' αυτό και βρίσκεται λίγα μέτρα έξω από το χωριό. Η πρώτη της κατασκευή ήταν από ημιλαξευτές πέτρες αλλά το 1950 καλύφθηκε από μπετόν.

Τα παλιά χρόνια ήταν τόπος συνάντησης των νέων, αφού ήταν έξω από το χωριό κι έτσι δεν υπήρχε ο φόβος να τους ανταμώσει εύκολα κάποιος χωρικός.

Φωτογραφία 14 : "Του Ξαμένη η βρύση"

➤ "Του Τζιρήνη η βρύση"

Η βρύση αυτή χτίστηκε στα τέλη της Τουρκοκρατίας, χωρίς όμως να γνωρίζουμε την ακριβή χρονολογία. Είναι μαρμαρόκτιστη, εντοιχισμένη, με ύψος 3,5 m και αποτελεί βασική μορφή "ελεύθερης βρύσης". Έχει κλασικές αναλογίες και η μορφή της μοιάζει με εξωτερική πόρτα παραδοσιακού σπιτιού. Στο κέντρο της κοσμείται με λιθανάγλυφο ανθοδοχείο και λουλούδι.

Με βάση τις πολύτιμες πληροφορίες του αρχαιολόγου Κωνσταντινίδη, ο Τζιρήνης ήταν ένας καπνέμπορος της Μαρώνειας, ο οποίος είχε δυο θυγατέρες παντρεμένες. Το σπίτι βρισκόταν κοντά στην αγορά του χωριού και όλη η γειτονιά υδρεύονταν από την "Κάτω βρύση". Επειδή όμως ήταν περίοδος Τουρκοκρατίας, δεν επιτρεπόταν στις γυναίκες να πηγαίνουν στην αγορά, πόσο μάλλον να προμηθεύονται νερό από τη λεγόμενη αγιασμένη βρύση. Έτσι, ο πατέρας διέθεσε ένα χρηματικό ποσό και έφτιαξε αυτή τη βρύση, αρκετά μέτρα μακρύτερα, μπαίνοντας στο χωριό, η οποία έπαιρνε νερό από κοντινή πηγή μέσω πηλοσωλήνων και για να υπάρξει φυσική ροή, την έκτισαν 3m κάτω από τη γη. Με αυτό τον τρόπο λοιπόν μπορούσαν οι κόρες του να προμηθεύονται χωρίς φόβο.

Εδώ και αρκετά χρόνια, η πηγή αυτή δυστυχώς δεν έχει νερό. Τελευταία, στα δεξιά της τοποθετήθηκε ένας κρουνός για ελεγχόμενη ροή, τον οποίο όμως δε χρησιμοποιούν οι χωρικοί.

Φωτογραφία 15 : "Του Τζιρήνη η βρύση"

➤ "Του Χατζέα η βρύση"

Η βρύση αυτή χτίστηκε στα τέλη του 19ου αιώνα με δωρεές του άρχοντα Χατζέα, όπως και η "Κάτω βρύση". Υψώνεται περί τα 2 m με τοξωτή κόγχη στην πρόσοψή της, από λαξευτές πέτρες. Είναι εντοιχισμένη στον εξωτερικό τοίχο ενός σπιτιού και αποτελείται από λίθινο κρουνό (σκαλιστή μικρή λεκάνη, σε μορφή οστράκου, με στόμιο ροής νερού) ο οποίος καταστράφηκε και δεν την κοσμεί πια. Επίσης περιβάλλεται από μια κτιστή λεκάνη όπου συγκεντρώνονταν το νερό που έρεε και χρησίμευε για το πότισμα των ζώων. Εδώ και πολλά χρόνια η βρύση δεν έχει νερό, κάτι που φαίνεται και στη φωτογραφία.

Φωτογραφία 16 : "Του Χατζέα η βρύση"

➤ Η παλιά η βρύση – Δείγμα κακού εκμοντερνισμού

Τη βρύση αυτή την αναφέρουμε ως ένα δείγμα κακού εκμοντερνισμού.

Βρίσκεται λίγο έξω απ' το χωριό Μαρώνεια, στον οικισμό Προσκυνητές (Δήμος Μαρώνειας). Η ονομασία της προήλθε από παλιούς κατοίκους του οικισμού που μη γνωρίζοντας την πραγματική της ονομασία την αποκαλούσαν "παλιά". Με το πέρασμα λοιπόν των χρόνων καθιερώθηκε η ονομασία αυτή και τώρα πια είναι σε όλους γνωστή ως η "παλιά η βρύση".

Ακριβή στοιχεία για την χρονολογία της δεν έχουμε, λέγεται όμως ότι χτίστηκε το 1870 περίπου, από κατοίκους της περιοχής.

Η κατασκευή της ήταν από ημίλαξευτούς λίθους, οι οποίοι υπέστησαν καταστροφές με το πέρασμα των χρόνων και στα μέσα του εικοστού αιώνα καλύφθηκε από μπετό.

Το νερό πηγάζει από τη "μάνα" που βρίσκεται στους πρόποδες γειτονικού βουνού και καταλήγει στη βρύση μέσω κεραμικών σωλήνων που στην τοπική διάλεκτο ονομάζονται "κιούνγκια". Το νερό είναι μόνιμα τρεχούμενο και είναι άριστης ποιότητας. Κάτοικοι της περιοχής με προβλήματα υγείας τροφοδοτούνται σε καθημερινή βάση απ' την πηγή αυτή.

Στα ανατολικά, η βρύση καταλήγει σε ανοιχτή δεξαμενή όπως φαίνεται και στη φωτογραφία, στην οποία ακόμα και σήμερα την ημέρα των φώτων γίνεται η ρίψη του σταυρού.

Στα παλιά τα χρόνια ήταν τόπος συνάντησης κυρίως των γυναικών, όπου μαζευόντουσαν καθημερινά στη βρύση για να πλύνουν τα ρούχα τους αλλά και για να προμηθευτούν νερό για τις ανάγκες του νοικοκυριού, σύμφωνα με τα λεγόμενα μιας γιαγιάς του χωριού που συναντήσαμε.

Φωτογραφία 17 : Δυτική όψη της παλιάς βρύσης

Φωτογραφία 18 : Πρόσοψη της παλιάς βρύσης

Φωτογραφία 19 : Ανατολική όψη της παλιάς βρύσης – η δεξαμενή της.

➤ "Κάτω βρύση"

Η βρύση αυτή είναι η μεγαλύτερη πηγή νερού με φυσική ροή και βρίσκεται στην νοτιοανατολική πλευρά της ρεματιάς δίπλα στην κοίτη και στη ρίζα ενός μεγάλου συμπαγούς βράχου ύψους 6 m περίπου. Μερικοί παππούδες Μαρωνίτες που δε ζουν τώρα, το έλεγαν αγιασμένο νερό. Το σέβονταν και διατηρούσαν πάντα το γύρω χώρο καθαρό. Το "αλώνι" έλεγαν. Στη ρίζα του βράχου υπήρχε μια μικρή σπηλιά και απ' αυτήν έβγαινε το νερό. Δίπλα είχε ένα μεγάλο ιγδιόσχημο λάξευμα, σαν κολυμβήθρα, άγνωστο για ποιο λόγο.

Στο περίγραμμα αυτού του αλωνιού, πολύ αργότερα, κτίζονται διάφορα καταστήματα και γίνεται η αγορά της Νέας Μαρώνειας, με ένα μικρό γραφικό ξύλινο γεφυράκι για τη διέλευση της ρεματιάς. Κτίζονται σπίτια μακριά από την πηγή και μάλιστα τα μισά μέσα στη γη και τα μισά απ' έξω για ζεστασιά και ασφάλεια, οι στέγες δε, είναι καλυμμένες με σχιστολιθικές πλάκες που μετέφεραν από το λατομείο που λέγεται Χελιδονόπετρες.

Το νερό της κάτω βρύσης τρέχει γλυκό μέρα και νύχτα σε δυο μεγάλες γούρνες κτισμένες με σπολία, που πήρανε από κατεστραμμένα αρχαία κτίρια. Ίσως την ονομάζουν κάτω βρύση, γιατί στα βόρεια περί τα 20 μέτρα το 1908 η δεύτερη βρυσούλα (πάνω βρύση) επισκευάζεται και βρίσκεται ψηλότερα ης κοίτης, ενώ το νερό της αποθηκεύεται σε δεξαμενή, παίρνοντάς το οι κάτοικοι από τον κρουνό.

Στο μέτωπο της επάνω βρύσης υπάρχει η επιγραφή:

*ΕΙΣ ΑΙΩΝΙΑ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ
ΑΓΓΕΛΟΥ Σ. ΠΕΡΒΑΝΑ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΣ
ΑΓΓ. ΠΕΡΒΑΝΑ. Ο ΕΥΓΝΩΜΟΝΩΝ ΥΙΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΠΕΡΒΑΝΑΣ
25 ΙΟΥΛΙΟΥ 1908*

Φωτογραφία 20 : Η "πάνω βρύση" ή του "Περβανά" η βρύση

Ο Μαρωνίτης Άγγελος Σ. Περβανάς που ήταν καπνέμπορας στη Γαλλία και συνέχισε το καπνεμπόριο ο γιος του Ιωάννης Αγγ. Περβανάς, ξανάκτισε τη βρύση, παίρνοντας νερό από 40 μέτρα απόσταση από πηγάδι της αυλής σπιτιού.

Μεγαλώνει η Μαρώνεια, κτίζονται συνεχώς σπίτια όπως συνεχώς δέχονται επιδρομές και καταστροφές. Εποχές ληστοκρατίας λοιπόν, όμως το χωριό μεγαλώνει και απλώνεται γύρω από την πλατεία σε ακτίνα 300 μέτρων. Από τα τελευταία σπίτια της ανατολικής και βόρειας πλευράς

αρχίζουν οι δασωμένες πλαγιές του βουνού, ρυτιδωμένες από πολλούς μικρούς χείμαρρους.

Αντίθετα από τη νότια και δυτική πλευρά η γη κατηφορίζει με απαλούς γραφικούς λόφους, δασωμένους και καλλιεργήσιμους, που φθάνουν μέχρι τη θάλασσα. Άγνωστο είναι πότε κτίστηκαν τα πρώτα σπίτια. Το μόνο που ξέρουμε από προφορικές μαρτυρίες είναι ότι, όσο περισφίγγεται ο χώρος, τα μεγάλα αρχοντικά κτίζονται ακόμη πιο ασφυκτικά γύρω από την πλατεία της αγοράς, αφήνοντας μόνο στενά πλακόστρωτα δρομάκια εκεί που τους υποχρέωσε η φύση του εδάφους και οι μικροχείμαρροι που πολλές φορές πλημμύριζαν το χωριό και έσκαβαν τα κατηφορικά δρομάκια.

Η μεγάλη απειλή του χωριού ήταν η βαθιά ρεματιά του Τσιτρίκι που πολλές φορές πλημμύριζε με ξαφνικές καταιγίδες. Αξέχαστη έμεινε η νεροποντή το 1903 μαζί με πολύ χαλάζι, μεγέθους γροθιάς μικρού παιδιού, που κατέστρεψε πολλά κεραμίδια και η πλημμύρα εκατέρωθεν της ρεματιάς μέσα στο χωριό παρέσυρε τοίχους σπιτιών και σταύλους πνίγοντας ακόμα μικρά και μεγάλα ζώα. Ευτυχώς έγινε νύχτα και δεν είχε ανθρώπινα θύματα. Η πλατεία της αγοράς και τα καταστήματα παζώθηκαν με λάσπη, πέτρες και ξύλα, αλλά και σ' αυτή την καταστροφή άντεξε η κάτω βρύση και το απέδωσαν οι Μαρωνίτες σε θαύμα αφού το νερό είναι αγιασμένο.

Το νερό της βρύσης αυτής έρχεται από μικρή κουφάλα που είναι στη ρίζα του μεγάλου βράχου που ορθώνεται 6 μέτρα πίσω της και στα νοτιοανατολικά της. Ο λίγος χώρος που υπάρχει μπροστά στη σπηλιά με το αγίασμα είναι σεβαστός και απαραβίαστος από όλους τους κατοίκους και δεν τολμούν ούτε οι μεγάλοι προύχοντες να ανεγείρουν οικοδομή.

Πώς και για ποιο λόγο κτίστηκε η κάτω βρύση, παίρνοντας νερό από την αγιασμένη πηγή του βράχου, είναι άγνωστο. από τότε αρχίζει να γίνεται ο μικρός αυτός χώρος μπροστά στο βράχο και τη βρύση επιθυμητός για τους άρχοντες - γιατί ένας φτωχός ούτε τα χρήματα ούτε τη δύναμη είχε να κτίσει κάποια οικοδομή - αλλά προσέκρουαν στις εορταστικές εκδηλώσεις που γίνονταν στην πηγή πολλές φορές το χρόνο.

Η βρύση κτίζεται με πολλή αγάπη και κόπο από τους Μαρωνίτες, που την έκαναν σωστό μνημείο. Επειδή δεν είχε μεγάλη φυσική ροή, αναγκάστηκαν να την κτίσουν μέσα στην κοίτη προς τη νοτιοανατολική όχθη της ρεματιάς, απ' όπου και αν τη δει κανείς, είναι χαμηλότερα από την πλατεία και τα δρομάκια - ίσως γι' αυτό την ονόμασαν κάτω βρύση.

Η βρύση υψώνεται περί τα 3 μέτρα με τοξωτή κόγχη στην πρόσοψή της, το τόξο κοσμείται με μια γιρλάντα από ένθετες χρωματιστές πέτρες, ενώ στην αντίθετη δυτική άκρη, τη σελήνη στη γέννησή της, πριν ακόμη συμπληρώσει τέταρτο, με ένθετες χρωματιστές πέτρες κι αυτή, - δύο χαριτωμένα κοσμήματα - ιερά σύμβολα τα λέγανε. Η στέγη της

καλύπτεται με σχιστόπλακες, όπως και τα σπίτια του χωριού και γίνεται η κάτω βρύση ιερό προσκύνημα για τους Μαρωνίτες.

Η παράδοση μας λέει ακόμα ότι την έκτισαν γονατιστοί οι Μαρωνίτες και τοποθέτησαν τα δύο σύμβολα, του ηλίου και της σελήνης, γιατί με την ανατολή και τη δύση τους δε γνώρισαν πειρατική επιδρομή στη Νέα Μαρώνεια και φύτεψαν τα τρία πλατάνια στο όνομα της Αγίας Τριάδος. Σήμερα ο μεγαλύτερος πλάτανος έχει περίμετρο 9 μέτρα. Όλο αυτό το τμήμα της κοίτης ανάμεσα στα πλατάνια και τη βρύση το πλακόστρωσαν για να κάνουν τις λαϊκές και θρησκευτικές τους γιορτές

Ο γιατρός Χριστόδουλος Κων. Κωνσταντινίδης που συγκέντρωνε υλικό για να γράψει την ιστορία της Μαρώνειας δε στάθηκε τυχερός να το δημοσιεύσει γιατί σκοτώθηκε σε τροχαίο δυστύχημα το Σεπτέμβριο του 1940. Τα χειρόγρατά του έμειναν στη χήρα του Αικατερίνη, τα οποία λάτρευε γιατί μέσα σ' αυτά εύρισκε την ψυχή του μακαρίτη. Πολλές φορές έλεγε: "Δέκα χρόνια ασχολήθηκε ο γιατρός για να συγκεντρώσει αυτό το υλικό, αλλά χάθηκε κι αυτό στην Αθήνα με τον πόλεμο. Ο Χριστόδουλος έγραφε για την πηγή της κάτω βρύσης ότι ήταν προϊστορικό αγίασμα γι' αυτό διατηρήθηκαν μέχρι σήμερα οι γιορτές. Και τα δύο ονόματα των παιδιών είναι συμβολικά, το αγοράκι αντιπροσωπεύει το θεό Ήλιο, όπως λατρεύτηκε και ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος από τους Εθνικούς και η Ελένη τη μεγάλη θεά της νύχτας, τη Σελήνη".

Η Θράκη, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, από τα προϊστορικά χρόνια και μέχρι σήμερα δέχτηκε όχι μόνο ειρηνικές μεταναστεύσεις, αποικισμούς αλλοφύλων, αλλά και δοκιμασίες εχθρικών εισβολών και σφαγών. Σε τέτοιες σκοτεινές μέρες βλέπουμε τους Θρακιώτες, όπως όλοι οι άνθρωποι, να παίρνουν άφοβα από τη λαϊκή πίστη και θρησκεία, έξω και συχνά αντίθετα από την επιστήμη, λόγια και μέσα, ευχές ή κατάρες, λιτανείες, αμέτρητες μικρογιορτές και δεισιδαιμονίες που τα θεωρούσαν όπλα δοκιμασμένα και αποτελεσματικά για τη σωτηρία τους. Σε δύσκολες περιστάσεις ακόμα και η εκκλησία παρέβλεπε αυτές τις μικρογιορτές. Η ηλιολατρεία για παράδειγμα, γνωστή σε όλη τη Δυτική Θράκη, αλλά και στη Μαρώνεια, από τα χαράγματα που βρίσκονται πάνω στους βράχους των προϊστορικών ιερών, διατηρήθηκε μέχρι τα βυζαντινά χρόνια.

Η άποψη του Φωτίου Κωνσταντινίδη συγκλίνει με κάποιες ανέκδοτες πληροφορίες του Μαρωνίτη γιατρού Χριστόδουλου Κωνσταντινίδη: Η πηγή της κάτω βρύσης της αγοράς της Μαρώνειας ήταν σπηλιά μικρή στη ρίζα του πελώριου βράχου που τη φύλαγε ο δράκος. Τα δύο παιδάκια που σώθηκαν από την παραλιακή βυζαντινή Μαρώνεια, ο Κωνσταντίνος και η Ελένη, έχουν ονόματα συμβολικά. Από αυτά τα δύο παιδιά γίνεται η Νέα Μαρώνεια και κτίζεται αυτό το μνημειακό έργο της κάτω βρύσης. Στην πρόσοψη της βρύσης τοποθετούν τα δύο σύμβολα, τον ήλιο

ανατέλλοντα και τη σελήνη στη γέννησή της. Δε θα ήταν τολμηρό να υποθέσουμε ότι η ηλιολατρεία διατηρήθηκε μέχρι τα χρόνια που κατασκευάστηκε η κάτω βρύση από γονατιστούς Μαρωνίτες, προφανώς σε ένδειξη σεβασμού για τη μετατόπιση του αγιάσματος από το άδυτο άντρο της θεάς Γης, στο άπλετο φως του Ήλιου θεού - Απόλλωνα - Κωνσταντίνου. Όλα αυτά μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι τα δύο παιδάκια, ο Κωνσταντίνος και η Ελένη, είναι πράγματι τα δύο μεγαλοπρεπή σύμβολα της κάτω βρύσης.

Χαραγμένοι βράχοι κυκλώνουν το προϊστορικό αγίασμα

Η κάτω βρύση παραδόξως κυκλώνεται με χαραγμένους βράχους: Στο βόρειο άκρο του χωριού υπάρχει βραχώπλακα με λακκουβάκια που καταστράφηκε με τον περιφερειακό δρόμο του χωριού, έξω από το σπίτι του Άγγελου Αθαν. Τσακίρη. Περίπου 80 μέτρα βορειοδυτικά της κάτω βρύσης υπήρχε ένας θαυματικός βράχος πλατύς, πάνω στον οποίο ήταν χτισμένο το εκκλησάκι του Αγίου Ευστρατίου. Πάνω στη ράχη του υπήρχαν λαξευμένες μεγάλες κοιλότητες που οι γεροντότεροι τις ονόμαζαν "γουδιά" και είναι πολύ συνηθισμένες στα βραχόβουνα της Θράκης. Κατά τη διάνοιξη των θεμελίων του σπιτιού του Χαράλαμπου Θυσ. Γιαχανού βρέθηκαν πιθόσχημοι τάφοι βυζαντινής εποχής λαξευμένοι στο βράχο, οι οποίοι χάθηκαν με την καταστροφή του βράχου.

Στη θέση Κάκοργο, 500 μέτρα βορειοδυτικά της κάτω βρύσης, υπάρχει μια μεγάλη βραχογραφία (σώζονται περισσότερα από 60 λακκουβάκια) σε θαυμαστό και μεγαλοπρεπή βράχο. Στο νοτιοδυτικό άκρο του χωριού, στη θέση "Ασπρόβολος", καταστράφηκε μια βραχογραφία με την κατασκευή της γέφυρας που οδηγεί στην Αεροπορική Μονάδα Ισμάρου και η δεύτερη καταστράφηκε τώρα, με την ανέγερση του Κοινοτικού καταστήματος, ενώ λίγα είναι τα λακκουβάκια που σώζονται σε γειτονικούς βράχους.

Τα παλιά χρόνια οι Μαρωνίτες, την παραμονή της Καθαρής Δευτέρας, μούσκευαν ξερά κουκιά, τα ξεφλούδιζαν και το πρωί τα πήγαιναν στον ασπρόβολο, άφηναν πάνω του μερικά καθαρισμένα κουκιά και απομακρύνονταν πιο πέρα. Εκεί κάθονταν και έτρωγαν κουκιά και άλλα νηστίσιμα φαγητά και γλεντούσαν όλη τη μέρα. Οι φτωχοί κάτοικοι των γύρω χωριών έρχονταν στην πανήγυρη αυτή και οι Μαρωνίτες τους μοίραζαν τα κρεατερά φαγητά που τους περίσσευαν από την προηγούμενη μέρα. Στήνονταν παραπήγματα στα οποία πουλούσαν ποτά και γλυκά, καλούσαν λαϊκούς οργανοπαίκτες, γίνονταν αγώνες πάλης και στους νικητές μοίραζαν δώρα. Η προσφορά των μουςκεμένων ξερών

κουκιών και η απόθεσή τους στο μεγάλο ασπρόβολο, η μεγάλη πανήγυρη που ακολουθούσε, πιθανόν να έχουν τις ρίζες τους βαθιά στην προϊστορία τις Μαρώνειας. Ίσως αυτός ο ακατέργαστος λευκός βράχος να ήταν βωμός κάποιου υπαίθριου ιερού του θεού Απόλλωνα τον οποίο λάτρευαν οι Μαρωνίτες.

Θρησκευτικές και λαϊκές γιορτές που γίνονται στην κάτω βρύση της αγοράς

Την ημέρα των Θεοφανίων, μετά τη λειτουργία στην εκκλησία, ιερέας, εικόνισμα, λάβαρα, φαναράκια, χορός και όλο το εκκλησίασμα πηγαίνουν εν πομπή και συγκεντρώνονται στη μικρή πλατεία της κάτω βρύσης της αγοράς. Τη μέρα αυτή η κάτω βρύση της αγοράς γιόρταζε γιατί στη γούρνα της θα έπεφτε ο τίμιος σταυρός του Χριστού για να φωτιστούν τα νερά. Η βρύση λαμποκοπάει από καθαριότητα, πλυμένο το πλακόστρωτό της, ασβεστωμένα τα γύρω τοιχάκια, αστράφτουν οι μαρμάρινες γούρνες της και το νερό είναι ολοκάθαρο. Οι τρεις πλάτανοι που είναι φυτεμένοι στο όνομα της Αγίας Τριάδας είναι ασβεστωμένοι κι αυτοί ως ένα ύψος.

Γέμιζαν την κολυμβήθρα με νερό της κάτω βρύσης, όπως είναι καθιερωμένο να γίνεται ο μεγάλος Αγιασμός από τα παλιά τα χρόνια. Διαβάζονταν ο Αγιασμός και τη στιγμή που ο ιερέας έριχνε το σταυρό στη μεγάλη γούρνα της βρύσης, αγοράκια άφηναν άσπρα περιστέρια και γέμιζαν τον ουρανό. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή τέσσερα παλικάρια που είχαν συνεννοηθεί εκ των προτέρων, έπιαναν ένα φίλο τους χειροπόδαρα και τον βουτούσαν με την πλάτη τρεις φορές στη γούρνα αυτή. Ο ιερέας με το σταυρό στα χέρια έστεκε εμπρός στη βρύση και το εκκλησίασμα φώναζε "άξιός", "και του χρόνου". Τα παιδάκια ελευθέρωναν από τα χέρια τους τα υπόλοιπα άσπρα περιστέρια και η μελωδική καμπάνα διαλαλούσε το χαρμόσυνο γεγονός της βάφτισης του Κυρίου. Το παλικάρι που είχε βαφτιστεί στη γούρνα γρήγορα συνέρχονταν, γύριζε προς τον τίμιο σταυρό που κρατούσε ο ιερέας, έκανε τρεις μετάνοιες, ασπάζονταν το σταυρό, μετά τη δεξιά του ιερέως που του εύχονταν: "Άξιός και του χρόνου να γιορτάσουμε συν γυναιζί και τέκνοις" και τοποθετώντας το σταυρό σε ειδικό δίσκο, του τον παρέδιδε λέγοντάς του: "Αβουργά (γρήγορα) να γυρίσετε τα σπίτια του χωριού να δεχθούν την ευλογία του".

Τα πέντε παλικάρια έφευγαν για το σπίτι του βαφτισμένου για να αλλάξει ρούχα και ο σταυρός τοποθετούνταν στο δωμάτιο με τα εικονίσματα. Η γιαγιά του άναβε το καντήλι, η μάνα του τα κεριά και η μεγαλύτερη αδελφή θυμιάτιζε τον τίμιο σταυρό και όλο το σπίτι. Ο

πατέρας αγκάλιαζε και ασπάζονταν το γιο του, που ήταν ο τυχερός της χρονιάς, στη συνέχεια ασπάζονταν το σταυρό και έβαζε στο τραπέζι μεγάλο χρηματικό ποσό πανευτυχής που πρωτοευλογήθηκε το σπιτικό του. Μιμούνταν όλοι τον αρχηγό της οικογένειας και στη συνέχεια τα παλικάρια γυρνούσαν όλα τα σπίτια του χωριού για να προσκυνήσουν οι πιστοί και να δεχθούν την ευλογία του. Το απόγευμα τελείωνε η περιφορά του σταυρού και πήγαιναν στην εκκλησία. Ο ιερέας έπαιρνε το σταυρό, τον τοποθετούσε στην Αγία Τράπεζα και οι πέντε φίλοι προσκυνούσαν τα εικονίσματα του τέμπλου. Γινόταν η καταμέτρηση των χρημάτων και ο ιερέας έδινε τα μισά ως αμοιβή στα πέντε παλικάρια, τα οποία τα διέθεταν αποκλειστικά για γλέντι και για να κεράσουν όλους όσους περάσουν από το καφενείο να τους ευχηθούν.

Οι παλαιότεροι λένε ότι πολλές φορές αυτό το γλέντι κρατούσε τρεις μέρες. Ο βαφτισμένος θεωρούνταν ο τυχερός της χρονιάς και ήταν ευπρόσδεκτος σε όλα τα σπίτια για ποδαρικό. Βέβαια αυτό το έθιμο θυμίζει τη βάφτιση του Χριστού από τον Ιωάννη το βαπτιστή στον Ιορδάνη ποταμό, ερευνώντας όμως βαθύτερα, ίσως βρεθούμε κοντά σε κοντά στη λατρεία της θρακικής Κοτυκώς και το βάφτισμα στο νερό ίσως ήταν μια από τις τελετές της, η οποία συνδυάζονταν και με τον κάπως οργιαστικό χαρακτήρα. Η γιορτή αυτή γινόταν στον Αγγιάλο, αλλά και σε άλλες πόλεις του της δυτικής ακτής του Εύξεινου Πόντου, όπως το Μπαλτσίκ (αρχαία Διονυσιούπολη), στη Μεσημβρία, τον Πύργο, την Αγαθούπολη και τη Σωζόπολη.

Οι θρησκευτικές λιτανείες διατηρήθηκαν μέχρι πρόσφατα. Στην εκκλησία ο ιερέας συγκέντρωνε τους πιστούς νηστικούς και διψάτους. Υποχρεωτικά και τα ζώα τα έκλειναν στις μάντρες και στους στάβλους για να πεινάσουν, να διψάσουν και να βελάσουν προς τον Κύριο για να βρέξει. Έτσι θα ένιωθαν αυτή την ξεχωριστή ημέρα. Από την αυλή της εκκλησίας, η πομπή με επικεφαλής τον ιερέα ντυμένο στα γιορτερά του άμφια, τους ψαλτάδες, τα λάβαρα, τα εξαπτέρυγα και ψέλνοντας, έφθαναν και σταματούσαν μπροστά στην κάτω βρύση. Η πρώτη στάση γινόταν σ' αυτήν, αφού το νερό της θεωρούνταν αγιασμένο και χρησιμοποιούνταν σε όλες τις θρησκευτικές και λαϊκές λατρείες. Τελειώνοντας ο ιερέας τις δεήσεις του, η πομπή συνέχιζε το δρόμο της και κατέληγε στο ξωκλήσι της Αγίας Αναστασίας που ήταν η Αγία των λιτανειών για τη βροχόπτωση. Επικρατούσε δέος και κατάνυξη και όταν ο ιερέας τελείωνε, έβλεπε στα πρόσωπα των πιστών τη χαρά και την ελπίδα ζωγραφισμένη στα πρόσωπά τους. Αρκετές φορές η πομπή της λιτανείας γύριζε στο χωριό μουσκεμένη από τη βροχή που ρίχνανε τα μαύρα σύννεφα που παρουσιάζονταν ξαφνικά και τότε όλος ο κόσμος δοξολογούσε το Θεό.

Στοιχεία εγκατάστασης γύρω από την κάτω βρύση

Πότε ακριβώς κατοικήθηκε η Νέα Μαρώνεια δεν το γνωρίζουμε, αφού δεν υπάρχουν δείγματα προϊστορικής και ιστορικής κεραμικής. Υπάρχουν όμως μεμονωμένα στοιχεία που είναι αξιόλογα, όπως τα ήθη και τα έθιμα, οι εκδηλώσεις στην κάτω βρύση, τα τρία προϊστορικά χωριά σε κοντινές αποστάσεις, οι βράχοι με τις βραχογραφίες που κυκλώνουν την κάτω βρύση σε μικρή απόσταση από αυτή και ακόμα και οι πληροφορίες που μας άφησε η παράδοση. Στη σπηλιά της ρίζας του μεγάλου βράχου μέσα στη ρεματιά υπήρχε πηγή νερού που τη φύλαγε ο δράκος ο γνωστός γιος της θεάς Γης. Κάθε πανσέληνο χόρευαν μπροστά στην πηγή νεράιδες λιγερόκορμες και ασπροφορεμένες. Ίσως στο σημείο αυτό να υπήρχε κάποια προϊστορική ιερή θέση (πίσω από την κάτω βρύση).

Επίσης η παράδοση αναφέρει ότι στη Μαρώνεια υπήρχε άλλος ένας δράκος που ζούσε στη νότια πλαγιά του βουνού του Αγίου Γεωργίου. Το αποτύπωμά του πάνω σ' ένα γρανιτένιο βράχο έγινε αιτία να ονομαστεί η τοποθεσία αυτή "του δράκου η πατημασιά". Ο βράχος αυτός είναι τριγυρισμένος από άλλους βράχους με κοιλότητες (βραχογραφίες). Στην περιοχή αυτή βρέθηκε προϊστορική κεραμική (νεολιθική) και ένα μικρό πήλινο αγαματίδιο της θεάς Γης. Οπότε η παράδοση δίνει τη θέση της στα γεγονότα - είναι ιστορία, πραγματικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] ΦΩΤΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ
"Η ΚΑΤΩ ΒΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΣΤΗ ΜΑΡΩΝΕΙΑ"
(Λαϊκό προσκύνημα)
ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1991 σελ. 377-380, 387, 389-392,

Φωτογραφία 21 : Η "κάτω βρύση"

Λαϊκές λατρείες

- Την ημέρα της Αναλήψεως, πριν ακόμα ανατείλει ο ήλιος, όλοι μικροί - μεγάλοι πήγαιναν στην κάτω βρύση της αγοράς, έπλεναν χέρια και πρόσωπο και έπιναν νερό. Όταν γύριζαν στα σπίτια τους οι γυναίκες έπαιρναν το χρώμα με το οποίο είχαν βάψει τα κόκκινα αυγά της Πασχαλιάς και ό,τι ρούχα είχαν βαφεί. (Όπως προαναφέρθηκε στην παράγραφο "ΕΘΙΜΑ,

ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΘΡΥΛΟΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΡΗΝΕΣ", τα πασχαλινά αυγά τα έβαφαν ρίχνοντας κόκκινο χρώμα στο αμίλητο νερό της κάτω βρύσης). Οικογενειακώς κατέβαιναν στην ακρογιαλιά του Παχυνάμμου, έπλεναν τα ρούχα στη θάλασσα και στη συνέχεια έριχναν το χρώμα των αυγών μέσα σ' αυτή με την ευχή να το πάρουν τα τρία ρέματα. Έκαναν μπάνιο στη θάλασσα για να καθαριστούν από κάθε αρρώστια και μόλυνση και ακολουθούσε πανηγύρι. Όταν επέστρεφαν το βράδυ στα σπίτια τους οι νέοι και οι κοπέλες περίμεναν μέχρι τα μεσάνυχτα που άνοιγαν τα ουράνια για να δουν το θαύμα της Αναλήψεως. Όσοι είχαν τη θεία τύχη έκαναν μια ευχή με την ελπίδα να πραγματοποιηθεί.

➤ Το κούρεμα των μικρών ζώων, κατσικιών και προβάτων γινόταν μετά τη γιορτή του Αγίου Κωνσταντίνου και ήταν σωστό πανηγύρι. Έφερναν τα κοπάδια σε παλιά σπίτια του χωριού με αυλές μεγάλες και χαγιάτια. Προσέρχονταν εθελοντές κτηνοτρόφοι και βοηθούσαν για να τους το ανταποδοθεί όταν θα κούρευαν το δικό τους κοπάδι πριν τελειώσει το κούρεμα πήγαινε ένας και γέμιζε ένα μεγάλο καρδάρι νερό από την κάτω βρύση της αγοράς και το πήγαινε στο σπίτι που κούρευαν. Έπλεναν τα χέρια τους και όλα τα εργαλεία που χρησιμοποίησαν, μαχαίρια και ψαλίδια. Κρεμούσαν όλα τα κουδούνια στο λαιμό των ζώων για να γιορτάσουν το γεγονός. Παλικαράκια έτρεχαν ανάμεσα στα κατσίκια και τα ανατάραζαν για να είναι έτοιμα να βγουν από τη μεγάλη αυλόπορτα του σπιτιού. Έξω από την είσοδο περίμενε ο ιδιοκτήτης του κοπαδιού με το καρδάρι στο ένα χέρι κι με ένα μεγάλο δεμάτι τσουκνίδες στο άλλο - οι τσουκνίδες θεωρούνταν αθάνατα φυτά από το μύθο του Μεγάλου Αλεξάνδρου και της αδελφής του. Όπως έβγαιναν από την πόρτα τα ζώα τα ράντιζε με το λερωμένο αυτό νερό για να είναι όλο το καλοκαίρι δροσερά και να μην καίγονται. Αυτό γινόταν γιατί τα ζώα με την καλοκαιρινή ξηρασία αρρώστειναν και κοβόταν το γάλα τους. Ο ιδιοκτήτης του κοπαδιού κρατούσε ένα μέρος από το νερό και τη στιγμή που έβγαινε ο βοσκός τον κατάβρεχε από την κορυφή μέχρι τα νύχια για να είναι δροσερό το καλοκαίρι και με πολλές βροχές. Κατά τη διάρκεια της εξόδου των κατσικιών παλικαράκια έσπαζαν αυγά στα κέρατα των τράγων με την ευχή να είναι γεροί και ικανοί επιβήτορες. Μέσα σ' αυτή την αναταραχή, το κουρνιαχτό που σηκώνονταν με τις φωνές, μόνο τα κουδούνια απάλυναν την ατμόσφαιρα με τη μελωδία τους.

➤ Η γιορτή του Κλείδωνα. Την παραμονή της γιορτής της γεννήσεως του Αγίου Ιωάννου, στις 24 Ιουνίου, κοπέλες πηγαίνουν και γεμίζουν ένα πήλινο αγγείο με νερό από την κάτω βρύση της αγοράς και το πηγαίνουν αμίλητες στο καθορισμένο

σπίτι που θα γίνει η γιορτή. Οι κοπέλες της γειτονιάς που έχουν συγκεντρωθεί εκεί αποθέτουν στο νερό που υπάρχει μέσα στο αγγείο και το ονομάζουν κλείδωνα, κοσμήματα, δαχτυλίδια, σκουλαρίκια, βραχιόλια ή νομίσματα. Το αγγείο σφραγίζεται με μαντήλι που προσδένεται στο στόμιό του. Με τη δύση του ήλιου ο κλείδωνας τοποθετείται σε ρίζα τριανταφυλλιάς ή κρεμίζεται σε κληματαριά σε τέτοια θέση που να μπορεί να το φωτίζει το φεγγάρι.

Μετά τα κορίτσια πηγαίνουν στην κάτω βρύση και γεμίζουν ένα ποτήρι με νερό και αμίλητες το πάνε στο σπίτι τους. Μέσα σ' αυτό ρίχνουν ένα ασπράδι αυγού και τοποθετούν το ποτήρι έξω από το παράθυρο για να το φωτίσει κι αυτό το φεγγάρι. Την επομένη το πρωί όλες οι κοπέλες πηγαίνουν στην εκκλησία να λειτουργηθούν. Μετά τη λειτουργία πηγαίνουν στο σπίτι που φυλάγεται ο κλείδωνας. Πριν το μεσημέρι η οικοδέσποινα κοπέλα παίρνει τον κλείδωνα και κάθεται στο κέντρο ενός χαλιού που έχει στρωθεί στο χαγιάτι. Τριγυρισμένη από τις κοπέλες, ανοίγοντας τον κλείδωνα λέει: *"Ανοίγουμε τον κλείδωνα να βγει η χαριτωμένη"*. Σταυρώνει με το χέρι της το στόμιο του αγγείου και αφού το βυθίσει στο νερό, βγάζει το πρώτο αντικείμενο που έπιασε. Το σηκώνει ψηλά, το αναγνωρίζει η κοπέλα που το έβαλε το προηγούμενο βράδυ και εκείνη τη στιγμή οι άλλες κοπέλες διαβάζουν ένα στιχάκι, σαν προφητεία της τύχης της. Πειράγματα, γέλια, αστεία, όπως πάντα σε τέτοιες στιγμές που γνωρίζουν τα ανήσυχά νιάτα. Όταν θα βγει και το τελευταίο κόσμημα, οι κοπέλες με το νερό του κλείδωνα θα πλένουν τα χέρια και το πρόσωπο πάνω σε λουλούδια γιατί το νερό αυτό θεωρείται αγίασμα και δεν επιτρέπεται να πέσει στη γη και να πατηθεί.

Τελειώνει η χαρούμενη αυτή γιορτή και τρέχουν όλες στα σπίτια τους. Παίρνουν το ποτήρι με το ασπράδι και προσπαθούν, με το σχήμα που πήρε το ασπράδι, να φανταστούν το επάγγελμα που κάνει το παλικάρι που θα τις ζητήσει σε γάμο. Έπειτα το νερό χύνεται στα λουλούδια όπως και ο κλείδωνας. Η γιορτή συνεχίζεται και οι κοπέλες τώρα κατά ομάδες πηγαίνουν στα πηγάδια της γειτονιάς. Μία - μία στέκεται στο στόμιο του πηγαδιού με το πρόσωπο προς το νερό του. Σκεπάζεται με λεπτό κόκκινο ύφασμα και προσπαθεί πάνω στην επιφάνεια του νερού να ξεχωρίσει τις σκιές που θα σχηματιστούν για να βγάλει το συμπέρασμά της για το επάγγελμα του μέλλοντα συζύγου της. Έτσι τελειώνει η ωραία αυτή εφηβική γιορτή με ελπίδες και όνειρα για τις καυκίτσες (παρθένες) της Μαρώνας.

- Η γιορτή της Ιεράς Πυράς, στις 31 Ιουλίου παραμονή της πρωταυγουστιάς. Η πρώτη φωτιά ανάβει στην πλατειούλα της κάτω βρύσης της αγοράς και μετά σε σταυροδρόμια του χωριού. Στην πυρά έκαιγαν ό,τι παλιό υπήρχε στο σπίτι από καλάθια, μελισσοκάλαθα, ψάθες, αποθήκες σιτηρών πλεγμένες με λυγαριά κ.α. Στην άχλη της πυράς βάζανε και ψήγανε ολόκληρα σκόρδα και έτρωγαν τις σκελίδες τους για την αποτροπή των ασθενειών. Το κεφάλι του σκόρδου το κρεμούσαν με μια ουρασιά γυάλινη χάντρα στο λαιμό των παιδιών, φυλακτό κατά της βασκανίας. Μικροί, μεγάλοι πηδούσαν σταυρωτά πάνω από τις φωτιές για να τους αγκαλιάσουν οι φλόγες, με φωνές και αλαλαγμούς, με γέλια και χαρές πιστεύοντας πως θα καεί κάθε κακό που φώλιαζε πάνω τους.
- Όλοι οι Μαρωνίτες νήστευαν το Δεκαπενταύγουστο. Όμως από την πρώτη Αυγούστου μέχρι την παραμονή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στις 6 Αυγούστου, η νηστεία ήταν αυστηρή και απαγορευόταν σε μικρούς και μεγάλους να κάνουν μπάνιο στη θάλασσα γιατί τα χέρια και το πρόσωπο θα γέμιζαν άσπρα μεγάλα στίγματα.(λευκή). Όσοι έκαναν θαλάσσια μπάνια τα διέκοπταν. Με τη εξαήμερη αυτή δοκιμασία προετοιμάζονταν οι Μαρωνίτες να σωτηρευτούνε πίνοντας αγίασμα από την κάτω βρύση της αγοράς την παραμονή του Σωτήρος στις 6 Αυγούστου. Στις 15 Αυγούστου γιορτή της Παναγίας, μητέρας του Χριστού, δέχονταν στην εκκλησία την αγία μετάληψη των αχράντων μυστηρίων για τη σωτηρία της ψυχής τους. Τη νύχτα της παραμονής του Σωτήρος οι Μαρωνίτες μικροί και μεγάλοι πάνε στην κάτω βρύση της αγοράς να σωτηρευτούνε. Η τελετή πιθανόν να έχει τις ρίζες της σε Διονυσιακές γιορτές γιατί τα αρχαία νομίσματα με το Διόνυσο έχουν την επιγραφή ΔΙΟΝΥΣΟΣ ΣΩΤΗΡ ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ. Το βράδυ αυτό λοιπόν πλένουν τα χέρια και το πρόσωπο και πίνουν νερό. Όσα σπίτια έχουν ανήμπορους γέρους ή λεχώνες, παίρνουν οι γυναίκες αμίλητο νερό και το πηγαίνουν στο σπίτι για να πλυθούν κι αυτοί που δε μπόρεσαν να πάνε στη βρύση.

Αυτό που διέδωσε η παράδοση είναι: τα παλιά τα χρόνια, που έδερνε το χωριό η θανατηφόρα ασθένεια της χολέρας και αποδεκάτιζε τους Μαρωνίτες, σκέφτηκε ο ιερέας του χωριού να κάνει μια δέηση στην κάτω βρύση της αγοράς. Συγκέντρωσε όλους τους κατοίκους του χωριού, διάβασε την παράκληση και έβαλε όλους τους πιστούς να πλυθούν και να πιουν νερό και την επομένη όλοι μαζί κατέβηκαν στην παραλία του Παχυνάμμου και αφού εψάλη η λειτουργία στην εκεί εκκλησούλα, οι πιστοί κολύπησαν στη θάλασσα και ακολούθησε πανηγύρι μέχρι το

ηλιοβασίλεμα. Το έθιμο αυτό διατηρήθηκε μέχρι σήμερα. η ευχή που ακούγεται αυτή τη μέρα είναι: *και του χρόνου να είμαστε γεροί να σωτηρευτούμε.*

Ξημερώματα της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, σύμφωνα πάντα με το παλιό ημερολόγιο, δηλαδή στις 13 Αυγούστου κάθε χρόνο στο ορεινό χωριό Άνω Καμπή, γυναίκες παίρνουν νερό από αγίασμα και μέσα σε περίβολο ξερολιθιάς γυμνώνονται και βρέχονται ή βρέχουν μέλος του σώματός τους που πάσχει για να θεραπευτεί.

➤ Δέηση για βροχή.

Η τελετή για η βροχή γινόταν με την ιέρεια γιαγιά Ροδάκου και μια ομάδα από κοριτσάκια που τα επέλεγε αυτή. Η γιαγιά Ροδάκου έλεγαν, πως ήταν άγια γυναίκα. Ήταν πρόσωπο σοβαρό και ανεπίληπτο, αυστηρή στον εαυτό της και στα θρησκευτικά της καθήκοντα. Ιερουργός, μάντισσα, εξόρκιζε και θέραπευε τους κατοίκους του χωριού, ο δε μυστικισμός της ήταν απαραβίαστος. Το ξωκλήσι της Αγίας Αναστασίας το θεωρούσε ιδιωτικό της ιερό γιατί πάντα σ' αυτό πήγαινε με τις καυκίτσες (παρθένες κοπέλες) όταν τους θερινούς μήνες η γη σκίζονταν από την ξηρασία και τα ζώα στέγνωναν από τη δίψα. Κανείς δεν της το επέβαλε και η εκκλησία συμβιβάζονταν αφού δεν ενοχλούσε.

Όταν η γιαγιά το αποφάσιζε, γυρνούσε αποβραδís στα σπίτια για να απαρτίσει την ομάδα που ήθελε που αποτελούνταν από τρεις έως πέντε καυκίτσες. Οι μητέρες την εμπιστεύονταν ξέροντας το θρησκευτικό της ήθος. Έτσι, την επομένη το πρωί πήγαινε στην κάτω βρύση της αγοράς, γέμιζε το λαγηνάκι της αγίασμα, όπως το έλεγε, περνούσε από τα σπίτια των κοριτσιών, τα έπαιρνε μαζί της και βαδίζοντας δύο χιλιόμετρα προς τα βόρεια έφτανε στο ξωκλήσι τη Αγίας Αναστασίας που είναι πνιγμένο μέσα σε άλσος πουρναριών και караγατσιών. Εξόρκιζε τις καυκίτσες μην τυχόν αναφέρουν στα σπίτια τους αυτά που θα συμβούν μέσα σ' αυτό το εκκλησάκι, που είναι κι αυτό ένας μικρός ορθογώνιος περίβολος ξερολιθιάς. Οι καυκίτσες έτρεμαν τις κατάρες της γιαγιάς και ξεπετούσε η παιδική τους ψυχή στις ευχές αρκεί να μην παραβούνε τον όρκο που έδωσαν γονατιστές μπροστά στο εικόνισμα της Αγίας Αναστασίας.

Στη συνέχεια η γιαγιά περιόδευε και ερευνούσε περίξ του ξωκλησιού μην τυχόν υπήρχε κανένας περαστικός. Αν όχι, έμπαινε μέσα , γύμνωνε τις καυκίτσες που τις είχε στραμμένες προς την ανατολή του ήλιου. Δημιουργούσε ατμόσφαιρα κατανυκτική, προσευχόμενη στον Ύψιστο με την υπέρτατη ευδαιμονία να φτάσει και να αγγίξει το θείο. Συγχρόνως άδειαιζε

το νερό που υπήρχε στο σταμνάκι της στα σώματα των κοριτσιών ευχόμενη τα παρθενικά τους σώματα να φέρουν βροχή στη Μαρώνεια και κατόπιν έδινε εντολή να ντυθούν γρήγορα - γρήγορα. Ύστερα στέκονταν μπροστά στα εικονίσματα με μισόκλειστα μάτια γεμάτα μυστικοπάθεια, σκοτεινιάζοντας την όψη της και ξέπλεκε τα λευκόχρυσα μαλλιά της. Μόλις τα άπλωνε στους ώμους της σκεπάζοντας το πρόσωπο έψελνε αφανά τροπάρια και έριχνε πάνω στο κεφάλι της λίγο - λίγο το νερό που είχε απομείνει στο σταμνί. Όταν τέλειωνε η προσευχή έπαιρνε τις καυκίτσες και επέστρεφε στο χωριό ψάλλοντας σε όλη τη διαδρομή. Πολλές φορές έτυχε να φέρει μαζί της τη βροχή γι' αυτό τη σέβονταν και την αγαπούσαν όλοι. Αυτό και μόνο μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η γιαγιά γνώριζε και μελετούσε τα ημερομήνια και υπολόγιζε τις μέρες που θα έβρεχε.

Ατυχώς αυτές οι λαϊκές τελετές έγιναν γνωστές σ' έναν άρχοντα. Στις πιέσεις που δέχτηκε η γιαγιά Ροδάκου απελπισμένη αναφώνησε: *"Αυτά εγώ τα βρήκα από τη γιαγιά μου - εσύ να είσαι καταραμένος και να το βρεις από το Θεό"*

Γνωστές μας είναι οι οργιαστικές προϊστορικές γιορτές για να ρίξει ο θεός Ουρανός τη βροχή του. Πιθανότατα αυτές οι γιορτές να γίνονταν και στην προϊστορική Μαρώνεια και ξεθωριασμένες διατηρήθηκαν μέχρι τις αρχές του τελευταίου τετάρτου του αιώνα μας με τη γιαγιά Ροδάκου.

- Για να αλωνίσουν τα δημητριακά τους ετοιμάζαν τα αλώνια. Η διαδικασία ήταν η εξής: έστρωναν χώμα ανάμικτο με άχυρο και το πατούσαν με ένα μαρμάρινο κύλινδρο που έσερναν ζεύγος βοδιών. Έβρεχαν το αλώνι για να στερεωθεί και να πετρώσει η επιφάνειά του. Έπαιρναν νερό από την κάτω βρύση της αγοράς αμίλητοι και το μετέφεραν στο αλώνι. Ο γεροντότερος, λουσμένος και ντυμένος με καθαρά ρούχα, έπαιρνε το σταμνί που ήταν γεμάτο με νερό της κάτω βρύσης, πήγαινε και στεκόταν ευλαβικά στο κέντρο του αλωνιού με το πρόσωπο στραμμένο προς την Ανατολή. Έκανε το σταυρό του τρεις φορές και τρεις φορές σταυρωτά έριχνε το νερό στο αλώνι, ευχόμενος καλή σοδειά. Οι παρευρισκόμενοι της υπόλοιπης οικογένειας και παραγωγοί στέκονταν γύρω - γύρω στο αλώνι, σταυροκοπιόνταν, επαναλαμβάνοντας την ευχή: *"Καλή σοδειά και του χρόνου περισσότερα"*. Στη συνέχεια η βοϊδάμαξα φορτωμένη βαρέλια με νερό από οποιαδήποτε άλλη βρύση οδηγούνταν μέσα στο αλώνι. Ο ιδιοκτήτης πρόσεχε τα βόδια να μην πατήσουν πάνω στο σταυρό που σχηματίστηκε από το αγιασμένο νερό και έριχνε όλο το νερό πάνω στην επιφάνεια του αλωνιού για να βραχεί και το αγίασμα της κάτω βρύσης να

χωνευτεί στο βάθος της γης του αλωνιού. Με το σταύρωμα του αλωνιού εξασφάλιζαν την καλοκαιρία που ευνοούσε τον καλό αλωνισμό.

- Η θεραπεία της γαϊδαροθέρμης (ελονοσία). Η γιαγιά ή η μητέρα πήγαινε στην κάτω βρύση της αγοράς πριν καλά ξημερώσει, γέμιζε ένα κανατάκι νερό και το πήγαινε στο σπίτι της αμίλητη. Το νερό το άφηνε κάτω από τα εικονίσματα, άναβε το καντηλάκι, θυμιάτιζε τα εικονίσματα και το σπίτι. Έπειτα, όπως ψηνόταν ο ασθενής από τον πυρετό στο κρεβάτι του, έριχνε απότομα το νερό στο πρόσωπο ευχόμενη ταυτόχρονα "η θερμασιά" να πάει στα όρη, στα βουνά και στα άκαρπα δέντρα. Πολλές φορές γινόταν το θαύμα και η αυγουστιάτικη γαϊδαροθέρμη υποχωρούσε. Τα βρεγμένα ρούχα του ασθενούς και τα βρεγμένα κλινοσκεπάσματα από το αγιασμένο νερό τα έπλεναν και τα νερά τα πετούσαν στα λουλούδια γιατί δεν έπρεπε να πατηθούν.
- Ρίψη νομισμάτων στην κάτω βρύση. Το αγιασμένο νερό της βρύσης θεωρούνταν ότι είχε θεραπευτική και προφυλακτική ιδιότητα. Υπήρχε το έθιμο να πετάνε νομίσματα κάνοντας μια ευχή. Αντίστοιχο έθιμο της αρχαιότητας αναφέρεται στο βιβλίο του κ. Ρωμαίου. Οι Μαρωνίτες, για να διατηρήσουν τις γούρνες της βρύσης καθαρές, έπιαναν μικρά ψάρια που ονομάζονταν μπριγιάνες και τα έριχναν μέσα σ' αυτές, γιατί τα ψάρια αυτά δεν άφηναν να δημιουργηθεί χόρτο. Το έθιμο αυτό της ρίψης νομισμάτων το συναντάμε σε πολλά αγιάσματα της Θράκης.

Πειρατικές επιδρομές στη Νέα Μαρόνεια

Το 1827 δύο βιγλάτορες (παρατηρητές) καβάλα στα άλογά τους που περιπολούσαν το κατάγιαλο, μια μέρα όταν είδαν να προσεγγίζουν δέκα πλοία μεγάλα στο λιμάνι του Αγίου Χαραλάμπους τρομοκρατήθηκαν και σκέφτηκαν ότι είναι Τούρκοι ή Αλγερινοί φονιάδες. Όταν όμως ξεμπάρκαραν με τις βάρκες και είδαν φουστανελοφόρους που μιλούσαν ελληνικά σκέφτηκαν: "*Δικοί μας είναι Χριστιανοί*", και επαναπαύτηκαν. Την ώρα που έβγαζαν νερό από το πηγάδι για τα πλοία τους άκουσαν οι Μαρωνίτες ότι είχαν σκοπό να κουρσέψουν την πλούσια Μαρόνεια. Τότε καβάλησαν τα άλογά τους και έτρεξαν να ειδοποιήσουν το χωριό ότι ήρθαν πειρατές. Φτάνοντας όμως στο χωριό είδαν πως οι πειρατές έλεγχαν όλα τα ακραία σπίτια. Έτρεξαν στα πλακόστρωτα δρομάκια φωνάζοντας: "*Φύγετε στο βουνό, ήρθαν πειρατές*". Όσοι πρόλαβαν κι έφυγαν, γλίτωσαν, ενώ τους υπόλοιπους που έπιασαν ομήρους, τους

φυλάκισαν μέσα στα πειρατικά πλοία. Έβγαλαν μια επιτροπή για να διαπραγματευτεί τους ομήρους με λίτρα σε χρυσά γρόσια, που θα τα κατέβαλαν οι συγγενείς τους. Σαράντα μέρες τους κράτησαν μέσα στα πειρατικά καράβια.

Ο παπα-Γιάννης που ήταν γέρος δεν ακολούθησε τα παιδιά του στο βουνό λέγοντας: *"Γέρος και ανήμπορος είμαι, δε θα με πειράζουν"*. Όταν έσπασαν όμως την αυλόπορτα και μπήκαν μέσα φουστανελοφόροι χριστιανοί να του αρπάξουν το βιος, γιατί δε βρήκαν ομήρους να πάρουν, αγανάκτησε και ύψωσε τη φωνή του. Αυτόν δεν τον πήρανε για όμηρο γιατί τον είδανε σεβάσμιο γέροντα με τα ράσα του, κατάλαβαν ότι ήταν ιερέας και τον σεβάστηκαν. Όμως ο παπα-Γιάννης τους αποπήρε: *"Αμαρτία από το Θεό χριστιανοί να κουρσέβετε Χριστιανούς, αντίχριστοι είστε μωρέ;"*. Αντί άλλης τιμωρίας τον υποχρέωσαν να πλένει τις φουστανέλες τους στο διάστημα που έμειναν στο σπίτι του και τρωγόπιναν.

Η γιαγιά Χρυσούδα Οικονομίδου με το ασαράντιστο εγγονό της κι αυτή γελάστηκε πως δε θα την έπαιρναν οι πειρατές. Φαίνεται ότι οι αλλεπάλληλες επιδρομές δεν τους δίδαξαν μερικά πράγματα. Την αιχμαλώτισαν με τον εγγονό της Ανδρόνικο και την οδήγησαν με βαρβαρότητα στα πειρατικά πλοία. Η Πελαγία, έγκυος με την κοιλιά στο στόμα, οδηγήθηκε κι αυτή στο πλοίο, όπου και γέννησε. Όταν ελευθερώθηκε, το παιδί το βάφτισαν Αθανάσιο, αλλά του κόλλησαν το παρατσούκλι Καπετάν Αθανάση και παρέμεινε ως επίθετο.

Του παπα-Χρήστου το σπίτι ήταν στο δυτικό άκρο της Μαρώνειας κοντά στο σπίτι του Δημήτρη Μόσχου Τζαρτζάνη. Την Παπαχρίσταινα (την παπαδιά) την έλεγαν Ραζούδα και τη μέρα του χαλασμού, πήρε το δρόμο να πάει στην ανατολική άκρη της Μαρώνειας να επισκεφτεί τη συμπεθέρα της Ευδοξούλα, γυναίκα του καπνέμπορα Ευστράτιου Οικονομίδη. Το σπίτι της ήταν κοντά στο εκκλησάκι του Αγίου Γεωργίου. Η παπαδιά Ραζούδα βρήκε τη συμπεθέρα της να λούζεται, όταν ακούστηκαν φωνές στο δρόμο μέρα μεσημέρι: *"Πειρατές, Μαρωνίτες φύγετε στο βουνό να κρυφτείτε"*. Η παπαδιά από την τρομάρα της δεν είδε να βοηθήσει την συμπεθέρα της να ξεπλένει τις σαπουνάδες από το κεφάλι και τα μάτια της κι άρχισε να τρέχει από δω κι από κει να κρυφτεί. Όταν άρχισαν να χτυπούν την αυλόπορτα να τη σπάσουν, βλέποντας το μεγάλο σαμάρι ακουμπισμένο στον τοίχο του χαγιατιού, το ανασήκωσε, μπήκε από κάτω, μάζεψε τη φούστα της να μη φαίνονται κι άρχισε να προσεύχεται από μέσα της. Οι πειρατές πήραν την αρχόντισσα Ευδοξούλα με τις σαπουνάδες στο κεφάλι, την τράβηξαν από τα μαλλιά και την οδήγησαν στα πειρατικά τους πλοία, πριν καταλάβει τι ακριβώς συνέβαινε. Η παπαδιά Ραζούδα γλίτωσε την αιχμαλωσία γιατί κανένας πειρατής δε σκέφτηκε πως κάτω από το σαμάρι μπορεί να κρύβεται άνθρωπος.

Οι συγγενείς των ομήρων μέτρησαν 50.000 αργυρά γρόσια στους πειρατές για την εξαγορά τους. Αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι 100 αργυρά γρόσια ισοδυναμούσαν με μια χρυσή οθωμανική λίρα, για να κατανοήσει την οικονομική ευρωστία του χωριού. Όλες αυτές τις μέρες τρωγόπιναν οι πειρατές στα κελάρια των σπιτιών ξεγυμνώνοντας τα από ό,τι πολύτιμο είχαν, καταστροφή φοβερή και ανεπανόρθωτη. Από τότε έμεινε να λένε τους Νοτιοελλαδίτες οι Μαρωνίτες *Νησκόψειρες*, δηλαδή νηστικές ψείρες.

Η πληροφορία των συνεχών πειρατικών επιδρομών που συνεχίστηκαν και στη Νέα Μαρώνεια, μας υποχρεώνει να μη δεχτούμε ότι οι κάτοικοι της Νέας Μαρώνειας έχτισαν την κάτω βρύση της αγοράς και τοποθετώντας τα δυο σύμβολα του ήλιου και της σελήνης στο άνω τμήμα της, ζώντας πλέον μέρα και νύχτα εν ειρήνη και δίχως πειρατικούς κατατρεγμούς. Ίσως τα δύο μεγαλοπρεπή σύμβολα της κάτω βρύσης του θεού Ήλιου και της θεάς Σελήνης έχουν βαθύτερες ρίζες στην ιστορία της Νέας Μαρώνειας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] ΦΩΤΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ
"Η ΚΑΤΩ ΒΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΣΤΗ ΜΑΡΩΝΕΙΑ"
(Λαϊκό προσκύνημα)
ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1991 σελ. 402-409

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: ΠΑΡΑΚΜΗ ΚΑΙ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΩΝ ΚΡΗΝΩΝ

Καθώς μπήκε το τρεχούμενο νερό στα παραδοσιακά νοικοκυριά, λίγο πολύ ταυτόχρονα με το ηλεκτρικό, στέρεψε μεμιάς και η "μυθολογία" της κρήνης, της βρύσης, του πηγαδιού και της πηγής, ή μάλλον πάγωσε σε ορθολογικά καλούπια. Ό,τι επί χιλιετίες είχε συμβολικό χαρακτήρα και γεννούσε δοξασίες, έθιμα, τελετουργικά δρώμενα, θρύλους, μύθους και παραμύθια, άρχισε πλέον να μη μας αφορά, παρά μόνο αποστασιοποιημένα ως αντικείμενο της φιλολογίας και αρχαιολογίας, της λαογραφίας ή της κοινωνικής ανθρωπολογίας. Η λαϊκή μούσα σιώπησε. Ποιες νεράιδες και ποια στοιχεία πλέον, αγαθοποιά και μη; Προς τι το αθάνατο ή το αμίλητο νερό, το νερό της λήθης και της άρνησης, προς τι και οι προσφορές στις κρήνες, οι ευχές και οι εξορκισμοί, αφού δεν υπάρχει, ούτε κλήδωνας, ούτε γαμήλια εθιμολογία, ούτε άλλα σχετικά με τον ζωτικής σημασίας υδάτινο τόπο.

Ένα πολυσήμαντο κεφάλαιο στην ιστορία του πολιτισμού έκλεινε αμετάκλητα. Οι δημόσιες κρήνες ειδικότερα, απέμειναν άδεια κελύφη, να θυμίζουν παραδοσιακούς τρόπους ζωής και εορταστικές εκδηλώσεις. Πολυάριθμες οι κρήνες, ιδίως στα αστικά κέντρα, που δε γλίτωσαν από τη σαρωτική μανία των πολεοδομικών ανακατατάξεων και ενός κακώς νοούμενου εκμοντερνισμού. Καλύτερη σχετικά μοίρα είχαν οι κρήνες σε επαρχιακές πόλεις και ιδίως σε χωριά και στην ύπαιθρο χώρα - κάτι που ισχύει και σε αυτές της Μαρώνειας, αφού η δραματική συρρίκνωση της εκεί ζωής λόγω των μεγάλων ρευμάτων της μετανάστευσης και της αστυφιλίας, κατά τις δεκαετίες '50 και '60 ιδιαίτερα, αδιαφόρησε για κάτι που όχι μόνο δεν εμπόδιζε, αλλά και εξακολουθούσε να ευεργετεί ευκαιριακά, δροσίζοντας περαστικούς.

Κατά την πάγια συνήθειά του, επιτέλεσε βέβαια ο χρόνος το διαβρωτικό του έργο που, ωστόσο, την τελευταία κυρίως δεκαετία προσπάθησαν να το ανασχετίσουν και ως ένα βαθμό να το αναστρέψουν άτομα με σεβασμό στην αρχιτεκτονική παράδοση, μεράκι, αισθητική και επίγνωση της κοινωνικο-ιστορικής σημασίας μνημείων σαν τις κρήνες. Συχνά πρόκειται για ντόπιους νοσταλγούς, για ανθρώπους που ταξίδεψαν σε άλλους τόπους, ξένους, είδαν, σύγκριναν κι έμαθαν τι από τα παλιά, όσο ταπεινό κι αν είναι, μπορεί να συμβάλει στην ανάδειξη της ταυτότητας μιας κοινότητας μέσα στο χρόνο. Εμπεριστατωμένες μελέτες και αναστηλωτικές εργασίες, όσες φορές πραγματώθηκαν από γνώστες, ευτύχησαν να φέρουν παλιές κρήνες πολύ κοντά στη αλλοτινή τους μορφή. Και βέβαια, αποφεύγοντας τη μουσειακή περιθωριοποίηση των κρηνών, μερίμνησαν οι καλοί γνώστες για τη χρηστική επαναλειτουργία τους, γιατί και η πιο ασήμαντη κρήνη είναι όμορφη, αν δύναται να

γεμίσει με τα κρύα της νερά τη χούφτα ενός διψασμένου περαστικού.[1]
Όπως αναφέρει και η Αναστασία Διαμαντοπούλου, Διδάκτωρ Αρχιτέκτων Μηχανικός Ε.Μ.Π., στο βιβλίο της "ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ: οι κρήνες", αυτό που έχει σημασία είναι να μπορεί κανείς να βρει μια βρύση και να δροσιστεί με το κρυσταλλένιο και υγιεινό νερό της.[2]

Την αφύπνιση του ενδιαφέροντος δεν πιστοποιούν μόνο οι "ξανακερδισμένες" ανά την Ελλάδα κρήνες, αλλά και η σχετική εκδοτική δραστηριότητα, είτε με άρθρα σε ειδικά περιοδικά, είτε με αξιόλογες μονογραφίες, όπως αυτή του Φωτίου Κωνσταντινίδη: "Η κάτω βρύση της αγοράς στη Μαρώνεια". Ξεφυλλίζοντας τέτοιου είδους πονήματα για τις δημόσιες παραδοσιακές κρήνες, με αναφορές συχνά και στις σωζόμενες από την αρχαιότητα ή το Βυζάντιο, κερδίζει κανείς μια πανοραμική θέαση στο χρόνο και την εικόνα των κρηνών, που εντυπωσιάζουν με την ανεξάντλητη μορφική τους ποικιλία, το συμβολικό τους διάκοσμο και βέβαια με τις αποκαλυπτικές για την ιδιαίτερη ταυτότητά τους σκαλιστές πάνω τους επιγραφές.[1]

Ολοκληρώνοντας τη μελέτη αυτή των λαϊκών κρηνών της Ελλάδας και ειδικότερα της Μαρώνειας Ροδόπης, δεν έχουμε παρά να ευχηθούμε να περιοριστεί η καταστροφή τους για διάνοιξη δρόμων και άλλες εξυπηρετήσεις των ανθρώπων και να ξεκινήσει μια πιο οργανωμένη δραστηριοποίηση για την ανακατασκευή και αναβίωσή τους. Αυτό δεν πρέπει σε καμία των περιπτώσεων να σημαίνει ότι οι κρήνες θα υπάρχουν, αλλά θα αποτελούν γραφικό απολίθωμα του παρελθόντος χωρίς πρακτική αξία και χρησιμότητα. Πρέπει να ενταχθούν ξανά στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, για παράδειγμα των κατοίκων ενός χωριού, οι οποίοι μπορεί μεν να έχουν πια το νερό στο σπίτι τους, αλλά να μπορούν, τόσο αυτοί, όσο και οι περαστικοί, να ξαποστάσουν και να δροσιστούν με τα νερά τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Χρήστου Μπουλώτη, Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, Σταύρου Μαμαλούκου, Ευαγγελίας Μπαλτά, Γεωργίου Ν. Αικατερινίδη.
ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ
"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
ΑΘΗΝΑ 2002 σελ. 3-4

[2] Αναστασία Διαμ. Διαμαντοπούλου
Διδάκτωρ Αρχιτέκτων Μηχανικός Ε.Μ.Π.
"ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ": Οι κρήνες.
ΑΘΗΝΑ 1994 σελ. 5

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ Αναστασία Διαμ. Διαμαντοπούλου, Διδάκτωρ Αρχιτέκτων Μηχανικός Ε.Μ.Π.
"ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ": Οι κρήνες.
ΑΘΗΝΑ 1994
- ✓ ΦΩΤΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ
"Η ΚΑΤΩ ΒΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΣΤΗ ΜΑΡΩΝΕΙΑ"
(Λαϊκό προσκύνημα)
ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1991
- ✓ Χρήστου Μπουλώτη, Πολυξένης Αδάμ-Βελένη, Σταύρου Μαμαλούκου, Ευαγγελίας Μπαλτά, Γεωργίου Ν. Αικατερινίδη.
ΚΡΗΝΕΣ: ΤΑ ΝΑΪΔΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ
"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" της Κυριακής, της 14ης Απριλίου 2002
ΑΘΗΝΑ 2002
- ✓ Θεόδωρος Σ. Κουσούρης
"ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ": Το νερό στη φύση, στην ανάπτυξη, στην προστασία του περιβάλλοντος.
ΑΘΗΝΑ 1998
- ✓ "ΝΕΑ ΔΟΜΗ", Εγκυκλοπαίδεια τόμος 15ος.
- ✓ Σαργιανός Σ. και Γκουγκούσης Π.
"ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΡΗΝΕΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ"
ΑΘΗΝΑ 1999
- ✓ "ΠΕΡΙ ΥΔΑΤΩΝ": Το νερό στο βυζάντιο
Υπουργείο πολιτισμού-Διεύθυνση βυζαντινών & μεταβυζαντινών μνημείων
- ✓ Γεώργιος Προκοπίου
"Σύμβολο και μορφή στο παλαιοχριστιανικό βαπτιστήριο"
ΑΘΗΝΑ 1999
- ✓ Αλέξης Καραγιάννης
"ΤΟ ΝΕΡΟ" Εισαγωγή στο θέμα του νερού από γεωχημική, βιολογική οικονομική & περιβαλλοντολογική σκοπιά.
ΑΘΗΝΑ 1990
- ✓ "Οικοδομική" Έκδοση Ε.Μ.Π.
ΑΘΗΝΑ 1990
- ✓ Φιντικάκης Νίκος
"ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ"
ΑΘΗΝΑ 1978

